

สถาบันภาษาและกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Language Institute and Global Affairs, Chiang Rai Rajabhat University

มังรายสาร Mangrai Saan

Journal of Humanities and Social Sciences

ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2565)

Vol. 10 No. 2 (July - December 2022)

ISSN Print : 2672 - 9113

ISSN Online : 2673 - 0170

วารสารมังรายสาร

Mangrai Saan Journal of Humanities and Social Sciences

เจ้าของ สถาบันภาษาและกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
วัตถุประสงค์ เพื่อเป็นสื่อกลางเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ ประเภทยุทธศาสตร์ และบทความวิชาการ ทางด้าน Social Sciences แยกเป็นสาขาย่อย ได้แก่ General Arts and Humanities, Language and Linguistics, Religious studies, Education, Cultural Studies และสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยเผยแพร่ผลงานวิชาการให้แก่อาจารย์ นักศึกษาและนักวิจัยทั้งในและนอกสถาบัน
ฉบับที่ตีพิมพ์ ฉบับที่ 2 ปีที่ 10 กรกฎาคม - ธันวาคม 2565

บรรณาธิการ อาจารย์ ดร.อดิสรณ์ ประทุมถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.อัญชลี วงศ์วัฒนา

รองศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์ สายแสง

รองศาสตราจารย์ ดร.เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์

รองศาสตราจารย์ ดร.สรบุศย์ รุ่งโรจน์สุวรรณ

รองศาสตราจารย์ ดร.โสภณา ศรีจำปา

รองศาสตราจารย์ ดร.ประกาศิต สิทธิธิดิกุล

รองศาสตราจารย์ ดร.คมสัน รัตนะสิมากุล

รองศาสตราจารย์ ดร.วิรุณศิริ ใจมา

รองศาสตราจารย์ สนิท สัตโยภาส

รองศาสตราจารย์ ยุพิน จันทร์เรือง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมหวัง อินทร์ไชย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จาวรรณ เบญจาทิกุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์กรรณ รอดทรัพย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แคทรียา อังทองกำเนิด

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรอุษา สุวรรณประเทศ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชาดา เจียพงษ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิสิฐ จันมา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิวัตร พัฒนะ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สหทัยา สิทธิวิเศษ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมชัย คำแสน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปวีณา สัตตะกุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรชัย มุ่งไธสง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสงี่ยม บุญพัฒน์

รองศาสตราจารย์ ดร.จิตติมา สุทธิวรรณ

รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเรือง ชื่นสุวิมล

รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยะธิดา ช่างพึง

รองศาสตราจารย์ ดร.พัชรินทร์ อนันต์ศิริวัฒน์

รองศาสตราจารย์ ดร.ชลธิชา บำรุงรักษ์

รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรธินิษฐ์ ศรีจอมทอง

รองศาสตราจารย์ ดร.ประนอม แก้วระคน

รองศาสตราจารย์ ดร.ชไมภัค เตชะสอนันต์

รองศาสตราจารย์ ศิริวิไล พลมณี

รองศาสตราจารย์ ณราวัลย์ พูลพิพัฒน์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฤทัย พานิช

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนิกา พรหมมาศ

Senior lecturer ศศิวิมล คล้ายคลึง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชมนาด อินทจามรรักษ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุริยา สัมจันทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประกอบศิริ ภักดีพินิจ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตติมา กาวิระ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชาติ สัตตะกุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ เวชชะ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิวกรณ์ สองแสน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุธีรา อะทะวงษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรรณพ บุญพัฒน์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คุณิ รั้งษ์ชัชวาล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฏิพันธ์ อุทยานกุล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมชัย ไชยชมภู
อาจารย์ ดร.สุภาวดี เพชรเกตุ
อาจารย์ ดร.กมลวดี บุณยวัฒน์
อาจารย์ ดร.พรหมพิสิฐ พันธจันทร์
อาจารย์ ดร.สุดารัตน์ พญาพรหม
อาจารย์ ดร.ณัฐพล สันธิ
อาจารย์ ดร.ศิรินพพรณ ชุ่มอินทจักร
อาจารย์ ดร.สมยศ จันทรบุญ
อาจารย์ ดร.เบญจมาภรณ์ สุริยวงศ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พัทธา บุญยรัตน์
อาจารย์ ดร.ไกล่รุ่ง อามระดิษ
อาจารย์ ดร.ปฐมพงษ์ สุขเล็ก
อาจารย์ ดร.สมลักษณ์ เลี้ยงประยูร
อาจารย์ ดร.ชญาพัศฐ์ สุขกาย
อาจารย์ ดร.วรรณวิรัตน์ ตุงคะเวทย์
อาจารย์ ดร.อาภิสรา พลนรัตน์
อาจารย์ ดร.สุกัญญา ขลิบเงิน
อาจารย์ ดร.ชิมมี อุปรา
อาจารย์ ดร.อนันตา สุขวัฒน์

บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารมังรายสาร ได้ผ่านการตรวจสอบเชิงวิชาการ
จากกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่านต่อบทความ
ทัศนะและข้อคิดเห็นของบทความที่ปรากฏในวารสารฉบับนี้เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน ไม่ถือว่าเป็นทัศนะ
และความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร
บทความที่ลงพิมพ์ในวารสารฯ เป็นลิขสิทธิ์ของสถาบันภาษาและกิจการต่างประเทศ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

จากบรรณาธิการ

วารสารมังรายสาร Mangrai Saan Journal of Humanities and Social Sciences เป็นวารสารที่จัดอยู่ในกลุ่ม 1 ของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai - Journal Citation Index Center : TCI) มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสื่อกลางเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ ประเภทยุทธศาสตร์ และบทความวิชาการทางด้าน Social Sciences แยกเป็นสาขาย่อย ได้แก่ General Arts and Humanities, Language and Linguistics, Religious studies, Education, Cultural Studies และสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยเผยแพร่ผลงานวิชาการให้แก่อาจารย์ นักศึกษา และนักวิจัยทั้งในและนอกสถาบัน

วารสารฉบับนี้ เป็นฉบับที่ 2 ปีที่ 10 ประจำเดือน กรกฎาคม - ธันวาคม พ.ศ. 2565 ประกอบด้วยบทความวิจัย จำนวน 5 เรื่อง มีเนื้อหาที่น่าสนใจทางด้านคติชน บทบาทหน้าที่ อัตลักษณ์ และการวิเคราะห์วรรณกรรม โดยใช้ทฤษฎีทางด้านวาทกรรมวิเคราะห์ การใช้ภาพแทน และกระบวนการทัศน์

กองบรรณาธิการวารสารมังรายสาร หวังเป็นอย่างยิ่งว่าท่านผู้อ่านจะได้รับประโยชน์จากบทความที่น่าสนใจ สามารถนำไปต่อยอดทางด้านวิชาการต่อไป และขอประชาสัมพันธ์สำหรับท่านที่มีบทความวิจัยหรือบทความวิชาการ กองบรรณาธิการฯ ขอเชิญชวนส่งบทความเสนอพิจารณาตีพิมพ์กับวารสารมังรายสารในฉบับต่อ ๆ ไป

บรรณาธิการ

ธันวาคม 2565

สารบัญ

การวิเคราะห์กระบวนทัศน์และภาพแทน “พหุวัฒนธรรม” ในหลักสูตร
การศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย (พ.ศ. 2503 - 2560)
Analysis of Paradigm and Representation of “Multicultural”
in Basic Education Curriculum of Thailand (B.E. 2503-2560)

วสันต์ สรรพสุข

Wasan Sapphasuk

1

วาทกรรมเชิงวิพากษ์: กรณีศึกษาความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้
Critical Discourse Analysis: A Case Study of Violence in
the Three Southern Border Provinces

กมลลดา นาคแทน

Kamollada Nakthaen

17

วิถีชีวิตและบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน
อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

LIFESTYLES AND FUNCTIONS OF KAREN FOLKTALES FROM
BAN PONGNAMRON, SERM-NGAM DISTRICT, LAMPANG PROVINCE

สุประวีณ์ แสงอรุณเฉลิมสุข

Suprawee Saeng-Arunchalaemsuk

35

อัตลักษณ์ชายรักชายกับวาทกรรมโรแมนติกในเรื่องสั้นแนววายของไทย:
กรณีศึกษาจากรวมเรื่องสั้นชุด “MR. WORLD WIDE # สามีนานาชาติ”
Yaoi Identity and Romantic Discourse in the Short Story
on Thai’s Boy Love: A Case Study of “MR. WORLD WIDE #
Samee Nanachat”

A Collection of Short Stories

อนัญญา วารีสอาด

Ananya Wareesa-aad

51

อัตลักษณ์และสุนทรียภาพของหน้ากากผีbungเต้าที่ส่งผลต่อการพัฒนา
การท่องเที่ยวบ้านไฮตาก อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย

Identity and aesthetics of Phi Boong Tao Masks influencing tourism
development of Hi-Tak Village, Phu Ruea District, Loei Province

ไทยโรจน์ พวงมณี, คชสิทธิ์ เจริญสุข และ สุภาวดี สำราญ

Thairoj Phoungmanee, Kotchasi Charoensuk and Supawadee Sumran

67

การวิเคราะห์กระบวนการทัศน์และภาพแทน “พหุวัฒนธรรม” ในหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย (พ.ศ. 2503 - 2560)

วสันต์ สรรพสุข

อาจารย์

วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา

wasan.sa@up.ac.th

รับบทความ: 9 สิงหาคม 2565

แก้ไขบทความ: 12 กันยายน 2565

ตอบรับบทความ: 23 กันยายน 2565

บทคัดย่อ

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการทัศน์พหุวัฒนธรรมในหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2503 - 2560 และ 2) ศึกษาและวิเคราะห์ภาพแทนพหุวัฒนธรรมในหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2503 - 2560 โดยใช้รูปแบบการวิจัยเอกสาร และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่ พ.ศ. 2503 - 2560 จำนวนรวม 14 ฉบับ โดยใช้แบบวิเคราะห์กระบวนการทัศน์และภาพแทนพหุวัฒนธรรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามแนวคิดของ Steinberg และ Kincheloe (2001) และ Banks (2016) ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการทัศน์พหุวัฒนธรรมของหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย 2 กระบวนการทัศน์หลัก คือ กระบวนการทัศน์ความมั่นคงแห่งรัฐ ปรากฏในหลักสูตรช่วง พ.ศ. 2503 - พ.ศ. 2533 และกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ปรากฏในหลักสูตรช่วง พ.ศ. 2533 - พ.ศ. 2560 2) ภาพแทนพหุวัฒนธรรมปรากฏในหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเรียงลำดับความถี่จากมากไปน้อย ได้แก่ เชื้อชาติ/ชาติพันธุ์ ร้อยละ 51.91 ศาสนาและความเชื่อ ร้อยละ 31.56 เพศสภาวะ ร้อยละ 7.47 สัญชาติ ร้อยละ 6.40 ความพิเศษ/ความพิการ ร้อยละ 1.51 และชนชั้นทางสังคม ร้อยละ 1.16 ทั้งนี้กระบวนการทัศน์และภาพแทนพหุวัฒนธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานยังคงมีเป้าหมายเพื่อความเป็นเอกภาพและความมั่นคงของรัฐมากกว่าสร้างความตระหนักรู้ต่อสิทธิ ความเสมอภาคและเท่าเทียมของผู้คนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทย

คำสำคัญ: กระบวนการทัศน์, ภาพแทน, พหุวัฒนธรรม, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

Analysis of Paradigm and Representation of “Multicultural” in Basic Education Curriculum of Thailand (B.E. 2503-2560)

Wasan Sapphasuk

Lecturer

School of Education, University of Phayao

wasan.sa@up.ac.th

Received: August 9, 2022

Revised: September 12, 2022

Accepted: September 23, 2022

Abstract

This study aims to 1) study and analyze multicultural paradigms in The Basic Education Curriculums B.E. 2503 – 2560 (A.D. 1960 – 2017) and 2) study and analyze multicultural representation in The Basic Education Curriculums (B.E. 2503 – 2560 (A.D. 1960 – 2017). Documentary research was used as a methodology. The data was collected from 14 items of The Basic Education curriculums B.E. 2503 – 2560 (A.D. 1960 – 2017). The research tool is multicultural paradigm and multicultural representation analysis form which was designed based on concepts of Steinberg and Kincheloe (2001) and Banks (2016). The findings are: 1) There are two main multicultural paradigms in the basic education curriculums. First, state security paradigm was existed during the use of the curriculums B.E. 2503 – 2533 (A.D. 1960 – 1990). Second, peaceful coexistence paradigm was existed during the use of the curriculums B.E. 2503 – 2533 (A.D. 1960 – 1990). 2) Multicultural representation appeared in The Basic Education Curriculums, sorted based on frequency of appearance, are race/ethnic 51.91%, religion/belief 31.56%, gender 7.47%, nationality 6.40%, exceptionality 1.51% and social class 1.16%. Nevertheless, multicultural paradigm and representation in The Basic Education Curriculums focus on unity and state security rather than awareness raising of individuals' rights, equity, and equality in multicultural society in Thailand.

Keywords: Paradigm, Representation, Multicultural, The Basic Education Curriculum

บทนำ (Introduction)

พหุวัฒนธรรมเป็นอุดมการณ์หนึ่งที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของผู้คนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม การยอมรับ และเคารพความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์ เพศ ความเชื่อ และวัฒนธรรม รวมถึงนโยบายที่ส่งเสริมการดำรงอยู่ของความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้คนต่างกลุ่มวัฒนธรรมสามารถอยู่ร่วมกันในสังคม สามารถดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละคน และมีความเสมอภาคเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร การศึกษา การพัฒนา ไม่ถูกกีดกันหรือการลิดรอนสิทธิมนุษยชน (ศิริจิต สุนันต์, 2556 : 7) แนวคิดดังกล่าวปรากฏชัดขึ้นช่วงเดียวกับการเกิดขึ้นของชาติสมัยใหม่หลังการเสื่อมสลายของยุคอาณานิคม เป็นแนวคิดชั่วคราวข้ามกับวัฒนธรรมเดียวที่รัฐชาติกำหนดขึ้นเป็นมาตรฐานที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในฐานะวัฒนธรรมประจำชาติเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่รัฐชาติ (ฐิติมดี อาพัทธนันท์, 2561 : 11)

เมื่อพิจารณาถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในประเทศไทยปัจจุบันพบว่าผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ภาษาและวัฒนธรรม มากกว่า 70 กลุ่ม กระจายอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ นับตั้งแต่ก่อนการเกิดขึ้นของชาติสมัยใหม่จนกระทั่งปัจจุบัน เช่น มอญ ลาว จีน มลายู พม่า และชาติพันธุ์กลุ่มน้อยอื่น ๆ ที่อาศัยในดินแดนแถบนี้มาแต่โบราณ เช่น ชาโก มลาบรี ชมุ ม้ง เย้า เป็นต้น (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2549 : 8; ฐิติมดี อาพัทธนันท์, 2561 : 16) ภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมดังกล่าวรัฐไทยได้ใช้ “หลักสูตร” เป็นเครื่องมือทางอุดมการณ์หนึ่งในการสร้างความเป็นพลเมืองของรัฐมานับตั้งแต่เริ่มมีการประกาศใช้โครงการศึกษา ในปี พ.ศ. 2441 โดยเนื้อหาในหลักสูตรในช่วงแรกก็เป็นไปเพื่อการสร้างชาติไทย มุ่งเน้นสร้างคนในชาติให้มีจิตสำนึกของความเป็นไทย มีความรู้ภาษาไทยเพื่อรับข้อมูลข่าวสารจากทางราชการ รวมทั้งความรู้อื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับการสร้างความมั่นคงให้กับประเทศและพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่รัฐกำหนด (ขวัญชัย บัวแดง, 2550 : 135) หลักสูตรจึงเป็นภาพสมมุติสังคม การเมือง วัฒนธรรม และมิติทางเศรษฐกิจ สำหรับถ่ายทอดความทรงจำทางวัฒนธรรมผ่านวิชาต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็เป็นส่วนหนึ่งของการเตรียมพร้อมในการวางตำแหน่งของผู้เรียนเพื่อเป็นผู้ครอบงำหรือเป็นผู้ถูกครอบงำในสังคมภายนอกในอนาคต (McLaren, 1998 : 186; ศิวรักษ์ ศิวารมย์, 2551 : 86 - 87)

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมดังกล่าวได้เพิ่มมากขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์และการขยายตัวของเศรษฐกิจทำให้เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คน แรงงาน สินค้า และวัฒนธรรมข้ามพรมแดนรัฐชาติได้อย่างรวดเร็วทำให้ชาติพันธุ์ ภาษา เพศ ศาสนา มีความแตกต่างหลากหลายและซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น (ยศ สันตสมบัติ, 2551 : 6) และในเวลาเดียวกันรัฐได้มีการปรับเปลี่ยนหลักสูตรและการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับยุคสมัยใหม่และกระแสโลกาภิวัตน์ดังกล่าว โดยเริ่มตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2500 ประเทศไทยได้เริ่มต้นการวางแผนการศึกษาและปรับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยได้รับความช่วยเหลือในการวางแผนการศึกษาจากองค์กรระหว่างประเทศและประเทศสหรัฐอเมริกา จนเป็นที่มาของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในช่วง พ.ศ. 2503 สะท้อนให้เห็นว่าบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในช่วงดังกล่าว มีอิทธิพลต่อหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (เอกชัย ภูมิระริน, 2557 : 192)

ฉะนั้น เมื่อบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเปลี่ยนแปลงก็ย่อมส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของหลักสูตรซึ่งเป็นกระบวนการที่มีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมอยู่ตลอดเวลาเป็นกระบวนการที่เป็นพลวัตอย่างต่อเนื่อง เมื่อกระบวนการทัศน์เดิมไม่สามารถใช้แก้ปัญหาหรือตอบสนองต่อสมาชิกในชุมชนหนึ่ง ๆ เพื่อดำรงอยู่ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ (สุวิจิตา จรุงเกียรติสกุล, 2554 : 115) โดยเฉพาะในช่วงหลังทศวรรษ 2540 สังคมไทยมีความตื่นตัวของขบวนการเคลื่อนไหวทางชาติพันธุ์ที่เชื่อมโยงกับ

ขบวนการเคลื่อนไหวชาติพันธุ์สากล และอิทธิพลของกรอบทฤษฎีการศึกษาว่าด้วยสิทธิมนุษยชน สิทธิชนเผ่าพื้นเมือง รวมถึงการประกาศใช้รัฐธรรมนูญไทยที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น มีการเรียกร้องสิทธิทางวัฒนธรรม ส่งผลให้รัฐไทยเริ่มมีกระบวนการที่เปิดรับแนวคิดพหุวัฒนธรรมเพิ่มมากยิ่งขึ้นสำหรับจัดการกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เพศ ความเชื่อ และวัฒนธรรม ให้คนต่างกลุ่มวัฒนธรรมสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมและโรงเรียนได้บนหลักการของความเสมอภาคเท่าเทียม และดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละคน (ศิริจิต สุนันตะ, 2556 : 14 - 16) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตร การกำหนดจุดมุ่งหมาย กำหนดเนื้อหาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และถูกนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในช่วงเวลานั้นต่อเนื่องถึงปัจจุบัน

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาและวิเคราะห์ให้เห็นกระบวนการที่¹ และภาพแทน² ของอุดมการณ์พหุวัฒนธรรมที่ปรากฏในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย (พ.ศ. 2503 - 2560) โดยผู้วิจัยมีคำถามสำคัญของงานวิจัย คือ หลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2503 - พ.ศ. 2560 จัดอยู่ในกระบวนการที่พหุวัฒนธรรมแบบใด และมีการนำเสนอภาพแทนพหุวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง ทั้งนี้งานวิจัยชิ้นนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ จากมหาวิทยาลัยพะเยา เลขที่ UP-HEC 2.1/041/64

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

1. ศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการที่พหุวัฒนธรรมในหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2503 - 2560
2. ศึกษาและวิเคราะห์ภาพแทนพหุวัฒนธรรมในหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2503 - 2560

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

การศึกษานี้ผู้วิจัยใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary research) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการที่และภาพแทนที่สะท้อนค่านิยม เจตนารมณ์ ความเชื่อ หรืออุดมการณ์พหุวัฒนธรรมของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย พ.ศ. 2503 - 2560 และสังเคราะห์ผลการศึกษารูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis description)

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษานี้ผู้วิจัยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) เป็นการเลือกแบบไม่มีโครงสร้าง มีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการที่ไม่เคร่งครัดซับซ้อน โดยเลือกจากข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ทั้งสนับสนุน ทำทนายแนวคิดและข้อสรุปของการศึกษา (ชาย โพธิ์สิตา, 2564 : 118 - 119) เลือกศึกษาเฉพาะหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ชั้น ป.1 - ม. 6 ตั้งแต่ พ.ศ. 2503 - พ.ศ. 2560

¹ กระบวนการที่คนเป็นกรอบความรู้ กรอบวิธีคิดเป็นแนวทางสำหรับกลุ่มคนที่อยู่ในวงเดียวกันยึดถือร่วมกัน และเป็นสิ่งที่คนยึดถือ เป็นเรื่องของความเชื่อ ค่านิยม วิธีการ หรือทำที่ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่คนในวงเดียวกันเชื่อหรือยึดถือร่วมกัน เป็นมุมมองที่สมาชิกของกลุ่มในการมองโลก (ชาย โพธิ์สิตา, 2564 : 56 - 58)

² ภาพตัวแทนเป็นการผลิตความหมายและแนวคิดต่าง ๆ ในรูปแบบของภาษา ซึ่งเก็บสะสมไว้ในจิตของมนุษย์และเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการผลิต และแลกเปลี่ยนความหมายระหว่างสมาชิกร่วมวัฒนธรรมเดียวกัน (ขวัญฟ้า ศรีประพันธ์, 2551 : 23)

ของกระทรวงศึกษาธิการ รวม 14 ฉบับ ได้แก่ 1) หลักสูตรประโยคประถมศึกษาดอนตัน พ.ศ. 2503 2) หลักสูตรประโยคประถมศึกษาดอนปลาย พ.ศ. 2503 3) หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2503 4) หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2503 5) หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2518 6) หลักสูตรประโยค (ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย) หมวติวิชาสังคมศึกษา 2520 7) หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 8) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 9) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 10) หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ปรับปรุง พ.ศ. 2533) 11) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 (ปรับปรุง พ.ศ. 2533) 12) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 (ปรับปรุง พ.ศ. 2533) 13) หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 และ 14) หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (ปรับปรุงเพิ่มเติม พ.ศ. 2560)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษานี้ผู้วิจัยสร้างแบบวิเคราะห์กระบวนทัศน์และภาพแทนพหุวัฒนธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย (พ.ศ. 2503 - 2560) แบ่งเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 วิเคราะห์กระบวนทัศน์พหุวัฒนธรรมโดยใช้แนวคิดกระบวนทัศน์พหุวัฒนธรรมในมิติการศึกษาของ Shirley R. Steinberg และ Joe L. Kincheloe (2001 : 3 - 5) ได้แก่ 1) พหุวัฒนธรรมแนวจารีต 2) พหุวัฒนธรรมแนวเสรีนิยม 3) พหุวัฒนธรรมแนวพหุนิยม 4) พหุวัฒนธรรมแนวสังคมนิยม และ 5) พหุวัฒนธรรมแนววิพากษ์ และตอนที่ 2 สํารวจและวิเคราะห์ภาพแทนพหุวัฒนธรรมตามแนวคิดคุณลักษณะพหุวัฒนธรรมของปัจเจกของ James A. Banks (2016 : 11 - 15) ประกอบด้วย 6 คุณลักษณะ ได้แก่ 1) เพศภาวะ 2) เชื้อชาติ/ชาติพันธุ์ 3) สัญชาติ 4) ศาสนาและความเชื่อ 5) ความพิเศษ/ความพิการ และ 6) ชนชั้นทางสังคม

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษานี้ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) มีขั้นตอนในสํารวจและวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ดังนี้ 1) อ่านเอกสารหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานตั้งแต่ พ.ศ. 2503 - พ.ศ. 2560 เรียงตามลำดับอย่างละเอียด เมื่อพบคำ ข้อความ หรือประโยคที่มีความเกี่ยวข้องให้ขีดเส้นใต้ไว้ และบันทึกลงในแบบบันทึกความถี่ รวมถึงคำสำคัญและหมายเลขหน้าของคำหรือข้อความที่ปรากฏในแต่ละครั้ง 2) รวบรวมจำนวนความถี่ของคำหรือข้อความที่สะท้อนกระบวนทัศน์และภาพแทนพหุวัฒนธรรมในแต่ละมิติ และนำมาคำนวณหาค่าร้อยละตามคุณลักษณะพหุวัฒนธรรมของปัจเจก 3) ให้รหัสข้อมูล (Coding) โดยการติดป้ายชื่อให้แก่ข้อความย่อยต่าง ๆ ในข้อมูล เพื่อให้รู้ว่าข้อความไหนเป็นเรื่องอะไร มีความหมายอย่างไร โดยเริ่มจากการอ่านเพื่อหาประเด็นที่จะชี้รหัสก่อน แล้วจึงดำเนินการเลือกข้อความที่มีความหมายเดียวกันใส่รหัสเดียวกันต่อไป 4) การแสดงข้อมูล (Data display) ผู้วิจัยจะเลือกเอาข้อมูลที่แตกออกเป็นหน่วยย่อย ๆ และให้รหัสเรียบร้อยแล้วมารวมกันใหม่โดยแยกกลุ่มตามประเด็นหรือหัวข้อการวิเคราะห์ จากนั้นจัดกลุ่มเป็นประเภทตามความหมายที่สัมพันธ์กันของข้อความเหล่านั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจและตอบคำถามการวิจัย และ 5) การสรุปและตีความ (Conclusion and Interpretation) เป็นการสรุปข้อค้นพบที่สำคัญของการวิจัยทั้งที่เป็นรูปธรรมและเป็นนามธรรม และนำมาตีความข้อค้นพบที่เป็นสาระสำคัญของการศึกษาวิจัยตามแนวคิดกระบวนทัศน์พหุวัฒนธรรมของ Steinberg และ Kincheloe (2001) ประกอบด้วย 5 กระบวนทัศน์และแนวคิดคุณลักษณะพหุวัฒนธรรมของปัจเจกของ Banks (2016) ทั้ง 6 คุณลักษณะ

ผลการวิจัย (Research Results)

1. กระบวนทัศน์พัฒนาธรรมในหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2503 - 2560

ผลการศึกษาวิเคราะห์เอกสารหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2503 - 2560 จำนวน 14 ฉบับ ผู้วิจัยแบ่งช่วงเวลากระบวนทัศน์พัฒนาธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่

1.1 กระบวนทัศน์หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในช่วง พ.ศ. 2503 – 2533 เป็นช่วงที่ รัฐมุ่งสร้างความมั่นคงผ่านปฏิบัติการหลอมรวมความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษา วิถีชีวิต วิถีวัฒนธรรม และความเชื่อของผู้คนในประเทศผ่านระบบการศึกษาให้ซึมซับมาตรฐานทางวัฒนธรรมหลักของประเทศไทย เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความมั่นคงของรัฐเป็นสำคัญ เริ่มต้นจากหลักสูตรประโยค (ประถมต้น ประถมปลาย มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย) พ.ศ. 2503 ภายหลังการบังคับใช้แผน การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 มีจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเพื่อเตรียมพลเมืองดีของชาติในระบอบ ประชาธิปไตยผ่านการสร้าง “ความเป็นไทยมาตรฐาน” ที่มีคุณลักษณะตามที่รัฐกำหนด ทั้งด้านภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยม ดังตัวอย่างข้อความที่ปรากฏในหมวดวิชาภาษาไทย “...การฝึกให้เด็กหัด พูดให้ถูกต้องตามสำเนียงที่นิยมใช้ในภาษากลาง...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2503 : 6)

อย่างไรก็ตามเมื่อมีการปรับปรุงหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2518 หลักสูตรเริ่มปรากฏให้เห็นแนวคิดและอุดมการณ์ต่อความหลากหลายและความเสมอภาคเท่าเทียมต่อ ความคิด ความเชื่อทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม รวมถึงความเหลื่อมล้ำในสังคมอยู่บ้างโดยเฉพาะ ในหมวดวิชาสังคมศึกษา ดังเช่นข้อความ “...จัดการศึกษาเพื่อความเป็นธรรมในสังคม และให้ความเสมอภาค ในโอกาสที่ปวงชนพึงจะได้รับ...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2518 : คำนำ) แต่กระนั้นหลักสูตรดังกล่าว ถูกนำมาใช้ในระยะเวลาดังนั้น ๒ ปี ภายหลังได้ถูกยกเลิกและทดแทนด้วยหลักสูตรหมวดวิชาสังคมศึกษา พ.ศ. 2520 ที่มีลักษณะ “เชื้อชาติไทยนิยม” ที่ให้คุณค่า ค่านิยม ความภูมิใจในประวัติศาสตร์ความเป็นมา ภาษาและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ รวมถึงมีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เพื่อความมั่นคงและความอยู่รอดของชาติไทย ดังตัวอย่างข้อความ “...เลื่อมใสและธำรงรักษาไว้ซึ่งความมั่นคง ปลอดภัยของประเทศ และสถาบันแห่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2520 : จุดประสงค์)

อย่างไรก็ตามเมื่อมีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 และการใช้ หลักสูตรประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 หลักสูตรก็เริ่มปรากฏการให้คุณค่า มองเห็น และตระหนักถึงความหลากหลายของผู้คน วัฒนธรรม และ ศาสนาในบริบทของชุมชนมากขึ้น แต่กระนั้นก็ยังคงมีเป้าหมายหลักในการสร้างพลเมืองดีของชาติในระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และความเป็นเอกภาพของชาติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2520ก : 2) ดังข้อความที่ปรากฏในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 ความว่า “...ความสำนึกใน การเป็นคนไทยร่วมกัน เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรักชาติ รักประชาธิปไตย รักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2523 : จุดประสงค์)

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในช่วงเวลาดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นแนวคิดและ อุดมการณ์ในการกำหนดหลักสูตรที่มีแนวโน้มที่จะเชื่อในความเหนือกว่าของวัฒนธรรมไทยมาตรฐาน และ เป้าหมายที่จะหลอมรวมความหลากหลายของผู้คนให้ซึมซับมาตรฐานทางวัฒนธรรมที่รัฐกำหนดเพื่อความ มั่นคงแห่งรัฐเป็นสำคัญ

1.2 กระบวนทัศน์หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในช่วง พ.ศ. 2533 – 2560 เป็นผลมา

จากพลวัตทางสังคมและกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้รัฐต้องปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และความต้องการของผู้คน เริ่มต้นจากการปรับปรุงหลักสูตรในช่วง พ.ศ. 2533 จำนวน 3 หลักสูตร โดยให้ความสำคัญกับมิติท้องถิ่น ความหลากหลายของภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม เชื้อชาติ และความเชื่อของผู้คนในท้องถิ่นต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น ดังข้อความ “...เปรียบเทียบเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนไทยในท้องถิ่นของตน และในภาคอื่น ๆ ในด้านอาชีพ ศาสนา การแต่งกาย วัฒนธรรมประเพณี จัดหมวดหมู่สิ่งๆ เหมือนกัน คล้ายคลึงกัน แตกต่างกัน...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2532 : 33) รวมถึงการเปิดพื้นที่ให้สามารถจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็ยังคงมีเป้าหมายปลายทางของหลักสูตรที่มุ่งที่จะสร้างความเป็นเอกภาพของชาติและอยู่ร่วมกันภายใต้ความหลากหลายอย่างสันติสุข ดังปรากฏในหลักการของหลักสูตรความว่า “...มุ่งสร้างเอกภาพของชาติ โดยมีเป้าหมายหลักร่วมกัน แต่ให้ท้องถิ่นมีโอกาสพัฒนาหลักสูตรบางส่วนให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการได้...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2532ก : 1)

ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ซึ่งมีหลักการสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนที่ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมโดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 4) รวมถึงให้ความสำคัญกับสถานศึกษาในการจัดทำสาระหลักสูตรให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน และตอบสนองกับผู้เรียนที่หลากหลาย ดังปรากฏในหลักสูตรความว่า “...ให้สถานศึกษาจัดทำสาระในรายละเอียดเป็นรายปีหรือรายภาคให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชน สังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น...เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ รวมถึงจัดให้สอดคล้องกับ...ความสนใจของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 2) มากกว่านั้นหลักสูตรยังได้นำเสนออุดมการณ์ที่ยอมรับและเคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งในประเทศและสากลเพิ่มมากยิ่งขึ้นผ่านการสร้างความเข้าใจ ยอมรับในคุณค่า และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังปรากฏข้อความในหลักสูตร เช่น “... เปรียบเทียบความคล้ายคลึงและความแตกต่างของวัฒนธรรมในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจอันดีระหว่างกัน...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 15)

ภายหลังเมื่อมีความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและความต้องการสนองต่อความต้องการของผู้เรียนให้มีศักยภาพในการแข่งขันและร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ในสังคมโลก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : ส่วนนำ) รัฐจึงได้ประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 โดยหลักสูตรนี้ยังคงให้คุณค่าและความสำคัญต่อการศึกษาเพื่อปวงชนเสมอภาค มีคุณภาพ ให้ความสำคัญต่อการกระจายอำนาจทางการศึกษาให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น รวมถึงการให้ความสำคัญต่อการอยู่ในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างสันติสุข ดังข้อความที่ปรากฏในหลักสูตรเช่น “.. การดำเนินชีวิตของตนเองและผู้อื่นที่อยู่ในกระแสวัฒนธรรมที่หลากหลาย...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 143) และ “...จัดความขัดแย้งและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 143) เช่นเดียวกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 แต่ก็มีเพิ่มเติมและตระหนักต่อความหลากหลายในหลากหลายมิติเพิ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ตามแม้จะปรากฏความเป็นท้องถิ่นและการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 แต่ทั้ง 2 หลักสูตรก็ยังคงกำหนดหลักการของหลักสูตรที่มุ่งไปสู่ความเป็นเอกภาพของชาติไทย เช่นเดียวกับหลักสูตรอื่น ๆ ดังข้อความ “...การศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 4) และ “...การศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ...มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 4) สะท้อนให้เห็นว่าหลักสูตรยังคงยอมรับการกลืนกลายทางวัฒนธรรมภายใต้แนวคิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

2. ภาพแทนพหุวัฒนธรรมในหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2503 - 2560

ผลการวิเคราะห์ภาพแทนพหุวัฒนธรรมที่ปรากฏในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2503 - 2560 ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอภาพแทนพหุวัฒนธรรมตามแนวคิดคุณลักษณะพหุวัฒนธรรมของปัจเจกของ Banks (2016) ปรากฏในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการสำรวจภาพแทนพหุวัฒนธรรมในหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2503 - 2560

ชื่อหลักสูตร	ความถี่ของการนำเสนอคำ/ข้อความ แสดงคุณลักษณะพหุวัฒนธรรมของปัจเจก					
	เพศภาวะ	เชื้อชาติ/ ชาติพันธุ์	สัญชาติ	ศาสนา/ ความเชื่อ	ความพิเศษ/ ความพิการ	ชนชั้นทาง สังคม
1. หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2503	2	9	2	3	0	2
2. หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2503	1	14	2	8	0	0
3. หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2503	1	8	0	6	0	0
4. หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2503	0	13	0	8	0	0
5. หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2518	2	24	2	10	2	1
6. หลักสูตรประโยค (ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย) หมวดวิชาสังคมศึกษา 2520	7	27	24	47	0	2
7. หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521	6	31	17	34	0	3
8. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521	1	40	2	15	0	1
9. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524	7	49	1	18	0	1
10. หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ปรับปรุง พ.ศ. 2533)	0	33	3	18	0	1
11. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 (ปรับปรุง พ.ศ. 2533)	0	34	0	2	0	0
12. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 (ปรับปรุง พ.ศ. 2533)	3	31	0	18	0	0
13. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544	30	131	8	38	10	0
14. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (ปรับปรุงเพิ่มเติม พ.ศ. 2560)	24	140	11	130	5	2
รวม	84	584	72	355	17	13
ร้อยละ	7.47	51.91	6.40	31.56	1.51	1.16

จากตารางที่ 1 ผลการสำรวจภาพแทนพหุวัฒนธรรมในหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2503-2560 ข้างต้น ผู้วิจัยพบว่า หลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2503-2560 มีการนำเสนอภาพแทนพหุวัฒนธรรม 6 คุณลักษณะ เรียงตามลำดับความถี่จากมากไปน้อย ดังนี้

2.1 ภาพแทนเชื้อชาติ/ชาติพันธุ์ (Race/Ethnicity) ปรากฏในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานมากที่สุด จำนวน 584 คำ/ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 51.91 โดยภาพแทนที่นำเสนอในหลักสูตรส่วนใหญ่ปรากฏใน 3 หมวดวิชา/กลุ่มสาระวิชาหลัก ๆ ได้แก่ สังคมศึกษา ภาษาไทย และศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์ โดยภาพแทนเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณีที่แสดงออกถึง “ความเป็นไทย” รวมถึงความผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมไทยเป็นหลัก โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ความเป็นมาของชนชาติไทย อาทิ “...ประวัติศาสตร์ของชาติไทย ความเป็นอยู่ของคนไทยในสมัยต่าง ๆ สืบมาจนถึงสมัยปัจจุบัน เพื่อให้เด็กมีความภาคภูมิใจ ผลงานของบรรพบุรุษจนเกิดความคิดที่จะรักษาและเสริมสร้างผลงานนั้น...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2503 : 15) 2) ขนบธรรมเนียม ศิลปะวัฒนธรรม และประเพณีไทย อาทิ “...ชาติไทยเป็นชาติที่มีความเป็นปึกแผ่น มีเอกลักษณ์ของตนเองในด้านวัฒนธรรมและประเพณีมาช้านาน...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2520ก : 152) ทั้งนี้ตั้งแต่ช่วงหลักสูตร พ.ศ. 2521 เป็นต้นมา หลักสูตรเริ่มมีการนำเสนอประเด็นวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น และมีความโดดเด่นเพิ่มมากขึ้น ในช่วงหลักสูตร พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา ดังข้อความ “...ให้สถานศึกษาจัดทำสาระของหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับปัญหาในชุมชน สังคม และภูมิปัญญาท้องถิ่น...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 2) และ 3) ความหลากหลายของผู้คนในสังคมไทย หลักสูตรได้นำเสนอความหลากหลายของผู้คนในสังคมไทยมาตั้งแต่หลักสูตร พ.ศ. 2503 อาทิ การกล่าวถึงถิ่นเดิมของชนชาติไทยและผู้คนในสุวรรณภูมิในหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น 2521 กล่าวว่า “...พลเมืองไทยประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติ มีขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างคล้ายคลึงกันบางอย่างแตกต่างกัน...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2520ข : 152) นอกจากภาพแทนเชื้อชาติไทย/ชาติพันธุ์ในประเทศไทยแล้ว หลักสูตรยังปรากฏภาพแทนของคนเชื้อชาติ/ชาติพันธุ์อื่น ๆ นอกเหนือจากคนเชื้อชาติไทย มีปรากฏค่อนข้างมากในหมวดวิชา/กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ กล่าวถึงการทำความเข้าใจต่อขนบธรรมเนียมประเพณีของเจ้าของภาษา เช่น “...วิเคราะห์/อภิปรายความเหมือนและความแตกต่างระหว่างวิถีชีวิต ความเชื่อ และวัฒนธรรมของเจ้าของภาษากับของไทย...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 227) นอกจากนี้หลักสูตรยังมีการสร้างความตระหนักต่อความหลากหลายและแตกต่างของเชื้อชาติและชาติพันธุ์บนพื้นฐาน “การสร้างใจอันดีและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” ปรากฏแทรกอยู่ในทุก ๆ หลักสูตรและมีเพิ่มมากขึ้นในช่วงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2544 และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ดังข้อความเช่น “...ให้ความสำคัญให้ความสำคัญเคารพ และเห็นคุณค่าของเชื้อชาติ วัฒนธรรม ภูมิหลังทางภาษา และความหลากหลายของภาษา...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 25)

2.2 ภาพแทนศาสนาและความเชื่อ (Religion and Belief) ปรากฏในหลักสูตรจำนวน 355 คำ/ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 31.56 โดยภาพแทนส่วนใหญ่พบในหมวดวิชา/กลุ่มสาระวิชาสังคมศึกษา ตั้งแต่หลักสูตร พ.ศ. 2503-2551 และพบว่าภาพแทนศาสนาส่วนใหญ่นำเสนอศาสนาพุทธ โดยนำเสนอภาพแทน 2 มิติ ได้แก่ 1) ภาพแทนพุทธประวัติ สาวก หลักธรรม พิธีกรรม และศาสนาสาสนา ปรากฏในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกหลักสูตรตั้งแต่หลักสูตร พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา อาทิ “...พุทธประวัติตั้งแต่ปฐมโพธิกาล มัชฌิมกาล จนถึงปัจฉิมกาล...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2518 : 16) หรือ “...ต้องจัดให้มีการประชุมอบรม สวดมนต์ให้พระตามโอกาสอันสมควรและเหมาะสมแก่ท้องถิ่นนอกเวลาที่กำหนด...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2503ก : 4) นอกจากนี้ยังรวมถึงการปฏิบัติตนตามหลักธรรม พิธีกรรม

และมารยาทของพุทธศาสนิกชน และ 2) ภาพแทนพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ “...ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติและเอกลักษณ์ของชาติไทย...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2532 : 45) นอกจากนี้หลักสูตรยังได้กล่าวถึงศาสนาอื่น ๆ ที่มีในประเทศไทย ดังปรากฏในหลักสูตรประโยคประถมศึกษา พ.ศ. 2520 (หมวดสังคมศึกษา) ความว่า “...ศาสนาในประเทศไทยที่คนไทยนับถือ ได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู และศาสนาซิกข์...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2520 : 25) ทั้งนี้เมื่อพิจารณาภาพแทนศาสนาอื่น ๆ ในหลักสูตรพบว่า ช่วงหลักสูตร พ.ศ. 2503 - 2521 มีการนำเสนอภาพแทนประวัติ หลักธรรม และพิธีกรรมของศาสนาอิสลาม และคริสต์เป็นหลัก สำหรับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจะเริ่มปรากฏช่วงหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา สำหรับศาสนาอื่น ๆ รวมถึงความเชื่อดั้งเดิมของผู้คนในประเทศไทยยังไม่ปรากฏ ภาพแทนชัดเจนในหลักสูตร แต่กระนั้นหลักสูตรก็มีความยืดหยุ่นสำหรับสถานศึกษาสามารถจัดการศึกษา ศาสนาให้เหมาะสมกับผู้คนในพื้นที่ภายใต้การกำกับของรัฐ ดังข้อความ “...ในท้องถิ่นใดที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอื่นนอกจากศาสนาพุทธ อาจสอนหัวข้อธรรมะในศาสนา แต่ทั้งนี้จะต้องมีประมวลการสอนซึ่งผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการของภาคการศึกษาชั้นนั้น ๆ เป็นผู้อนุมัติ...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2503 : 20) ขณะเดียวกันตั้งแต่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา หลักสูตรตระหนักถึงความหลากหลายของศาสนาและความเชื่อของนักเรียนและผู้คนในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้นดังจะเห็นได้ว่าหลักสูตรได้เพิ่มข้อความ “หรือศาสนาที่ตนนับถือ” ต่อท้ายทุก ๆ ข้อความที่กล่าวถึงศาสนาพุทธ อาทิ “...รู้และเข้าใจในเรื่องศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 7)

2.3 ภาพแทนเพศสภาวะ (Gender) ปรากฏอยู่ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 84 คำ/ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 7.47 โดยภาพแทนที่ปรากฏแสดงให้เห็นถึงการแสดงออกทางเพศชายและหญิงใน 2 มิติ ได้แก่ มิติที่ 1 ภาพแทนเพศในเชิงวัฒนธรรม เป็นการแสดงออกถึงบทบาททางเพศในครอบครัวและชุมชนตามที่สังคมคาดหวังในช่วงเวลาที่แตกต่างกันไป ปรากฏอยู่ในทุก ๆ หลักสูตร ได้แก่ 1) การนำเสนอบทบาทเพศหญิง-ชายในครอบครัว เช่น “...การวางตัวต่อเพศตรงข้าม การเลือกคู่ครอง และการปรับตัวในชีวิตสมรส...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2523 : 163) 2) การแสดงออกทางเพศที่เหมาะสมกับวัฒนธรรม เช่น “...เข้าใจลักษณะและความแตกต่างของเพศหญิง เพศชาย และแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศของตนตามวัฒนธรรมไทย...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 8) และ 3) พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ เช่น “...รู้และเข้าใจถึงความเสี่ยงต่อการติดโรคทางเพศสัมพันธ์และการตั้งครรภ์โดยไม่ตั้งใจ...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 9) มิติที่ 2 ภาพแทนเพศชายและหญิงตามหลักวิทยาศาสตร์ ปรากฏในวิชาวิทยาศาสตร์และสุขศึกษา เช่น “...ปฏิบัติเกี่ยวกับอวัยวะสืบพันธุ์ การควบคุมอารมณ์ทางเพศ วิธีแก้ปัญหาทางเพศบางอย่างที่อาจเกิดขึ้นกับเด็กวัยรุ่น...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2523 : 158) เป็นต้น ทั้งนี้การนำเสนอภาพแทนเพศสภาวะ 2 มิติข้างต้นเริ่มให้คุณค่าและความสำคัญต่อความเสมอภาคทางเพศระหว่างเพศหญิงและชายตั้งแต่ช่วงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 เป็นต้นมา ดังปรากฏให้เห็นการนำเสนอข้อความ/คำที่แสดงให้เห็นถึงภาพแทนคุณค่า ความภูมิใจ และความเสมอภาคทางเพศ เช่น “...ภูมิใจและเห็นคุณค่าในความเป็นเพศหญิง เพศชาย และปฏิบัติตามบทบาททางเพศได้อย่างเหมาะสม...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 8) แต่กระนั้นรสนิยมและอัตลักษณ์ทางเพศอื่น ๆ นอกเหนือจากเพศหญิงและชายก็ยังคงไม่ได้รับการยอมรับหรือให้คุณค่า และถูกเสนอภาพแทนในฐานะที่พฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ “...

การประพุดิใด ๆ ที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติแห่งเพศตนเอง เช่น มีจิตใจรักในเพศเดียวกัน การแต่งตัวหรือแสดงกิริยาเป็นเพศตรงข้าม...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 36)

2.4 ภาพแทนสัญชาติ (Nationality) ปรากฏอยู่ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 72 คำ/ข้อความ ร้อยละ 6.40 โดยนำเสนอภาพแทนความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับรัฐบนพื้นฐานของสิทธิหน้าที่ และความจงรักภักดีต่อรัฐชาติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาพแทนคนสัญชาติไทยที่แสดงออกถึงบทบาทหน้าที่ของตนต่อรัฐไทย โดยเฉพาะช่วงก่อนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ 1) ความสัมพันธ์ในการดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อาทิ “...ความรักชาติ รักผืนแผ่นดินไทย ภาคภูมิใจในความเป็นไทย เข้าใจการสร้างชาติในพระมหากรุณาธิคุณแห่งองค์พระประมุขแต่ละสมัย...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2520 : ส่วนนำ) ภาพแทนดังกล่าวปรากฏค่อนข้างมากในหลักสูตรประโยค (ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย) หมวดวิชาสังคมศึกษา พ.ศ. 2520 และ 2) หน้าที่ ของปัจเจกในฐานะพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย อาทิ “...ดำรงตนเป็นพลเมืองดีในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2520ก : ส่วนนำ) แม้ว่าภาพแทนสัญชาติส่วนใหญ่ที่ปรากฏในหลักสูตรข้างต้นจะมุ่งนำเสนอภาพแทนบทบาทหน้าที่ของคนไทยที่มีต่อรัฐ ขณะเดียวกันก็มีความการนำเสนอความหลากหลายของสัญชาติและปฏิสัมพันธ์ของผู้คนสัญชาติอื่นที่อยู่ในขอบเขตของรัฐไทย เช่น “...ความเหมือนและความแตกต่างของคนไทยและชนชาติอื่น ๆ ที่รู้จัก มีความรู้สึกและเจตคติที่ดีต่อชนชาติอื่น ๆ ปฏิบัติต่อชนชาติอื่น ๆ ด้วยใจเป็นกลาง ปราศจากอคติ...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2532 : 50) รวมถึงการขยายขอบเขตความสัมพันธ์พลเมืองไปสู่มิติอื่น ๆ มากยิ่งขึ้น เช่น “...เป็นพลเมืองดีตามกฎหมาย ประเพณี และวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 14) อย่างไรก็ตามตั้งแต่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 เป็นต้นมาจะพบว่ามีการนำเสนอภาพแทนของสัญชาติที่ขยายขอบเขตของรัฐชาติในฐานะ “พลเมืองโลก” มากยิ่งขึ้น อาทิ “...มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 :11) แต่กระนั้นก็ยังคงให้ความสำคัญต่อบทบาทหน้าที่ของพลเมืองไทยที่มีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ที่มีความเป็นเอกภาพและความมั่นคงของชาติเช่นเดียวกันหลักสูตรฉบับอื่น ๆ

2.5 ความพิเศษ/ความพิการ (Exceptionality) ปรากฏอยู่ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 17 คำ/ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 1.51 โดยการนำเสนอความพิการ (Disabled) เริ่มปรากฏครั้งแรกในหลักประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2518 จำนวน 2 ข้อความ ในหมวดวิชาภาษาไทย และหมวดวิชาพลานามัย และเป็น 2 ข้อความตลอดช่วง 4 ทศวรรษ (พ.ศ. 2503 – 2544) แม้ว่าการศึกษาสำหรับเด็กพิเศษในประเทศไทยจะเริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2481 แต่ก็ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการมองเห็นข้อจำกัดที่ขัดขวางความสามารถของเด็กในการเรียนรายบุคคล เช่น “...โรงเรียนควรปรึกษาแพทย์ร่วมกับครูและศึกษาพิจารณาเป็นรายบุคคลเพื่อเลือกจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับความพิการ...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2518 : 28) แต่กระนั้นก็ยังมองข้อจำกัดดังกล่าวเป็นข้อตรงข้ามกับผู้เรียนปกติดังสะท้อนให้เห็นจากข้อความ “อุปกติ” ที่ปรากฏในหลักสูตรดังกล่าว ทั้งนี้ภาพแทนความพิเศษ/ความพิการปรากฏเด่นชัดอีกครั้งในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 โดยกล่าวถึงใน 2 มิติ คือ 1) การศึกษาสำหรับเด็กปัญญาเลิศ อาทิ “...การจัดการศึกษาบางประเภทสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น การศึกษาเฉพาะทาง การศึกษาสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษ...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 32) และ 2) การศึกษาที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล อาทิ “...พัฒนา

ความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 6) สะท้อนให้เห็นความแวดไวในการจัดการศึกษาและการออกแบบการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ความบกพร่อง และความพิเศษในด้านต่าง ๆ มากกว่าหลักสูตรในช่วงก่อนหน้า ทว่าก็มิได้เน้นย้ำถึงความหลากหลายของความแตกต่างระหว่างบุคคล สิทธิ โอกาส และความเสมอภาค หรือข้อจำกัดในการเข้ารับบริการทางการศึกษาหรือการใช้ชีวิตปกติในสังคมของบุคคลที่มีความต้องการพิเศษ (ความพิการ)

2.6 ภาพแทนชนชั้นทางสังคม (Social Class) ปรากฏอยู่ในหลักสูตรการศึกษา
 ขั้นพื้นฐาน จำนวน 13 คำ/ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 1.16 โดยการนำเสนอภาพค่อนข้างน้อย และหลีกเลี่ยงการนำเสนอปัญหาชนชั้นเชิงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ภาพแทนที่ปรากฏจึงมี 3 ลักษณะ คือ 1) ไม่มีปัญหาทางชนชั้นทางสังคม กล่าวคือหลักสูตรมิได้นำเสนอปัญหาหรือความแตกต่างทางชนชั้น แต่มองว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นความสวยงามที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อาทิ “...รู้จักดำรงชีวิตอย่างมีความสุขตามฐานะเศรษฐกิจของครอบครัวของตน...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2520ก : 176) 2) ปัญหาชนชั้นทางสังคมในระดับปัจเจก เป็นภาพแทนที่นำเสนอสะท้อนถึงความยากจน ความโง่เขลา และการย้ายถิ่นของที่เกิดขึ้นจากข้อจำกัดของปัจเจกแต่ละคน อาทิ “...อาชีพโดยเฉพาะของผู้ใช้แรงงาน มูลเหตุของปัญหาความยากจน สาเหตุการย้ายถิ่นเข้าสู่ตัวเมือง การถูกล่อลวงในการประกอบอาชีพ...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2523 : 46) และ 3) ปัญหาชนชั้นทางสังคมเชิงโครงสร้าง กล่าวคือปัจจัยทางเศรษฐกิจ การศึกษา สังคมและการเมืองเป็นรากฐานในการกำหนดสถานะชนชั้นของบุคคลหรือครอบครัว โดยภาพแทนดังกล่าวปรากฏเฉพาะในหลักสูตรประถมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2518 จำนวน 1 ข้อความ คือ “...ปัญหาสังคมไทยในแง่ของเศรษฐกิจ การศึกษา สังคมและการเมือง ที่ทำให้เกิดปัญหา ความยากจน เยาวชน ปัญหาอาชญากรรม มุ่งให้ผู้เรียนเห็นปัญหาและแสดงความคิดเห็นที่จะแก้ปัญหา...” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2518 : 19)

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

1. จากผลการศึกษาวิเคราะห์กระบวนทัศน์พหุวัฒนธรรมในหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2503 - 2560 ข้างต้นสะท้อนให้เห็นอิทธิพลทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในระดับประเทศและสากลที่มีผลต่อกระบวนทัศน์ในการกำหนดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยในแต่ละช่วงเวลาสะท้อนให้เห็นว่าหลักสูตรไม่ได้มีความเป็นกลางแต่แฝงเร้นไปด้วยอุดมการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของรัฐที่มุ่งเน้นการผลิตซ้ำอุดมการณ์ในแต่ละช่วงเวลา (McLaren, 1998 : 186, 189) ฉะนั้นเมื่อพิจารณากระบวนทัศน์ในฐานะที่เป็นทัศนะ วิธีคิด ความเชื่อ ค่านิยมต่อโลกและชีวิต และปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการขึ้นนำการตัดสินใจและการวางแผนหลักสูตร การกำหนดจุดมุ่งหมาย หรือกำหนดเนื้อหาในหลักสูตรในฐานะนโยบายสาธารณะของรัฐในช่วงเวลาหนึ่งแล้ว พบว่า กระบวนทัศน์พหุวัฒนธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยมีกระบวนทัศน์พื้นฐานที่ขึ้นนำการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตรอยู่ 2 กระบวนทัศน์หลัก คือ 1) *กระบวนทัศน์ความมั่นคงแห่งรัฐ* เป็นแนวคิดพื้นฐานของหลักสูตรในช่วง พ.ศ. 2503 - 2533 ให้ความสำคัญกับการหลอมรวมความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้คนให้มีมาตรฐานตามที่รัฐกำหนดเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวและความมั่นคงของรัฐไทยซึ่งอยู่กำลังเผชิญกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองช่วงสงครามเย็นที่เกิดขึ้นในภูมิภาคอุษาคเนย์ สอดคล้องกับผลการวิจัยของเอกชัย ภูมิระริน (2557) และณณมล นิ่มนวล (2559) ที่ชี้ให้เห็นทิศทางเดียวกันว่า หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในช่วงเวลาดังกล่าวมุ่งตอบสนองต้องการของรัฐในการสร้างความมั่นคงและปลูกฝังอุดมการณ์ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวทางวัฒนธรรมผ่านหลักสูตรและแบบเรียน รวมถึงสอดคล้องกับกระบวนทัศน์

พหุวัฒนธรรมแนวจารีตหรือวัฒนธรรมเดียว (Conservative multiculturalism or Monoculturalism) ของ Steinberg และ Kincheloe (2001 : 3) ชี้ให้เห็นแนวโน้มของหลักสูตรที่จะเชื่อในความเหนือกว่าของวัฒนธรรมหลัก และมีความพยายามที่จะหลอมรวมให้ทุกคนซึมซับมาตรฐานทางวัฒนธรรมหลักของรัฐ และ 2) *กระบวนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข* เป็นแนวคิดพื้นฐานของหลักสูตรในช่วง พ.ศ. 2533 – 2560 หลักสูตรในช่วงนี้แม้จะยังคงมุ่งสร้างเอกภาพในชาติ แต่ก็ในช่วงที่หลักสูตรกล่าวถึงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้คนทั้งในและต่างประเทศ เน้นย้ำถึงมิติความเป็นท้องถิ่น เปิดพื้นที่ให้โรงเรียนสามารถกำหนดเนื้อหาสาระวิชาให้เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของชุมชนท้องถิ่น แต่กระนั้นเนื้อหาหลักสูตรส่วนใหญ่ยังคงยอมรับต่อการหลอมรวมความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายใต้อุดมการณ์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติรวมถึงทำให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีความเป็นกลางทางการเมืองไม่นำไปสู่การแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างของความเหลื่อมล้ำของปัญหาที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของฐิติมดี อาพัทธนานนท์ (2561 : 138) ที่ชี้ให้เห็นว่าความหลากหลายที่ปรากฏในหลักสูตรเป็นภาพสะท้อนท่าทีของรัฐในการสถาปนาวัฒนธรรมต่าง ๆ ให้มีความเป็นมาตรฐาน เน้นย้ำเฉพาะวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุหรือวัฒนธรรมที่มองเห็นหรือความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ให้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ไม่ได้มุ่งเน้นถึงการสร้างการยอมรับหรือให้อิสระทางวัฒนธรรม ซึ่งจัดอยู่ในกระบวนการที่พหุวัฒนธรรมแนวเสรีนิยม (Liberal multiculturalism) ของ Steinberg & Kincheloe (2001) ชี้ให้เห็นการเน้นย้ำถึงความเสมอภาคโดยธรรมชาติของผู้คนที่มาจากหลากหลายเชื้อชาติ ชนชั้น และเพศสภาพ แต่ขณะเดียวกันก็มุ่งเน้นความเป็นกลางทางอุดมการณ์โดยแยกการเมืองออกจากการศึกษา และยอมรับการกลืนกลายทางวัฒนธรรมเช่นเดิม

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยทั้ง 2 ช่วงเวลาข้างต้นแล้วจะเห็นการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ (Paradigm shift) ที่มีปฏิสัมพันธ์ของอุดมการณ์และแนวคิดทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในประเทศและนานาชาติที่เปลี่ยนแปลงไป (สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, 2554 : 115) จากแนวคิดพหุวัฒนธรรมแนวจารีตนิยมที่เน้นความมั่นคงแห่งรัฐเป็นสำคัญไปสู่แนวคิดพหุวัฒนธรรมแนวเสรีนิยมตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้คนในรัฐเพิ่มมากขึ้นซึ่งส่วนใหญ่ก็ยังคงจำกั้อยู่ในลักษณะ 3F Models (Food, Fashion, Festival) ที่ให้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่รัฐ รวมถึงยังคงไว้ซึ่งอุดมการณ์ความเป็นเอกภาพภายใต้สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

2. จากผลการสำรวจและการวิเคราะห์ภาพแทนพหุวัฒนธรรมในหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2503 - 2560 ตามแนวคิดคุณลักษณะพหุวัฒนธรรมของปัจเจก ของ Banks (2016) ซึ่งเป็นคุณลักษณะเกิดจากการประกอบสร้างของสังคมทั้งที่สามารถมองเห็นและไม่สามารถสังเกตได้ทางภาพที่มีผลต่อการแสดงออกถึงพฤติกรรมนักเรียน 6 คุณลักษณะ ซึ่งพบว่าหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานมีภาพแทนพหุวัฒนธรรมเรียงลำดับความถี่จากมากไปน้อย ได้แก่ 1) เชื้อชาติ/ชาติพันธุ์ 2) ศาสนาและความเชื่อ 3) เพศสภาพ 4) สัญชาติ 5) ความพิเศษ/ความพิการ และ 6) ภาพแทนชนชั้นทางสังคม โดยภาพแทนที่ปรากฏในหลักสูตรมีความสอดคล้องกับกระบวนการพหุวัฒนธรรมของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในแต่ละช่วงดังที่กล่าวไปข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าภาพแทนพหุวัฒนธรรมในหลักสูตรเป็นการประกอบสร้างความหมายผ่านสัญญาณที่อ้างอิงถึงโลกความจริงของวัตถุ ผู้คน และเหตุการณ์ต่าง ๆ รวมถึงโลกแห่งจินตนาการที่ปรุงแต่งขึ้น เป็นการประกอบสร้างความหมายในรูปแบบของภาษาในหลักสูตรเพื่อใช้สร้างความหมายร่วมกันระหว่างสมาชิกวัฒนธรรมเดียวกัน (ขวัญฟ้า ศรีประพันธ์, 2551 : 23)

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเชื่อมโยงระหว่างกระบวนการทัศน์และภาพแทนพหุวัฒนธรรมที่ปรากฏในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า 1) ภาพแทนพหุวัฒนธรรมในช่วงกระบวนการทัศน์ความมั่นคงแห่งรัฐ (หลักสูตรในช่วง พ.ศ. 2503 – 2533) มีการนำเสนอภาพแทนวัฒนธรรมมาตรฐานที่กำหนดโดยรัฐเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพและความมั่นคงแก่รัฐ ทำให้ภาพแทนหลักที่ถูกนำเสนอในหลักสูตรในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นภาพแทนเชื้อชาติ/ชาติพันธุ์ที่แสดงออกถึงการมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นแบบแผนเดียวกัน รวมถึงการมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรม เน้นย้ำถึงความเหนือกว่าของวัฒนธรรมมาตรฐานของรัฐและการกลืนกลายความหลากหลายของเชื้อชาติและชาติพันธุ์ให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Banks, 2016 : 13 - 14) เช่นเดียวกับภาพแทนศาสนาที่รัฐมุ่งสลายความแตกต่างหลากหลายของลัทธิและความเชื่อดั้งเดิมของผู้คน และสถาปนาศาสนาพุทธเป็นศาสนาหลักประจำชาติเพื่อเป็นกลไกทางอุดมการณ์ในการสร้างความภักดีและความผูกพันระหว่างรัฐและศาสนา ผ่านการผลิตซ้ำความคิด ความเชื่อ และพิธีกรรมทางศาสนาที่นำไปสู่ความเป็นเอกภาพภายใต้สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และ 2) ภาพแทนพหุวัฒนธรรมในช่วงกระบวนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (หลักสูตรช่วง พ.ศ. 2533 – 2560) เป็นช่วงที่หลักสูตรให้ความสำคัญกับบริบทและความเป็นท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้นส่งผลให้มีการนำเสนอภาพแทนพหุวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายในหลากหลายลักษณะ รวมถึงมีความอ่อนไหวต่อความแตกต่างของปัจเจกในแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อย่างไรก็ตามภาพแทนที่นำเสนอในหลักสูตรส่วนใหญ่ก็ยังเป็นภาพแทนของเชื้อชาติชาติพันธุ์และศาสนาที่มุ่งสร้างความเป็นเอกภาพและความมั่นคงให้แก่รัฐเช่นเดียวกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของฐิติมดี อาพัทธนันท์ (2561 : 137) ซึ่งเห็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 มีการนำเสนอภาพแทนความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากกว่าเดิมในรูปของความหลากหลายทางศาสนาและความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะการกล่าวถึง เชื้อชาติของบรรพบุรุษคนไทยที่อพยพมาจากประเทศอื่นจากปัจจัยต่าง ๆ

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า กระบวนการทัศน์พหุวัฒนธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยเป็นภาพสะท้อนมาจากบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในแต่ละยุคสมัย (เอกชัย ภูมิระริน, 2557 : 192) แม้ความหลากหลายจะปรากฏในสังคมไทยมาาก่อนการเกิดขึ้นของชาติสมัยใหม่ แต่กระบวนการทัศน์ที่มีต่อความหลากหลายยังคงอยู่ในกรอบคิดพหุวัฒนธรรมแนวจารีตและพหุวัฒนธรรมแนวเสรีนิยม ส่งผลให้การนำเสนอภาพแทนในหลักสูตรก้าวไปไม่พ้นการนำเสนอภาพความพยายามในการกลืนกลายและหลอมรวมความหลากหลายทางวัฒนธรรม การนำเสนอภาพแทนความหลากหลายทางวัฒนธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งของรัฐชาติในการสร้างความเป็นเอกภาพและความมั่นคงของรัฐในกระแสการเรียกร้องความเสมอภาค ความเป็นธรรม และสิทธิมนุษยชนสากลในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษากระบวนการทัศน์และภาพแทนพหุวัฒนธรรมโดยใช้การวิจัยเอกสารหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2503 - 2560 เป็นหลักทำให้มีข้อจำกัดต่อการทำความเข้าใจและวิเคราะห์ในมิติรอบด้านโดยเฉพาะด้านปฏิบัติการของหลักสูตรในโรงเรียนและชั้นเรียนซึ่งจะช่วยให้เข้าใจกระบวนการทัศน์และภาพแทนพหุวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งมากขึ้น ฉะนั้นจึงควรทำวิจัยเพิ่มเติมเพื่อทำความเข้าใจภาคปฏิบัติการของกระบวนการทัศน์และภาพแทนพหุวัฒนธรรมในอนาคตต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากวิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา ประจำปีงบประมาณ 2565

เอกสารอ้างอิง (References)

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2503). *หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2503*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2503ก). *หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2503*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2503ข). *หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2503*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2518). *หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2518*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2520). *หลักสูตรประโยคประถมศึกษา หมวติวิชาสังคมศึกษา พ.ศ. 2520*. กรุงเทพฯ: หจก.จงเจริญการพิมพ์.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2520ก). *หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2520ข). *หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2523). *หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2532). *หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ปรับปรุง พ.ศ. 2533)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2532ก). *หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 (ปรับปรุง พ.ศ. 2533)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ขวัญชีวัน บัวแดง. (2550). *พัฒนาการการจัดการศึกษาของรัฐในชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง*. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ขวัญฟ้า ศรีประพันธ์ (2551). *ภาพตัวแทนคนจนในรายการเกมโชว์ทางโทรทัศน์*. ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สื่อสารมวลชน), คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2564). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 9)*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- จิตติมา อาพัทธนันท์. (2561). *โรงเรียนหลากหลายวัฒนธรรม : นโยบายการจัดการศึกษาของประเทศไทยในสังคมพหุวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นฤมล นิมนวล. (2559). *การเมืองในแบบเรียนชั้นมัธยมศึกษาของไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2503-2551*. รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การปกครอง), คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2551). *อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐบาลชาติในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มนุษยวิทยาสรินธร (องค์การมหาชน).

- ศิริจิต สุนันต์ะ. (2556). สถานะการโต้แย้งเรื่องพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*, 32(1), 6-30.
- ศิริรักษ์ ศิวารมย์. (2551). *สังคมศาสตร์การศึกษา*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- สุวิธิดา จรุงเกียรติสกุล. (2554). *อนาคตภาพรูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชน*. ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การศึกษานอกระบบโรงเรียน), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอกชัย ภูมิระรื่น. (2557). หนังสือเรียนสังคมศึกษา ภาพสะท้อนความต้องการของรัฐ พ.ศ. 2503 - พ.ศ.2555. *อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์ศึกษา)*, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Banks, J. A., & Banks, C. A. M. (Eds.). (2016). *Multicultural education: Issues and perspectives (9th ed.)*. John Wiley & Sons.
- McLaran, P. (1998). *Life in schools: introduction to critical pedagogy in the foundations of education (3th ed.)*. New York: Longman.
- Steinberg, S. R. and Kincheloe, J. L. (2001). Setting the Context for Critical Multi/Interculturalism: The Power Blocs of Class Elitism, White Supremacy, and Patriarchy, in Steinberg, S. R. (ed.) *Multi/Intercultural Conversations: A Reader*, New York: Peter Lang, 3–30.

วาทกรรมเชิงวิพากษ์: กรณีศึกษาความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้

กมลลดา นาคแทน

ดร., อาจารย์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

kamollada.n@gmail.com

รับบทความ: 8 สิงหาคม 2565

แก้ไขบทความ: 28 สิงหาคม 2565

ตอบรับบทความ: 9 กันยายน 2565

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์อิสระในช่วงปี พ.ศ. 2564 – 2565 ผ่านวาทภาษาในโครงสร้างประโยค โดยเน้นวิเคราะห์การปรากฏของตำแหน่งประธาน และผ่านอวัจนภาษาโดยเน้นวิเคราะห์ภาพขาวและอาศัยการตีความและอธิบายความที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่ามีการใช้ภาษาเพื่อสื่อถึงความรุนแรงสามารถจำแนกได้ 3 ลักษณะ คือ การเป็นประธานของประโยค การละประธาน และการใช้ภาษาภาพ การเป็นประธานของประโยคแสดงให้เห็นความพยายามแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยนำเสนอว่าเจ้าหน้าที่รัฐคือวีรบุรุษ ส่วนผู้ก่อการร้ายสื่อใช้คำเพื่อเรียกขบวนการก่อการร้ายโดยตรง และการใช้ภาษาที่ทำให้เกิดภาพเหมารวม (Stereotypes) เช่น โจรใต้ เหยื่อของผู้ก่อการร้ายมักเป็นบุคคลต่างศาสนาเช่นชาวไทยพุทธ สิ่งนี้แสดงให้เห็นความขัดแย้งทางศาสนาระหว่างขบวนการก่อการร้ายและศาสนาอื่นในพื้นที่ซึ่งฝังรากลึกมายาวนานจนยากที่จะแก้ไข

คำสำคัญ: วาทกรรม, ความรุนแรง, สามจังหวัดชายแดนใต้, หนังสือพิมพ์อิสระ

Critical Discourse Analysis : A Case Study of Violence in the Three Southern Border Provinces

Kamollada Nakthaen

Ph.D., Lecturer

Faculty of Humanities and Social Sciences,

Nakhon Sawan Rajabhat University

kamollada.n@gmail.com

Received: August 8, 2022

Revised: August 28, 2022

Accepted: September 9, 2022

Abstract

The objective of this research article was to analyze the discourse of violence in the three southern border provinces that appeared in Isara newspaper during the years 2021 – 2022 through the verbal structure of the sentence by focusing on the analysis of the appearance of the subject and through nonverbal language, emphasizing the analysis of news images and relying on interpretations and explanations related to social and cultural contexts. The results of the research revealed that the use of language to convey violence can be classified into 3 types as follows: The subject of the sentence, the omission of the subject and the use of visual language. The subject of the sentence represented an attempt to resolve conflicts with government officials. It was suggested that government officials were heroes and terrorists would use the term to directly refer to terrorist movements and using language that creates stereotypes, such as southern terrorist. The victims of terrorists were often non-Islam people such as Thai Buddhists. This showed the religious conflict between terrorist movements, mostly Islam and other religions in the area, which had long been deeply rooted and difficult to resolve.

Keywords: Discourse, Violence, Three southern border provinces, Isara newspaper

บทนำ (Introduction)

กระบวนทัศน์เรื่องความรุนแรงถูกนิยามว่า เป็นการปฏิบัติต่อบุคคลเมื่อพวกเขาเหล่านั้นถูกมองว่ามีความเป็นอื่น (The other) ที่อาจมีประเด็นด้านความขัดแย้งในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยมากผู้ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงมักถูกมองว่ามีได้อยู่ในสถานะที่เป็นมนุษย์เสมอผู้กระทำ และถูกปฏิบัติในสภาพที่ไม่ต่างจากวัตถุ สิ่งของ หรือสิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจ ด้วยวิธีการอยุติธรรม ในอดีตมีหลักฐานด้านความรุนแรงปรากฏให้เห็นเป็นลายลักษณ์อักษรอยู่บ้าง เช่น ในบทพระพันธ์ วรรณกรรม หรือสื่อประเภทอื่น สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีอคติต่อบุคคลที่ถูกมองว่ามีความต่างมาช้านาน เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นและไม่สามารถหาทางออกด้วยสันติวิธีได้จึงนำไปสู่การกีดกัน เหยียดหยาม และใช้ความรุนแรงเพื่อแก้ปัญหาดังปรากฏให้เห็นกันดาษดื่น นักวิชาการตะวันตก Lewis Fry Richardson (1960) ศึกษาความรุนแรงที่เป็นสาเหตุการเสียชีวิตของมนุษย์ ได้แก่ สงคราม การปฏิวัติ และการฆาตกรรม พบว่า ในระยะเวลาที่ได้ศึกษาวิจัยมีผู้คนล้มตายเพราะความรุนแรงทั้ง 3 รูปแบบ รวม 46.8 ล้านคน ในขณะที่อีก 12.6 ล้านคน ล้มตายด้วยความรุนแรงรูปแบบอื่นรวมทั้งสิ้นความรุนแรงคร่าชีวิตผู้คนไป 59 ล้านคน ในเวลากว่าศตวรรษและในศตวรรษที่ 20 นี้เองมีผู้ล้มตายเพราะสงครามโลกทั้งสองครั้งถึง 36 ล้านคน หรือกว่า 3 ใน 4 ของจำนวนผู้ตายทั้งหมด อาจกล่าวได้ว่าช่วงเวลาดังกล่าวมีผู้หนึ่งสังหารอีกผู้หนึ่งทุก ๆ 68 วินาที ความรุนแรงตามทัศนะของ ไชยวัฒน์ สถาอานันท์ (2557: 6) สามารถจำแนกได้ 2 ประเภท คือ ความรุนแรงทางตรง และความรุนแรงเชิงโครงสร้าง เมื่อลองพิจารณาสารัตถะของความรุนแรงทั้งสองประเภทนี้จะพบว่ามีรายละเอียดปลีกย่อยที่ต่างกัน คือ ความรุนแรงทางตรง มีจุดเริ่มต้นจากปัจเจกบุคคลที่มีพื้นฐานจิตใจฝังใจความรุนแรง เมื่อเป็นเช่นนี้แนวทางการแก้ไขปัญหาความรุนแรงต้องเริ่มต้นที่ตัวบุคคล แล้วจึงพัฒนาและแก้ไขปัญหาในเชิงโครงสร้าง ขณะที่ความรุนแรงเชิงโครงสร้างมักเป็นเรื่องระดับองค์กร อนึ่งสังคมที่ปราศจากความรุนแรงอาจยังมีความขัดแย้ง ซึ่งในความขัดแย้งที่เกิดขึ้นหากใช้ในทางสร้างสรรค์ก็อาจก่อให้เกิดการพัฒนาและประโยชน์ต่อสังคมสืบไป ขณะเดียวกันสังคมที่ปราศจากความขัดแย้งอาจเป็นสังคมที่ใช้ความรุนแรงเพื่อควบคุมพฤติกรรม การแสดงออกทางความคิดให้เป็นไปตามความต้องการของผู้มีอำนาจในสังคม ณ ขณะนั้น

ในสังคมไทยมีการใช้ความรุนแรงปรากฏให้เห็นในทุกภูมิภาค แต่ความรุนแรงที่เด่นชัดมีมูลเหตุมาจากความต่างทางศาสนาและชาติพันธุ์จนยากที่จะเยียวยาแก้ไขคือ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนใต้ ได้แก่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส โดยจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งและความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้เริ่มขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ที่ทรงริเริ่มปรับปรุงรูปแบบการปกครองใหม่เรียกว่า “พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องถิ่น ร.ศ. 116” โดยพระราชบัญญัตินี้ถูกนำมาทดลองใช้มาจนถึง พ.ศ. 2444 กับ 7 หัวเมืองในจังหวัดชายแดนใต้เรียกว่า “ข้อบังคับสำหรับ 7 หัวเมือง ร.ศ. 120” ซึ่งการเปลี่ยนแปลงบางประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาล มีพระยาเมือง ปลัดเมือง และยกกระบัตรเมืองขึ้นตรงกับข้าหลวง อีกทั้งยังมีการส่งพนักงานสรรพากรไปแบ่งเก็บภาษีให้เป็นเงินเดือนกับพระยาเมือง หรือการส่งผู้พิพากษาไปตัดสินคดีความ จนทำให้พระยาเมืองเชื้อสายมุสลิมไม่พอใจอย่างมากเพราะถูกลดรอนอำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตนถูกอับดุลกาเดร์ บินตงกูมารุดดิน (พระยาวิชิตภักดี) ต่อมาพระยาเมืองปัตตานีจึงแสดงความกระด้างกระเดื่อง โดยร่วมมือกับผู้นำเชื้อสายมลายูอื่น เช่น พระยาเมืองรามัน พระยาเมืองสาเยบุรี และพระยาเมืองระแงง ทำหนังสือร้องเรียนไปยังข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำสหพันธรัฐมลายูในสิงคโปร์ ว่ารัฐบาลไทยข่มเหงชาวปัตตานี

พล.อ. สำเร็จ ศรีทราย เจ้าของทฤษฎี BRN ให้สัมภาษณ์ในงานวิจัยเรื่อง ขบวนการจัดตั้งกับความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้: แรงจูงใจ การขับเคลื่อนและแนวทางแก้ไข ของ ปณิธาน วัฒนายากร (2550: 82) สรุปความสำคัญได้ว่า “ป็อรเอน (Barisan Revolusi Nasional Melayu Patani) เป็นขบวนการจัดตั้งที่โครงสร้างเป็นลักษณะแบบผสม (hybrid) และเป็นองค์กรลับ มีลักษณะขององค์กรปฏิวัติด้วยชาตินิยม (Nationalism) ปฏิวัตินิยม (Revolutionary) และอิสลามนิยม (Islamism) ผสมผสานกัน โดยชาตินิยมคือการที่คนมลายูปาตานีต้องต่อต้านสยาม ผู้ยึดครองปฏิวัตินิยมคือการทำสงครามประชาชนสากลหรือการสู้กันด้วยอาวุธ (armed conflict) ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการสันติภาพ (peace process) และอิสลามนิยมคือการยึดหลักการอิสลามและศรัทธาเป็นฟิรดูอิน (far-du) ที่มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติและในปัจจุบัน ยังมี การยกระดับด้านการเมือง การต่างประเทศ และด้านศาสนาเพื่อบรรลุเป้าหมายของขบวนการ แม้ว่าจะยังไม่แน่ชัดว่าบุคคลในขบวนการทั้งหมดคิดไปในแนวทางเดียวกัน” การสำรวจงานวิจัยเบื้องต้นพบว่า มีผู้สนใจศึกษาประเด็นเกี่ยวกับความรุนแรงจากสื่อประเภทต่าง ๆ เช่น วารสารกรรม หรือสารคดี เป็นต้น แต่มีสื่ออีกประเภทหนึ่งที่นำเสนอความเป็นไปในสังคมอย่างทันเหตุการณ์ ณ ช่วงเวลานั้น โดยเหตุการณ์ดังกล่าว อาจมิใช่ภาพสะท้อนความจริงทั้งหมดที่เกิดขึ้นในสังคม แต่เป็นการคัดสรรหรือเลือกสรรมุมมองความเป็นจริงจากทัศนะของผู้เขียนเพื่อเสนอให้ผู้อ่านรับรู้คือ “หนังสือพิมพ์” อาจกล่าวได้ว่า การนำเสนอข่าวสารที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์เป็นการประกอบสร้างความเป็นจริงผ่านมุมมองของผู้ผลิตข่าวสารที่ถูกนำเสนอสู่สายตาของประชาชนผ่านการพิจารณาและคัดกรองจากคณะทำงานของหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น ๆ Fairclough (1989) กล่าวว่า สื่อมวลชนมีอำนาจที่หลบซ่อนอยู่ เพราะผู้ผลิตย่อมมีความคิดเห็นส่วนบุคคล ซึ่งความคิดเห็นเหล่านี้มีส่วนสร้างและส่งผลกระทบต่อความคิดและพฤติกรรมของผู้รับสาร เป็นต้นว่าการนำเสนอภาพข่าวความรุนแรงที่เห็นรายละเอียดของการตายอย่างชัดเจน และผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องจนผู้อ่านข่าวรู้สึกคุ้นกับภาพเหตุการณ์ ทำให้เห็นว่าเป็นเรื่องที่เห็นซ้ำ ๆ จนกลายเป็นเรื่องปกติ

ความสำคัญที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ทำให้ผู้วิจัยสนใจวิเคราะห์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนใต้ ได้แก่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส จากหนังสือพิมพ์อิศราในช่วงปี 2564 - 2565 เนื่องจากยังไม่มีผู้นำข่าวด้านความรุนแรงที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ดังกล่าวมาวิเคราะห์ โดยอาศัยการตีความภาษาพูดหัวข่าวด้วยทฤษฎีวาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) สำคัญของทฤษฎีดังกล่าวเชื่อว่าวาทกรรมนั้นมิอาจศึกษาจากการตีความตามโครงสร้างทางภาษาเท่านั้น แต่เป็นการผสมผสานมุมมองด้านมิติทางสังคม (social practice) เข้าไปด้วยซึ่ง สมชาย ศรีสันต์ (2557: 87) กล่าวว่าสิ่งสำคัญของการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ คือ การแสดงจุดยืนที่ชัดเจนโดยผู้วิเคราะห์ไม่ได้วางตัวเป็นกลางโดยปราศจากอคติหรือปราศจากความคิดเห็น แต่เลือกอยู่ด้านฝ่ายที่ถูกกระทำโดยอำนาจเพื่อเผยให้เห็นสิทธิเสรีภาพที่กลุ่มคนเหล่านั้นถูกกดทับ เกือบกันไว้ และพึงตระหนักเสมอว่า งานวิเคราะห์วาทกรรมไม่ใช่การมองโลกในแง่ร้าย หรือการวิจารณ์ในมุมลบต่อสิ่งที่เรากำลังวิเคราะห์ ในทางตรงข้ามการวิเคราะห์วาทกรรมคือการมองโลกในทางบวกเพื่อช่วยเหลือและปลดปล่อยบุคคลที่ถูกทำร้ายโดยวาทกรรมกระแสหลัก

สรุปได้ว่าเป้าหมายสำคัญ 2 ประการในการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ คือ การค้นหาผลผลิตของอำนาจที่สืบเนื่องมาจากปฏิบัติการทางสังคม (hegemony) และวิพากษ์รูปแบบนั้นด้วยการพยายามท้าทาย ปะทะ เพื่อผลิตสร้างปฏิบัติการทางสังคมให้กับกลุ่มคนที่เป็นผู้ด้อยโอกาส ตกเป็นรอง หรือไม่มีที่ยืนในสังคม ในบทความวิจัยนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์โครงสร้างประโยค โดยเน้นการปรากฏของตำแหน่งประธานและการตีความอวัจนภาษาผ่านภาพข่าวเป็นสำคัญ การตีความตัวบทนั้นผู้วิจัยจะอาศัยการตีความและอธิบายความที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สื่อใช้ในการสร้างอำนาจผ่านภาษา

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

1. เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้ ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์อิสรา ช่วงปี พ.ศ. 2564 – 2565 ผ่านวาทภาษาในโครงสร้างประโยค โดยเน้นวิเคราะห์การปรากฏของตำแหน่งประธาน
2. เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้ ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์อิสรา ช่วงปี พ.ศ. 2564 – 2565 ผ่านอวัจนภาษาโดยเน้นวิเคราะห์ภาพข่าวและอาศัยการตีความและอธิบายความที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

การศึกษาวเคราะห์ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. การศึกษาข้อมูล

- 1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวาทกรรมเชิงวิพากษ์
- 1.2 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่ให้ความรู้เกี่ยวกับความรุนแรง
- 1.3 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้ ได้แก่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

- 2.1 รวบรวมข่าวที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้จากหนังสือพิมพ์อิสรา ในช่วงปี พ.ศ. 2564 - 2565
- 2.2 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวาทกรรมเชิงวิพากษ์
- 2.3 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่ให้ความรู้เกี่ยวกับความรู้เกี่ยวกับความรุนแรง
- 2.4 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสามจังหวัดชายแดนใต้

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข่าวความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์อิสรา มาวิเคราะห์ด้วยบท (Text) โดยใช้กรอบแนวคิดวาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) โดยผู้วิจัยจะแยกการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

3.1 วิเคราะห์วาทกรรมความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์อิสรา ช่วงปี พ.ศ. 2564 – 2565 ผ่านวาทภาษาในโครงสร้างประโยค โดยเน้นวิเคราะห์การปรากฏของตำแหน่งประธาน

3.2 เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้ ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์อิสรา ช่วงปี พ.ศ. 2564 – 2565 ผ่านอวัจนภาษา โดยเน้นวิเคราะห์ภาพข่าวและอาศัยการตีความและอธิบายความเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

4. ขึ้นสรุปและอภิปรายผลการวิจัย

- 4.1 สรุปผลการวิจัย
- 4.2 อภิปรายผลการวิจัย
- 4.3 เสนอข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย (Research Results)

หากกล่าวถึงสามจังหวัดชายแดนใต้ ภาพที่ฉายชัดในห้วงสำนักคงจะหนีไม่พ้นพื้นที่แห่งความอันตราย เสี่ยงภัยและไม่น่าไปเยือน เนื่องจากการผลิตข่าวทางกรรมความรุนแรงที่มีมูลเหตุความขัดแย้งมาจากความต่างทางศาสนาและชาติพันธุ์ ในสมัยหนึ่งผู้ก่อความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้ถูกเรียกว่า “ผู้ก่อการร้าย” ก่อนที่จะเปลี่ยนมาเป็น “ผู้ก่อความไม่สงบ” ในภายหลัง ในประเด็นนี้ พ.อ. กัณฑ์ สติยยุทธการ อ้างถึงใน (ชนกพร อังศุวิริยะ, 2557: 32) กล่าวว่า “การก่อความไม่สงบ (insurgency) เป็นเรื่องของอาวุธในการต่อสู้ทางการเมืองและมีจุดมุ่งหมายไปสู่การเรียกระดมมวลชน (mass mobilization) ไปสู่การต่อต้านอำนาจของรัฐ ขณะที่การก่อการร้าย (terrorism) คือ อาวุธทางการเมืองแบบหนึ่ง ที่ใช้เพื่อเป็นสื่อของความรุนแรง”

จากการใช้ภาษาที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์อิศราสรุปได้ว่าการใช้ภาษาเพื่อสื่อถึงความรุนแรงสามารถจำแนกได้ 3 ลักษณะ คือ การเป็นประธานของประโยค การละประธาน และการใช้ภาษาภาพ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอทีละประเด็น ดังนี้

1. การเป็นประธานของประโยค

การใช้ภาษาในพาดหัวข่าวหนังสือพิมพ์ย่อมมีความสำคัญ เนื่องจากสื่อมวลชนต้องเลือกถ้อยคำที่สั้น กระชับ แต่สามารถสื่อความหมายได้ครบถ้วน ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ในทันทีว่าเรื่องราวนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์ใดหรือสิ่งใดที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ ด้วยเหตุนี้ตำแหน่งประธานในพาดหัวข่าวหนังสือพิมพ์จึงมีความสำคัญ ชนกพร อังศุวิริยะ (2557: 37) กล่าวว่า การเป็นประธาน (subjectivity) หมายถึง “การมีตำแหน่งเป็นประธานของประโยคหรือวลีที่อยู่ส่วนต้นของวลีหรือประโยคนั้น เพราะเป็นการให้ความสำคัญโดยตำแหน่งตามรูปประโยคภาษาไทย แม้ว่ารูปแบบประโยคหรือวลีหนังสือพิมพ์จะไม่ถูกต้องตามหลักประโยคภาษาไทยก็ตาม แต่การอยู่ตำแหน่งแรกก็ถือเป็นตำแหน่งประธานสามารถบ่งบอกความสำคัญในรูปประโยคหรือวลีนั้น ๆ ได้”

จากการศึกษาข้อมูลในหนังสือพิมพ์อิศราพบว่ามีการปรากฏของตำแหน่งประธานในพาดหัวข่าวที่สื่อถึงความรุนแรงจำแนกได้ 3 ประเด็น คือ ประธานเป็นผู้รับผิดชอบต่อเหตุการณ์ ประธานเป็นผู้ก่อการร้าย และประธานเป็นผู้ได้รับผลกระทบ ดังจะอธิบายในรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 ประธานเป็นผู้รับผิดชอบต่อเหตุการณ์

ตัวอย่าง 1

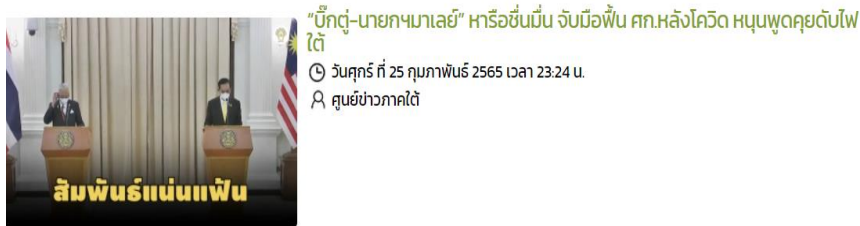

แม่ทัพภาค 4 แปะทะราบนัฟมือ “ฟูโล” รับจ้างก่อเหตุ-โยงยาเสพติด

🕒 08 กรกฎาคม 2565 เวลา 18:50 น.

แม่ทัพภาค 4 แปะทะราบนัฟมือ “ฟูโล” รับจ้างก่อเหตุ -
โยงยาเสพติด
(สำนักข่าวอิศรา 8 กรกฎาคม 2565)

ตัวอย่าง 2

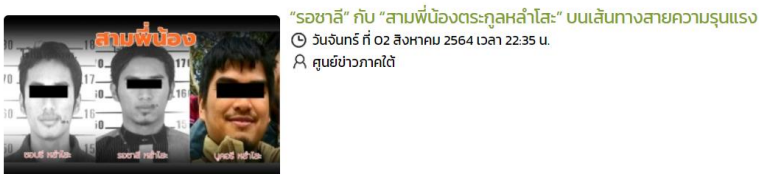

“บิ๊กตู่-นายกฯ มาเลย์” หารอขึ้นมึน จั๊บมื้อพึน ศก.หลัังคโวิด หนูนพุดคุดดั๊บไฟใต้
(สำนักข่าวอิศรา 25 กุมภาพันธ์ 2565)

ตัวอย่างที่ 1 คือ “แม่ทัพภาคที่ 4” ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบต่อเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้ และตัวอย่างที่ 2 คือ “บิ๊กตู่” หรือพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันของประเทศไทย บุคคลทั้ง 2 ตามที่ปรากฏในข่าวเป็นผู้มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นมีได้มีเพียงแค่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ของไทยเท่านั้น แต่สถานการณ์ความรุนแรงยังปรากฏในประเทศมาเลเซียด้วย ด้วยเหตุที่นายกรัฐมนตรีถือเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการบริหารประเทศ จึงมีอำนาจในการเจรจา หรือ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น หากพิจารณาจากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่า สื่อมีการให้ความสำคัญกับตำแหน่งประธาน คือ “บิ๊กตู่” ผ่านโครงสร้างทางไวยากรณ์ของภาษา เช่นเดียวกับ “แม่ทัพภาคที่ 4” ซึ่งถือเป็นผู้บัญชาการทหารที่มีอำนาจสูงสุดในเขตพื้นที่รับผิดชอบในภาคใต้ มีกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้า เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่สงบในชายแดนใต้ของประเทศไทยโดยตรง (กอ.รมน.ภาค 4 สน.) จึงเปิดเผยพฤติกรรมที่ไม่ชอบธรรมของผู้ก่อการร้ายผ่านสื่อด้วยภาษาที่ตรงไปตรงมาได้ เช่น จากตัวอย่างที่นำมาแสดงมีการใช้คำกริยาคือคำว่า “แฉ” ซึ่งหมายถึง เปิดเผย หรือ เปิดโปง ถูกใช้ในความหมายเชิงลบ หากพิจารณาภาษาที่ใช้จะเห็นได้ว่าสื่อนำเสนอมุมมองเกี่ยวกับการใช้อำนาจของบุคคลทั้ง 2 ต่างกัน กล่าวคือนายกรัฐมนตรีใช้อำนาจในการเจรจາหรือเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ขณะที่แม่ทัพภาค 4 ใช้กำลังทหารต่อต้านการก่อการร้ายของผู้ก่อการร้าย และโจมตีผู้ก่อการร้ายผ่านการใช้ภาษา

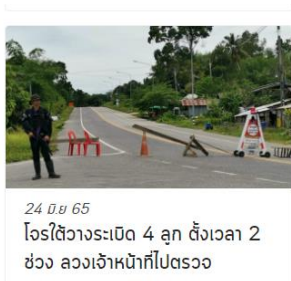
1.2 ประธานเป็นผู้ก่อการร้าย

ตัวอย่าง 3

“รอลาลี” กับ “สามพี่น้องตระกูลหล้าโสะ” บนเส้นทางสายความรุนแรง
(สำนักข่าวอิศรา 2 สิงหาคม 2564)

ตัวอย่าง 4

โจรได้วางระเบิด 4 ลูก ตั้งเวลา 2 ช่วง ลวงเจ้าหน้าที่ไปตรวจ
(สำนักข่าวอิศรา 24 มิถุนายน 2565)

ตัวอย่างที่ 3 คือ “รอซาลี กับ สามพี่น้องตระกูลหล้าโสะ” ตัวอย่างที่ 4 คือคำว่า “โจรใต้” หากพิจารณาการใช้ภาษาเพื่อสื่อถึงผู้ก่อการร้ายดังเนื้อข่าวจะเห็นได้ว่า หนังสือพิมพ์สำนักข่าวอิศรา ในตัวอย่างแรก หลีกเลี่ยงการใช้รูปภาษาเพื่อทำให้เกิดภาพเหมารวม (Stereotypes) โดยระบุชื่อ - สกุล ของผู้ก่อการร้ายโดยตรง ต่างจากตัวอย่างที่ 4 ซึ่งมีการใช้คำว่า “โจรใต้” จากตัวอย่างที่ 4 จะเห็นได้ว่าการใช้ภาษาเพื่อสื่อถึงความรุนแรงคือการลอบวางระเบิดเพื่อสังหารเจ้าหน้าที่ ทำให้ภาพที่ปรากฏดูเป็น เหตุการณ์ที่รุนแรงและน่าหวาดกลัว เพราะมีการใช้อาวุธ (ระเบิด) ที่มีพลังทำลายล้างสูง ประกอบกับ การใช้คำกริยาคือคำว่า “ลวง” เพื่อสื่อความหมายในเชิงลบ หมายถึง การกระทำที่ทำให้เจ้าหน้าที่ของภาครัฐ หลงผิด หรือติดกับที่โจรใต้ได้วางแผนไว้ จึงทำให้ภาพลักษณ์ของโจรใต้โหดร้าย และถูกมองว่าเป็นบุคคล อันตรายของสังคม

1.3 ประธานเป็นผู้ได้รับผลกระทบ

ตัวอย่าง 5

คนพุทธชายแดนใต้แสดงพลังขอ “เข้าพรรษาปลอดภัย” ต่อยอด “รวมภูมสันติ”

🕒 10 กรกฎาคม 2565 เวลา 20:14 น.

คนพุทธชายแดนใต้แสดงพลังขอ “เข้าพรรษาปลอดภัย” ต่อยอด
“รวมภูมสันติ”
(สำนักข่าวอิศรา 10 กรกฎาคม 2565)

ตัวอย่าง 6

เหยื่อไฟใต้ไม่มั่นใจปี 70 สันติสุข - เผยกลุ่มบ่อนยังเคลื่อนไหว 753 ราย

🕒 วันศุกร์ ที่ 17 ธันวาคม 2564 เวลา 20:25 น.

📍 ศูนย์ข่าวภาคใต้

เหยื่อไฟใต้ไม่มั่นใจปี 70 สันติสุข - เผยกลุ่มบ่อนยังเคลื่อนไหว 753 ราย
(สำนักข่าวอิศรา 17 ธันวาคม 2564)

ตัวอย่างที่ 5 ผู้ได้รับผลกระทบคือ “คนพุทธชายแดนใต้” จากภาษาในการพาดหัวข่าวดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ขบวนการก่อการร้ายในสามจังหวัดชายแดนใต้มีก่อเหตุในช่วงเทศกาลสำคัญทางศาสนาอื่น ที่มีใช้ศาสนาเดียวกันกับตน เช่น เทศกาลเข้าพรรษา ซึ่งเป็นเทศกาลสำคัญทางศาสนาพุทธ สิ่งนี้แสดงให้เห็น ความขัดแย้งทางศาสนาระหว่างขบวนการก่อการร้ายซึ่งส่วนมากนับถือศาสนาอิสลามและศาสนาอื่นในพื้นที่ ซึ่งฝังรากหยั่งลึกมายาวนาน สิ่งที่ชาวพุทธชายแดนใต้ผู้ได้รับผลกระทบแสดงออก คือ เรียกร้องให้หน่วยงาน ภาครัฐออกมาตรการเพื่อลดความรุนแรงเช่นเดียวกับที่เคยปฏิบัติในช่วงเทศกาลรอมฎอน (รอมฎอนสันติ) โดยเป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างรัฐบาลไทยและแนวร่วมปฏิวัติแห่งชาติมลายูปาตานี (ขบวนการบิอาร์เอ็น) ว่าจะยุติการใช้ความรุนแรงและลดปฏิบัติการทางทหารในเทศกาลดังกล่าว ตัวอย่างที่ 6 ไม่มีการระบุชื่อ หรือกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง แต่มีการใช้ประธานคือคำว่า “เหยื่อ” สามารถตีความได้ว่า กลุ่มผู้ได้รับ ผลกระทบไม่ได้อยู่ในกลุ่มทางศาสนาแบบเจาะจง แต่หมายรวมถึงบุคคลทุกเชื้อชาติ ทุกศาสนา ที่ได้รับ ผลกระทบจากการใช้ความรุนแรง นับแต่อดีตถึงปัจจุบันปัญหาความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนใต้ยังไม่มี ท่าทีว่าจะยุติ สะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลควรทบทวนมาตรการแก้ไขปัญหา หรืออาจแสดงถึงความล้มเหลว ของภาครัฐในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

2. การละประธาน

นอกจากตำแหน่งประธานดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้เบื้องต้น ยังมีการใช้ภาษาอีกลักษณะหนึ่ง คือ การละตำแหน่งประธาน ซึ่งการละตำแหน่งประธานที่ปรากฏในงานวิจัยชิ้นนี้ โดยมากเป็นการละประธาน ที่เป็นผู้รับผิดชอบต่อเหตุการณ์ มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เป็นการละประธานที่เป็นผู้ก่อการร้าย หากวิเคราะห์ อย่างละเอียดจะพบว่า การที่สื่อไม่กล่าวถึงประธานโดยตรงคือกลวิธีอย่างหนึ่งที่เชิญชวนหรือท้าทาย ให้ผู้อ่านได้ติดตามเนื้อหาข่าวในตอนถัดไป ในงานวิจัยชิ้นนี้ปรากฏการละตำแหน่งประธาน 2 ลักษณะ คือ ละประธานที่เป็นผู้รับผิดชอบต่อเหตุการณ์ และการละประธานที่เป็นผู้ก่อการร้าย ดังจะวิเคราะห์ต่อไปนี้

2.1 ละประธานที่เป็นผู้รับผิดชอบต่อเหตุการณ์

ตัวอย่าง 7

ตรวจการบ้าน 18 ปีไฟใต้ (2) วิสามัญ-จับตาย..เจื่อนไซใหม่ปะทุ?
 ๑ วันพฤหัสบดี ที่ 06 มกราคม 2565 เวลา 00:42 น.
 ๑ ศูนย์ข่าวภาคใต้

คำถามสำคัญในวาระ 18 ปีไฟใต้ ณ วันที่ 4 ม.ค.65 ก็คือ สถานการณ์ในพื้นที่ดีขึ้นจริงหรือไม่?

ตรวจการบ้าน 18 ปีไฟใต้ (2) วิสามัญ - จับตาย เจื่อนไซใหม่ปะทุ (สำนักข่าวอิศรา 6 มกราคม 2565)

ตัวอย่าง 8

แฉกลยุทธ์โจมตีจุดตรวจสุโขทัย ยังสลับข้างไปปั๊บบอมป์!

📍 วันศุกร์ ที่ 01 ตุลาคม 2564 เวลา 22:29 น.

👤 ศูนย์ข่าวภาคใต้

แฉกลยุทธ์โจมตีจุดตรวจสุโขทัย ยังสลับข้างไปปั๊บบอมป์! (สำนักข่าวอิศรา 1 ตุลาคม 2564)

จากตัวอย่างที่ 7 และตัวอย่างที่ 8 จะเห็นได้ว่า ตำแหน่งประธานของประโยคถูกละไว้ หากพิจารณาตามโครงสร้างทางไวยากรณ์ของภาษาไทยจะทราบได้ทันทีว่า แม้ข้อความข้างต้นจะสามารถสื่อความหมายได้ครบถ้วนแต่ตำแหน่งประธานขาดหายไป เมื่อพิจารณาบริบทโดยรวมที่ปรากฏในประโยคที่ตามมา เช่น “ตรวจการบ้าน 18 ปีไฟได้ จัปตาย - วิสามัญ” หรือ “แฉกลยุทธ์โจมตีจุดตรวจสุโขทัย ยังสลับข้างไปปั๊บบอมป์” ก็คงพอทำให้ผู้รับสารคาดเดาได้ว่า บุคคลที่สามารถแสดงพฤติกรรมดังกล่าวหรือมีอำนาจในการวิสามัญและเปิดเผยพฤติกรรมผู้ร้ายได้ต้องเป็นเจ้าหน้าที่จากภาครัฐที่มีขอบข่ายหน้าที่เกี่ยวข้อง เช่น ทหาร ตำรวจ ข้อสังเกตสำคัญประการหนึ่งที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์อิศราคือ ประธานที่มีการละเว้นไม่กล่าวถึงมักเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ ต่างไปจากผลการศึกษาของ ชนกพร อังศุวิริยะ (2557: 43 - 44) ที่ได้ศึกษาว่าททกรรมความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้จากสื่ออื่น และได้ข้อสรุปว่าการละเว้นประธานที่ปรากฏในสื่อมักเป็นการไม่กล่าวถึงผู้ก่อการร้าย

กลวิธีละเว้นประธานของประโยคในพาดหัวข่าว อาจเป็นเทคนิคที่สื่อมวลชนใช้เพื่อชวนให้ผู้อ่านอยากติดตามเนื้อหาข่าวว่าบุคคลที่ถูกละไว้ไม่กล่าวถึงเป็นใคร มีบทบาทสำคัญอย่างไรในสถานการณ์ข่าวนั้น ๆ แต่การเลือกใช้คำกริยาของสื่อที่ตามมาก็ทำให้ผู้อ่านคาดเดาได้ว่าผู้กระทำการดังกล่าวคือเจ้าหน้าที่รัฐ การละประธานที่เป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐซึ่งเป็นกลวิธีที่ปรากฏจำนวนมากในหนังสือพิมพ์อิศราสื่อความหมายว่าเจ้าหน้าที่จากภาครัฐปฏิบัติหน้าที่อย่างหนักในช่วงนี้ จึงปรากฏข่าวเจ้าหน้าที่แก้ไขปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้จากหนังสือพิมพ์อิศราในความถี่ค่อนข้างมาก

2.2 ละประธานที่เป็นผู้ก่อการร้าย

ตัวอย่าง 9

บึ้มต่อเนื่อง! วางระเบิดตั้งเวลา 5 ลูกหวังโจมตี จนท.ตรวจที่เกิดเหตุ

📍 วันศุกร์ ที่ 24 มิถุนายน 2565 เวลา 23:03 น.

👤 ศูนย์ข่าวภาคใต้

บึ้มต่อเนื่อง! วางระเบิดตั้งเวลา 5 ลูกหวังโจมตี จนท.ตรวจที่เกิดเหตุ
(สำนักข่าวอิศรา 24 มิถุนายน 2565)

ตัวอย่างที่ 9 จะเห็นได้ว่าการเริ่มต้นประโยคด้วยการใช้คำกริยา “บีม” ประกอบกับเนื้อความที่ตามมาคือ “วางระเบิดตั้งเวลา 5 ลูกหวังโจมตี จนท.” ทำให้ผู้อ่านสามารถคาดเดาได้ทันทีว่าเป็นการกระทำของผู้ก่อการร้าย เพราะกลุ่มเป้าหมาย (ฝ่ายตรงข้าม) ที่เป็นเหยื่อของการโจมตีคือเจ้าหน้าที่รัฐ ข้อสังเกตที่น่าสนใจประเด็นหนึ่งคือ คำกริยาที่ปรากฏในพาดหัวข่าวในประเด็นการละประธานที่เป็นผู้ก่อการร้ายมักเป็นคำกริยาที่สื่อถึงความรุนแรงทั้งสิ้น เช่น “บีม” “วางระเบิด” เป็นต้น จึงอนุมานได้ว่าการที่สื่อเลือกใช้ถ้อยคำในลักษณะนี้เพราะต้องการให้ผู้อ่านคาดเดาได้ในทันทีหรือไม่ว่าการก่อเหตุรุนแรงเป็นฝีมือของฝ่ายใด การเลือกใช้ภาษาในพาดหัวข่าวโดยมาก ไม่มีพาดหัวข่าวใดใช้ภาษาเพื่อแสดงให้เห็นถึงต้นเหตุของการก่อความรุนแรง แต่ในทุกพาดหัวข่าวล้วนนำเสนอภาพความรุนแรงซึ่งเป็นปลายทางของความขัดแย้ง จนอาจตั้งสมมุติฐานได้ว่าสิ่งนี้เป็นการผลิตซ้ำภาพโศกเศร้าที่มักก่อเหตุที่รุนแรงทำให้ผู้รับสารรับรู้จนเคยชินหรือไม่

3. ภาษาภาพ

นักภาษาศาสตร์โครงสร้างอธิบายความเชื่อมโยงกันระหว่าง ภาพ (visual image) และ การให้ความหมาย (attribute meanings) ว่า ความหมายที่เราให้แก่ภาพไม่ได้เป็นผลโดยธรรมชาติจากสิ่งที่เรามองเห็น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความเข้าใจของเราต่อภาพใด ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ บาร์ตจำแนกการตีความหมายของภาพออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ผลกระทบจากการมองเห็นวูบแรกหรือสิ่งที่ภาพบอกเรา (denoted meaning) และความหมายที่อ้างอิงจากการที่ภาพเชื้อเชิญให้เราตีความ (connoted meaning) อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความหมายของภาพใด ๆ ย่อมมีความเป็นพลวัต เราอาจต้องเข้าใจภาพหรือวัตถุใด ๆ จากประสบการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมอันซับซ้อนระหว่างผู้รับสารกับภาพ วัตถุ หรือปัจจัยอื่น ๆ โดยไม่อาจเข้าใจความหมายของภาพผ่านการสื่อสารช่องทางเดียว (Roland Barthes, 1972)

ภาพที่ปรากฏในข่าวถือว่าเป็นการนำเสนอสารโดยใช้สัญลักษณ์ประการหนึ่งจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารเพื่อสื่อถึงมุมมองตามทัศนะของผู้ส่งสาร เพื่อท้าทายให้ผู้อ่านได้ตีความ หรือเกิดความรู้สึกสะท้อนอารมณ์จากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้ ภาคภูมิ วรรณภา (2554: 145 - 146) กล่าวว่า การถ่ายภาพข่าวนั้นตามปกติเป็นหน้าที่ของช่างภาพหนังสือพิมพ์ ในบางกรณีที่มีเหตุจำเป็นอาจทำให้ผู้สื่อข่าวจะต้องถ่ายภาพเพื่อนำเสนอข่าวด้วยตนเอง

จากการศึกษาการใช้ภาษาภาพเพื่อสื่อถึงความรุนแรงใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ของผู้วิจัยพบว่า ผู้สื่อข่าวต้องการนำเสนอมุมมองความรุนแรง คือ ภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐ ภาพความเสียหายต่อสถานที่หรือวัตถุ ภาพผู้ได้รับผลกระทบ และภาพผู้ก่อการร้าย

3.1 ภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐ

ตัวอย่าง 10

ดักบีม 3 ลูก - ยิงถล่มข้ากฮาวรพรา 4513 กระแจะ
 ๑ วันพุธ ที่ 08 มิถุนายน 2565 เวลา 23:22 น.
 ๑ ศูนย์ข่าวภาคใต้

(สำนักข่าวอิศรา 8 มิถุนายน 2565)

ตัวอย่าง 11

วางระเบิด 3 ลูกที่สายบุรี ชาวบ้านดับ 1 ฮีโร่เจ็บ 3

🕒 วันศุกร์ ที่ 15 เมษายน 2565 เวลา 12:01 น.

👤 ศูนย์ข่าวภาคใต้

(สำนักข่าวอิศรา 15 เมษายน 2565)

ตัวอย่าง 12

บ๊องขว้างระเบิดในสุโหงป่าดี - กอ.รมน.ภาค 4 ยืนยันตัวตน 4 ศพถูกวิสามัญฯ

🕒 วันจันทร์ ที่ 04 ตุลาคม 2564 เวลา 16:16 น.

👤 ศูนย์ข่าวภาคใต้

(สำนักข่าวอิศรา 4 ตุลาคม 2564)

ตัวอย่าง 13

รถขนซาก"แบล็กฮอว์ก"เกิดอุบัติเหตุซ้ำ - บั๊กทหารมาเลย์เยี่ยมแม่ทัพ4

🕒 วันอาทิตย์ ที่ 17 กรกฎาคม 2565 เวลา 23:15 น.

👤 ศูนย์ข่าวภาคใต้

(สำนักข่าวอิศรา 17 กรกฎาคม 2565)

จากภาพในตัวอย่างที่ 10 - 13 เป็นการสื่อถึงการปฏิบัติการที่เสี่ยงอันตรายของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งส่วนมากเป็นทหาร ตำรวจ สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าสื่อต้องการนำเสนอมุมมองเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ ที่ปฏิบัติการใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ต่อมุมมองของผู้รับสารว่า เป็นบุคคลที่ยอมเสี่ยงภัยในการกิจที่ได้รับมอบหมายเพื่อรักษาความสงบให้ประชาชนในพื้นที่ โดยมีได้คำนึงถึงความปลอดภัยของตน ภาพเจ้าหน้าที่ที่ปรากฏผ่านสื่อจึงดูเป็นภาพของวีรบุรุษผู้เสียสละ เห็นได้ชัดจากตัวอย่างที่ 10 - 12 ซึ่งเป็นภาพที่เกี่ยวข้องกับการเก็บกู้วัตถุระเบิด ภาพเหล่านี้เมื่อปรากฏในหนังสือพิมพ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้ ผู้อ่านคงเข้าใจความหมายและรับรู้ได้ถึงสถานการณ์ที่น่าหวาดกลัวในพื้นที่ได้ทันทีโดยที่ยังมิได้อ่านเนื้อความที่ปรากฏในข่าว การสื่อความหมายที่ชัดเจนจากองค์ประกอบของภาพตามลักษณะที่ได้บรรยายมานี้ ทำให้ภาพในลักษณะดังกล่าวถูกผลิตซ้ำ (Reproduce) ในสิ่งพิมพ์ จนเป็นที่คุ้นชินในสายตาของผู้รับสาร ตัวอย่างที่ต่างออกไปคือตัวอย่างที่ 13 คือเป็นภาพซากเครื่องบิน “แบล็กฮอว์ก” ซึ่งใช้ในการปฏิบัติการทางอากาศของเจ้าหน้าที่โดยการบินลาดตระเวนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ ถึงแม้เหตุการณ์ดังกล่าวจะไม่สามารถระบุได้โดยตรงว่าเกิดขึ้น

จากขบวนการก่อการร้าย (BRN) แต่การปรากฏของภาพข่าวยังคงวนอยู่กับเรื่องความเสียหายของเจ้าหน้าที่เพื่อปฏิบัติการกิจในจังหวัดชายแดนใต้

3.2 ภาพความเสียหายต่อสถานที่หรือวัตถุ

ตัวอย่าง 14

บึ้มหน้าโรงเรียน! ดักโจมตีรถทหารพรานเจ็บ 4 ชาวบ้านโดนลูกหลงอื้อ
 ๑ วันพฤหัสบดี ที่ 10 มีนาคม 2565 เวลา 12:58 น.
 ๑ ศูนย์ข่าวภาคใต้

(สำนักข่าวอิศรา 10 มีนาคม 2565)

ตัวอย่าง 15

บึ้มรถทหารพรานสุโหมป่าดี - พันสี "save จะนะ" ลามบราฯ -ระเบิดรถไฟหวัง
 ฆ่าผู้โดยสาร
 ๑ วันอังคาร ที่ 14 ธันวาคม 2564 เวลา 22:09 น.
 ๑ ศูนย์ข่าวภาคใต้

(สำนักข่าวอิศรา 14 ธันวาคม 2564)

ภาพในตัวอย่างที่ 14 - 15 ที่ผู้วิจัยได้นำมาแสดงในบทความนี้ เป็นภาพความเสียหายต่อวัตถุ คือ รถยนต์ของเจ้าหน้าที่รัฐที่เกิดจากการกราดยิง (ตัวอย่างที่ 14) และเกิดการใช้วัตถุระเบิด (ตัวอย่างที่ 15) โดยวัตถุสิ่งของที่ตกเป็นเป้าของผู้ก่อความไม่สงบมักเป็นของเจ้าหน้าที่ เช่น ทหาร ตามที่ปรากฏในเนื้อข่าว ทั้งนี้ภาพการกระทำในลักษณะเบื้องต้นส่งผลให้ผู้รับสารตีความได้ว่า พื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้เป็นพื้นที่เสี่ยงภัยและไม่น่าไปเยือน ด้วยเหตุที่สื่อคัดสรรหรือเลือกสรรภาพร่องรอยกระสุนจำนวนมากที่อยู่บนผิวรถยนต์มาแสดงสื่อให้เห็นว่า คนร้ายมิได้เลือกเล็งหรือยิงแบบเฉพาะเจาะจงแต่ใช้วิธีการกราดยิง แน่นนอนว่าหากการกราดยิงเกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนหรือมีการรวมกลุ่มของคนจำนวนมาก ย่อมทำให้ผู้อื่นในบริเวณนั้นตกอยู่ในอันตรายด้วย ส่วนตัวอย่างที่ 2 เป็นการวางระเบิดรถยนต์ทหาร ซึ่งการใช้วัตถุระเบิดทำให้ผู้รับสารเกิดความรู้สึกไม่ต่างจากการกราดยิง กล่าวคือระเบิดเป็นอาวุธมีอานุภาพทำลายล้างสูง แวดวงรัศมีความรุนแรงครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้าง การนำเสนอภาพข่าวความเสียหายของวัตถุในลักษณะดังกล่าวสื่อให้เห็นว่า ชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชายแดนใต้ไม่ปลอดภัย

3.3 ภาพผู้ได้รับผลกระทบ

ตัวอย่าง 16

ยังสารวัตรกำนันกระสุนพลาดโดนลูก - ผบ.ทบ.ล่องใต้สั่งคุมเข้ม

🕒 วันอังคาร ที่ 11 มกราคม 2565 เวลา 15:46 น.

📍 ศูนย์ข่าวภาคใต้

(สำนักข่าวอิศรา 11 มกราคม 2565)

ตัวอย่าง 17

นักชีวิตรเบิดพระ-ทหารชุด สปก.ก็เรือเสาะ "ฝ่าบาตรกระเด็น"

🕒 วันเสาร์ ที่ 11 ธันวาคม 2564 เวลา 11:31 น.

📍 ศูนย์ข่าวภาคใต้

(สำนักข่าวอิศรา 11 ธันวาคม 2564)

ตัวอย่างที่ 16 - 17 คือภาพของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ โดยสื่อมิได้นำเสนอภาพความรุนแรงหรือผู้เสียชีวิตแบบตรงไปตรงมา แต่เลือกนำเสนอภาพของผู้ได้รับผลกระทบในลักษณะอื่น เช่น ตัวอย่างที่ 16 เป็นภาพของผู้ปกครองของผู้เสียชีวิตที่กำลังสนทนากับเจ้าหน้าที่ เพื่อให้ผู้รับสารได้ตีความสื่อน้ำและท่าทีที่ปรากฏ ภาพการรวมกลุ่มของคนจำนวนมากประกอบกับรถยนต์ของเจ้าหน้าที่ ทำให้ผู้รับสารตีความได้ทันทีว่า มีเหตุความรุนแรงเกิดขึ้นในบริเวณดังกล่าว ตัวอย่างที่ 17 เป็นภาพของพระภิกษุและเจ้าหน้าที่รัฐ (ทหาร) แสดงให้เห็นถึงการเลือกก่อความรุนแรงกับกลุ่มคนต่างศาสนา หรือกลุ่มคนที่ต่อต้านขบวนการปฏิวัติแห่งชาติมลายูปาตานี ซึ่งเป็นปัญหาที่มีมาช้านาน ความขัดแย้งทางศาสนาที่เกิดขึ้นระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เป็นชนวนเหตุสำคัญประการหนึ่งของความขัดแย้ง เพราะต่างฝ่ายต่างมองว่า “คนต่างศาสนา” มีความเป็นอื่น (the other) เป็นพวกอื่น คนกลุ่มอื่น ที่มีใช้พวกพ้องเดียวกันกับตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ขบวนการก่อการร้ายจึงเลือกโจมตีบุคคลทางศาสนาเช่นพระสงฆ์ หรือฝ่ายต่อต้านเช่นเจ้าหน้าที่ทหารตามที่ปรากฏในภาพข่าว

3.4 ภาพผู้ก่อการร้าย

ตัวอย่าง 18

แกะรอยฟูโล G5 บั้มตอร์จนร่วมโต๊ะพูดคุยฯ ลั่นปิดตาบิไม่ได้มีแต่บิอาร์เอ็น

🕒 วันศุกร์ ที่ 15 เมษายน 2565 เวลา 20:40 น.

📍 ศูนย์ข่าวภาคใต้

(สำนักข่าวอิศรา 15 เมษายน 2565)

ตัวอย่าง 19

รัฐแจ้ง "ข่าวปลอม" ประกาศจับตาย "มาหะมะ สะอิ" ผู้ต้องห้ายิงสาวท้องแก่

🕒 วันเสาร์ ที่ 25 ธันวาคม 2564 เวลา 20:28 น.

📍 ศูนย์ข่าวภาคใต้

(สำนักข่าวอิศรา 25 ธันวาคม 2564)

ตัวอย่าง 20

อีกศพวิสามัญฯ สายบุรี "อับริ มะบิง" มือปืนกรุง

🕒 วันอังคาร ที่ 06 กรกฎาคม 2564 เวลา 10:08 น.

📍 ศูนย์ข่าวภาคใต้

(สำนักข่าวอิศรา 6 กรกฎาคม 2564)

ตัวอย่างที่ 18 - 20 เป็นภาพของขบวนการก่อการร้ายและผู้ก่อการร้ายแบบระบุชื่อ - สกุล แบบเฉพาะเจาะจง โดยลักษณะที่ปรากฏร่วมกันของภาพทั้ง 3 คือ ผู้รับสารสามารถตีความได้ในทันทีว่าผู้ก่อการร้ายเป็นชาวมุสลิม ไม่ว่าจะสังเกตจากการแต่งกาย หรือจากชื่อของผู้ก่อการร้ายตามที่ปรากฏในเนื้อหาข่าว แต่ตัวอย่างที่ 18 เป็นตัวอย่างที่ค่อนข้างแตกต่างออกไป เนื่องจากการแสดงภาพของผู้นำขบวนการก่อการร้าย "ฟูโล" คือ กัสตูรี มะห์โกดา ซึ่งออกมายอมรับผ่านสื่อว่า เป็นบุคคลที่อยู่เบื้องหลังการวางระเบิดในช่วงเทศกาลรอมฎอน (รอมฎอนสันติ) ทั้งนี้เนื่องจากอยากให้รัฐบาลให้ความสำคัญในการเจรจาเรียกร้องสิทธิเช่นเดียวกับขบวนการ BRN หากกล่าวถึงขบวนการก่อการร้ายใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ นอกจากขบวนการ BRN (Barisan Revolusi Nasional Melayu Patani) ยังมีกลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวที่น่าสนใจอีก 3 กลุ่ม คือ GMP BIPP และ PULO ซึ่งกลุ่ม PULO เริ่มเข้ามามีบทบาทชัดเจนในการก่อความไม่สงบในพื้นที่สมัยรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เพราะรัฐบาลมุ่งเน้นการเจรจาพูดคุยอย่างสันติเพื่อลดความขัดแย้ง โดยเรียกการเจรจาดังกล่าวว่า "การพูดคุยสันติสุขชายแดนใต้" ขณะนั้นกลุ่มเป้าหมาย

คือขบวนการ BRN โดยมีการทำข้อตกลงในช่วงเทศกาลรอมฎอนซึ่งเป็นเทศกาลสำคัญของศาสนาอิสลาม ว่ารัฐบาลจะลดการปฏิบัติการทางทหาร ขณะเดียวกันขบวนการ BRN ก็ต้องลดการใช้ความรุนแรง ในระยะเวลาดังกล่าวด้วย เพราะเหตุนี้จึงทำให้กลุ่มก่อความไม่สงบกลุ่มอื่นรู้สึกว่าจะไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมจากภาครัฐ จึงถือโอกาสก่อเหตุเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลให้ตนเจรจาเพื่อเรียกร้องสิทธิเช่นเดียวกับ BRN

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

การใช้ภาษาในพาดหัวข่าวหนังสือพิมพ์อิสราแสดงให้เห็นว่า สื่อเลือกถ้อยคำเพื่อนำเสนอความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้ผ่านโครงสร้างภาษา เช่น การเป็นประธานของประโยค ซึ่งการเป็นประธานของประโยคแสดงให้เห็นความพยายามในการแก้ไขปัญหาคำขัดแย้งของเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น นายกรัฐมนตรี และแม่ทัพภาคที่ 4 ที่มีความต่างกัน กล่าวคือนายกรัฐมนตรีใช้อำนาจในการเจรจาหรือเพื่อแก้ไขปัญหาคำขัดแย้ง ขณะที่แม่ทัพภาค 4 ใช้อำนาจในการโจมตีผู้ก่อการร้ายโดยตรงผ่านภาษา ส่วนการปรากฏในตำแหน่งประธานของผู้ก่อการร้ายพบว่า มีการใช้คำเพื่อเรียกขบวนการก่อการร้ายในสองลักษณะ คือ ลักษณะแรกใช้ภาษาโดยตรง เช่น โจรใต้ คำว่า “ใต้” มีลักษณะทำให้เกิดภาพเหมารวม (Stereotypes) เพราะสื่อถึงผู้ที่อาศัยอยู่ในภาคใต้ของประเทศทั้งหมด ส่วนลักษณะที่สองพบว่า มีการหลีกเลี่ยงการใช้รูปภาษาเพื่อทำให้เกิดภาพเหมารวม โดยระบุชื่อ - สกุล ของผู้ก่อการร้ายโดยตรง นอกจากนี้ภาษาในพาดหัวข่าวแสดงให้เห็นว่า ขบวนการก่อการร้ายในสามจังหวัดชายแดนใต้มักถือโอกาสก่อเหตุในช่วงเทศกาลสำคัญทางศาสนาอื่นที่มีใช้ศาสนาเดียวกันกับตน เช่น เทศกาลเข้าพรรษา ซึ่งเป็นเทศกาลสำคัญทางศาสนาพุทธ และเหยื่อมักเป็น “คนพุทธชายแดนใต้” สิ่งนี้แสดงให้เห็นความขัดแย้งทางศาสนาระหว่างขบวนการก่อการร้ายซึ่งส่วนมากนับถือศาสนาอิสลามและศาสนาอื่นในพื้นที่ซึ่งฝังรากหยั่งลึกมายาวนานจนยากที่จะแก้ไข

ประเด็นถัดมาคือการละเว้นประธานของประโยคในพาดหัวข่าวเป็นเทคนิคที่สื่อมวลชนใช้เพื่อชวนให้ผู้อ่านอยากติดตามเนื้อหาว่าบุคคลที่ถูกกล่าวถึงเป็นใคร มีบทบาทสำคัญอย่างไรในสถานการณ์ขบวนการนั้น ๆ แต่การเลือกใช้คำกริยาของหนังสือพิมพ์อิสราที่ตามมาทำให้ผู้อ่านคาดเดาได้ว่า ผู้กระทำการดังกล่าวคือเจ้าหน้าที่รัฐ การละประธานที่เป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐเป็นกลวิธีที่ปรากฏจำนวนมากในหนังสือพิมพ์อิสราสื่อความหมายโดยอ้อมว่า เจ้าหน้าที่จากภาครัฐปฏิบัติหน้าที่อย่างหนักในช่วงนี้ จึงปรากฏข่าวเจ้าหน้าที่แก้ไขปัญหาคำขัดแย้งในจังหวัดชายแดนใต้จากหนังสือพิมพ์อิสราในความถี่ค่อนข้างมาก ต่างไปจากผลการศึกษาของ ชนกวร อังศุวิริยะ (2557: 43 - 44) ที่ได้ศึกษาว่าทหกรรมความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้จากสื่ออื่น และได้ข้อสรุปว่าการละเว้นประธานที่ปรากฏในสื่อมักเป็นการไม่กล่าวถึงผู้ก่อการร้าย

ส่วนการใช้ภาษาภาพแสดงให้เห็นว่า สื่อต้องการนำเสนอว่าเจ้าหน้าที่รัฐคือวีรบุรุษผู้เสียสละและอุทิศตนปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่เสี่ยงภัยและอันตรายเพื่อรักษาความสงบในสามจังหวัดชายแดนใต้ นอกจากนี้ยังมีการให้ความเสียหายต่อวัตถุ คือ รอยนต์ของเจ้าหน้าที่รัฐที่เกิดจากการกราดยิง และเกิดการใช้วัตถุระเบิด โดยวัตถุสิ่งของที่ถูกเป็นเป้าของผู้ก่อความไม่สงบมักเป็นของเจ้าหน้าที่ เช่น ทหาร ทั้งนี้ภาพการกระทำในลักษณะเบื้องต้นส่งผลให้ผู้รับสารตีความได้ว่า พื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้เป็นพื้นที่เสี่ยงภัยและไม่น่าไปเยือน ด้วยเหตุที่สื่อคัดสรรหรือเลือกสรรภาพร่องรอยกระสุนจำนวนมากที่อยู่บนผิวยานยนต์มาแสดงสื่อให้เห็นว่า คนร้ายมิได้เลือกเล็งหรือยิงแบบเฉพาะเจาะจงแต่ใช้วิธีการกราดยิง แน่นนอนว่าหากการกราดยิงเกิดขึ้น

ในพื้นที่ชุมชนหรือมีการรวมกลุ่มของคนจำนวนมาก ย่อมทำให้ผู้อื่นในบริเวณนั้นตกอยู่ในอันตรายด้วย อีกประเด็นหนึ่งคือการนำเสนอภาพของขบวนการก่อการร้ายและผู้ก่อการร้ายแบบระบุชื่อ - สกุล เฉพาะเจาะจง โดยลักษณะที่ปรากฏร่วมกันของภาพทำให้ผู้รับสารสามารถตีความได้ในทันทีว่าผู้ก่อการร้าย เป็นชาวมุสลิม ไม่ว่าจะสังเกตจากการแต่งกาย หรือจากชื่อของผู้ก่อการร้ายตามที่ปรากฏในเนื้อข่าว

นอกจากนี้ยังมีการแสดงภาพของผู้นำขบวนการก่อการร้าย “พูโล” คือ กัสตูรี มะห์โกตา ซึ่งออกมา ยอมรับผ่านสื่อว่า เป็นบุคคลที่อยู่เบื้องหลังการวางระเบิดในช่วงเทศกาลรอมฎอน (รอมฎอนสันติ) ซึ่งกลุ่ม PULO เริ่มเข้ามามีบทบาทชัดเจนในการก่อความไม่สงบในพื้นที่สมัยรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เพราะรัฐบาล มุ่งเน้นการเจรจาพูดคุยอย่างสันติเพื่อลดความขัดแย้ง โดยเรียกการเจรจาดังกล่าวว่า “การพูดคุยสันติสุข ชายแดนใต้” เพราะเหตุนี้จึงทำให้กลุ่มก่อความไม่สงบกลุ่มอื่นรู้สึกว่าได้ไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม จากภาครัฐ จึงถือโอกาสก่อเหตุเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลให้ตนเจรจาเพื่อเรียกร้องสิทธิเช่นเดียวกับ BRN

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ควรศึกษาวาทกรรมความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้จากแหล่งข้อมูลอื่น เช่น วรรณกรรม หรือสารคดี เพื่อให้เห็นการนำเสนอความรุนแรงที่ต่างจากหนังสือพิมพ์
2. ควรศึกษาพัฒนาการความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้ตั้งแต่อดีต - ปัจจุบัน เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นพัฒนาการความต่างระหว่างสมัย

เอกสารอ้างอิง (References)

- ชนกพร อังศุวิริยะ. (2557). *โครงการวิจัยกลวิธีทางภาษาที่แสดงถึงความรุนแรงในภาคใต้ของประเทศไทย ผ่านหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ระดับท้องถิ่นภาคใต้และระดับชาติ*. สงขลา: ภาควิชาสารัตถศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ไชยวัฒน์ สถาอานันท์. (2557). *ท้าทายทางเลือก: ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ปณิธาน วัฒนายากร. (2550). *บทบาทและอิทธิพลของมหาอำนาจในไทย: เชื่อมโยงกรณี 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้*. ใน ยุติไฟใต้, สุริชัย หวันแก้ว, พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาคภูมิ วรรณภา. (2554). *การเขียนข่าวเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อินทนิล.
- สมชาย ศรีสันต์. (2557). *ว่าด้วยการวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์: บทศึกษาวิเคราะห์วาทกรรม การพัฒนา / หลังการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ.
- Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. Taylor & Francis.
- Lewis Fry Richardson. (1960). *Arms and Insecurity: A Mathematical Study of the Causes and. Origins of War*. Pittsburgh, PA: Boxwood.
- Roland Barthes. (1972). *Mythologies*. Farrar, Straus and Giroux.

วิถีชีวิตและบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่ง น้ำร้อน อำเภอสว่างงาม จังหวัดลำปาง

สุประวีณ์ แสงอรุณเฉลิมสุข

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

supraweena@gmail.com

รับบทความ: 21 กรกฎาคม 2565

แก้ไขบทความ: 3 กันยายน 2565

ตอบรับบทความ: 9 กันยายน 2565

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ และบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอสว่างงาม จังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน แบ่งได้เป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านความเชื่อ แบ่งได้ 7 ประเภท ได้แก่ ความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อเรื่องอมนุษย์ ความเชื่อเรื่องของวิเศษ ความเชื่อเรื่องกำเนิดมนุษย์ ความเชื่อเรื่องโชคชะตา และความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทาย 2. ด้านค่านิยม แบ่งได้ 5 ด้าน ได้แก่ ความพยายาม การเป็นผู้มีไหวพริบ ความกล้าหาญ ความกตัญญู และการเชื่อฟังผู้ใหญ่ 3. ด้านการประกอบอาชีพ พบการทำไร่ทำสวน การเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย การหาของป่าล่าสัตว์ และการทอผ้า 4. ด้านครอบครัว พบว่าขนาดครอบครัวมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว และสัมพันธ์ภาพในครอบครัวส่วนใหญ่มีความรักความเข้าใจกันดี ส่วนบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน จำแนกได้ 3 ประการ คือ ประการแรก บทบาทหน้าที่ในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม แบ่งได้ 2 ด้าน คือ การอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของชุมชน และการอธิบายพิธีกรรม ประการที่ 2 บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษา อบรมระเบียบสังคม และรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม แบ่งได้ 2 ด้าน คือ การถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน และการอบรมระเบียบสังคม ปลุกฝังค่านิยมและรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม และประการที่ 3 บทบาทหน้าที่ในการเป็นทางออกให้กับการคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม พบการเป็นทางระบายความกดดันในใจอันเกิดจากกฎเกณฑ์ในสังคม

คำสำคัญ: นิทานพื้นบ้าน, วิถีชีวิต, บทบาทหน้าที่, ชาวปกากะญอ

LIFESTYLES AND FUNCTIONS OF KAREN FOLKTALES FROM BAN PONGNAMRON, SERM-NGAM DISTRICT, LAMPANG PROVINCE

Suprawee Saeng-Arunchalaemsuk

Assistant Professor, Ph.D., Lecturer

Faculty of Humanities and Social Sciences,

Lampang Rajabhat University

supraweena@gmail.com

Received: July 21, 2022

Revised: September 3, 2022

Accepted: September 9, 2022

Abstract

This research aimed at analyzing lifestyles appeared in Karen folktales and folklore functions of Karen folktales in Ban Pongnamron, Serm-ngam district, Lampang province. The result found that the lifestyles seen from Karen folktales in Ban Pongnamron divided into 4 types were 1. Beliefs consisted of 7 beliefs about original, religious, non-human, magic thing, human birth, fate, and guesstimate. 2. Values consisted of 5 types about attempt, acumen, bravery, gratitude, and obedience. 3. Career found cultivation, cattle breeding, hunter-gatherer, and weaving. 4. Family found that it was a single family, and the relationship was full of love and understanding. Function of Karen folktales in Ban Pongnamron divided into 3 types. Firstly, function of explaining the origin and identity of community and rites having 2 dimensions were to explain the origin and identity of community and to explain the rites. Secondly, function of education, socialization, and social standardization having 2 dimensions were to tell the story of region, to instruct the social clues, to plant values and to standardize social habits. Thirdly, function of being solution for social pressure grievance. This was a venting from social regulations.

Keywords: Folktales, Lifestyles, Functions, Karen

บทนำ (Introduction)

นิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องราวที่เล่าสืบทอดกันมา และไม่ทราบว่าเป็นผู้แต่ง ส่วนใหญ่ถ่ายทอดด้วยปาก แต่อาจถ่ายทอดด้วยการเขียนก็ได้ เป็นเรื่องราวจากความจำที่ฟังต่อ ๆ กันมา เช่น พ่อเคยฟังมาจากปู่หรือย่าแล้วเล่าให้ลูกฟัง ส่วนปู่หรือย่าเคยฟังจากทวด และทวดเคยฟังจากผู้อื่นเช่นเพื่อนหรือพระสงฆ์เล่ามาอีกที จึงไม่สามารถสืบสาวได้ว่าผู้ที่เล่าคนแรกเป็นใคร (ประคอง นิมนานเหมินท์, 2551: 7) นิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องราวที่มีบทบาทหน้าที่ในสังคมมนุษย์ และยังมีอิทธิพลต่อผู้คนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นิทานพื้นบ้านเกิดจากจินตนาการและแฝงนัยยะเชื่อมโยงกับความคิดของผู้คน ฉะนั้นจึงสามารถใช้เป็นเครื่องมือที่ใช้สะท้อนภาพชีวิตและจินตนาการของคนในสังคมนั้นได้ (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2554: 144)

จุดมุ่งหมายของการเล่านิทานมิใช่เพียงเพื่อความเพลิดเพลินบันเทิงใจเท่านั้น ยังมีเพื่อประโยชน์ในการอบรมสั่งสอน ขณะเดียวกันก็จะสอดแทรกความรู้ ความคิด ประสบการณ์ ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิต ของกลุ่มชนที่สืบทอดผ่านมาจากบรรพบุรุษ นิทานจึงเป็นเสมือนเครื่องมือที่สำคัญในการหล่อหลอมคนในกลุ่มชนนั้น ๆ ให้ซึมซับความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มตนตั้งแต่เยาว์วัยได้เป็นอย่างดี ดังที่ เสาวลักษณ์ อนันตศานต์ (2558: 48 - 49) อธิบายถึงความสำคัญของนิทานว่า นิทานคือเรื่องที่เล่าขานสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่คงอยู่ในสังคมตลอดมา นิทานเป็นผลผลิตจากความคิดฝัน จินตนาการ และสติปัญญาของมนุษย์ตั้งแต่บรรพกาล การเล่านิทานมีจุดประสงค์เพื่อความบันเทิง โดยการใช้เวลาว่างให้ผ่านไปด้วยความสนุก เสริมสร้างจินตนาการและช่วยให้อารมณ์เกิดคึกคักขบขันใจอย่างคลี่คลายไปได้ การศึกษานิทานจะทำให้เข้าใจสังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม วิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เล่านิทานนั้นด้วย

นิทานเป็นคติชนประเภทใช้ภาษามิบบทบาทหน้าที่ให้การศึกษา สั่งสอน และนันทนาการ เพราะคติชนสำหรับเด็กมีบทบาทหน้าที่ในการขัดเกลาสังคมและเสริมสร้างการเจริญเติบโตของเด็ก (สุภัทรา บุญปัญญาโรจน์, 2558: 219) นิทานจึงมีบทบาทสำคัญมากในสังคมท้องถิ่น เนื่องจากคนในท้องถิ่นมีวิถีชีวิตแบบเดียวกัน มีแบบแผนพฤติกรรมและวัฒนธรรมแบบเดียวกัน ดังนั้นเรื่องที่เล่ากันอยู่ในท้องถิ่นจึงมีความสัมพันธ์กับทุกสิ่งทุกอย่างของชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยบทบาทหน้าที่นั้นจะแสดงออกทั้งทางตรงและทางอ้อม คือในทางตรงอาจจะแทรกคติคำสั่งสอนไว้ตรง ๆ ส่วนทางอ้อมก็คือนิทานทั่วไปจะทำให้คำตอบเกี่ยวกับศีลธรรม จริยธรรมและจารีตประเพณีบางอย่าง (เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, 2561: 391 - 392)

ในแต่ละกลุ่มชนมักมีนิทานพื้นบ้านซึ่งเป็นเรื่องราวที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เช่นเดียวกับชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน อ.เสริมงาม จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความใกล้ชิด ผูกพันกับธรรมชาติ และมีวิถีเรื่องเล่าเป็นสื่อเชื่อมโยงและขัดเกลาชุมชน ชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อนนี้ เดิมทีอาศัยอยู่ที่อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน และบ้านแม่เลียงพัฒนา อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง จากคำบอกเล่าของ นางสาว ใจยาริ และนางลา ใจคำ (สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม 2562) ให้ข้อมูลว่า บรรพบุรุษอพยพมาจากจังหวัดลำพูน โดยการเดินเท้าผ่านป่าข้ามภูเขา มา เมื่อเห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ ใกล้แหล่งน้ำและมีสัตว์ป่ามากมาย เหมาะสำหรับการตั้งรกราก ในช่วงเวลานั้นแต่ละครอบครัวได้แยกย้ายกันไปสร้างที่อยู่อาศัยใกล้กับสถานที่เพาะปลูกของตนเพื่อความสะดวก ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2483 ได้ย้ายมาสร้างบ้านอยู่รวมกันและเกิดเป็นหมู่บ้านโป่งน้ำร้อนขึ้น โดยเริ่มแรกมีเพียง 4 ครอบครัว ในเวลาต่อมาก็มีผู้มาอาศัยอยู่เพิ่มขึ้น แต่พื้นที่บริเวณโป่งน้ำร้อนในอดีตมักมีสัตว์ป่าจำนวนมากลงมากินน้ำแร่ ทำให้ชาวบ้านต้องรีบกลับเข้าบ้านก่อนค่ำ

ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน ทำให้การเข้าถึงสื่อบันเทิงที่หลากหลายง่ายขึ้น วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไป กิจกรรมที่ทำร่วมกันในครอบครัว ดังเช่น การเล่นกีฬาในบ้าน ให้บุตรหลานฟังอย่างในอดีตเริ่มน้อยลง ด้วยเหตุนี้อาจส่งผลให้บทบาทของนิทานพื้นบ้านลดลงและเลือนหายไปในที่สุด จากการวิจัยการสืบค้นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านเรื่องเล่าเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน: บ้านแม่แจ่ม อำเภอเมืองปาน บ้านจำปุย อำเภอแม่เมาะ และบ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง พบว่าชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับชุมชนที่น่าสนใจ และมีนิทานพื้นบ้านที่ยังคงเล่าสืบทอดกันมา แต่ด้วยวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปทำให้มีการเล่นกีฬาน้อยลง ผู้วิจัยจึงสนใจวิเคราะห์วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ และบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง เพื่อให้ทราบถึงวิถีชีวิตและบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านที่มีต่อสังคมชาวปกาเกอะญอ และเพื่อนุรักษ์และเผยแพร่ให้นิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอให้แก่ผู้ที่สนใจได้เรียนรู้ นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

1. เพื่อวิเคราะห์วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน และบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิด ดังนี้

1. แนวคิดในการศึกษาวิถีชีวิตในนิทานของ สุภัทรา บุญปัญญาโรจน์ (2558) สรุปได้ว่า วิถีชีวิต คือ แบบแผนในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมใดสังคมหนึ่ง มีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ซึ่งนิทานสามารถสะท้อนให้ผู้อ่านทราบถึงวิถีชีวิตพื้นบ้าน ในด้านความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี การปกครอง รวมถึงเศรษฐกิจ
2. แนวคิดบทบาทหน้าที่ของคติชนของ ศิราพร ณ ถลาง (2552) ซึ่งได้ประยุกต์จากแนวคิดบทบาทหน้าที่ของคติชนของ วิลเลียม บาสคอม มาเป็นกรอบในการอธิบายบทบาทหน้าที่ของคติชน แบ่งเป็น 3 ประการ คือ บทบาทหน้าที่ในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาอบรมระเบียบสังคม และรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม และบทบาทหน้าที่ในการเป็นทางออกให้กับการคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

การวิจัยนี้เป็นการรวบรวมนิทานพื้นบ้านซึ่งเป็นข้อมูลมุขปาฐะ เพื่อวิเคราะห์วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน และบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. แหล่งข้อมูล ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณสมบัติ ดังนี้คือ เป็นชาวปกากะญอ ที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง เป็นผู้อาวุโส หรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้และมีความสามารถในการเล่านิทาน พบว่ามีผู้ให้ข้อมูลจำนวน 5 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วยข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลและนิทานที่ผู้ให้ข้อมูลเล่า

3. ขั้นตอนการวิจัย มีขั้นตอนดังนี้

3.1 รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมมุขปาฐะ นิทานพื้นบ้านและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์

3.2 ติดต่อผู้นำชุมชนเพื่อช่วยแนะนำผู้ให้ข้อมูลที่มีความสามารถในการเล่านิทาน โดยมีความรู้ตามที่คุณวิจัยกำหนด พร้อมนัดหมายวันเวลา และสถานที่ในการลงสัมภาษณ์

3.3 เก็บข้อมูลภาคสนามตามวันเวลาที่ได้นัดหมายไว้ ด้วยวิธีทางคติชนวิทยาโดยการบันทึกเสียงพร้อมกับได้บันทึกภาพเก็บรวบรวมข้อมูลไว้

3.4 ถอดคำพูดจากแบบสัมภาษณ์และเครื่องบันทึกเสียงให้เป็นภาษาไทยกลาง แล้วบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้

4. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้

5. สรุปและอภิปรายผล

6. เสนอข้อมูล โดยเสนอผลการศึกษาค้นคว้าวิจัยเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

นิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน อ.เสริมงาม จังหวัดลำปาง รวบรวมได้ในครั้งนี้จำนวน 13 เรื่อง ผลการวิเคราะห์วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านและบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ สรุปผลได้ดังนี้

1. วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน ได้แก่ ด้านความเชื่อ ด้านค่านิยม ด้านการประกอบอาชีพ และด้านครอบครัว ดังนี้

1.1 ด้านความเชื่อ ความเชื่อที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน สามารถแบ่งได้ 7 ด้าน ดังนี้

1.1.1 ความเชื่อดั้งเดิม ในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน ปรากฏความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติมีอำนาจเหนือการควบคุมของมนุษย์ โดยในนิทานมุ่งเสนอให้เห็นว่า ผี คือวิญญาณซึ่งออกจากร่างของมนุษย์หลังจากที่เสียชีวิตแล้วก็ไปอยู่ในอีกภพภูมิ สามารถติดต่อสื่อสารกับมนุษย์ได้และไม่ใช้สิ่งที่น่ากลัว ดังต่อไปนี้

นิทานเรื่องนางไขฟ้า (นอชอดิ) (นางสุข ใจยาธิ, สัมภาษณ์ 11 พฤษภาคม 2562) ปรากฏความเชื่อเรื่อง ผี ซึ่งอยู่ในโลกหลังความตาย เรียกว่า เมืองผี ในตอนที่ เจ้าเมืองต้องการช่วยลูกชายให้ได้ นางไขฟ้ามาเป็นเมีย จึงออกอุบายต่าง ๆ นานาเพื่อกำจัดตัวของนางไขฟ้า ดังนี้ “ครั้งสุดท้าย เจ้าเมืองบอกว่า

ตาของเจ้าเมืองยังเจ็บไม่หาย ให้ผัวนางไข่ฟ้าไปหาน้ำนมผีมาให้หยอดตา ผัวนางไข่ฟ้าไม่รู้ว่าจะไปเมืองผีอย่างไร นางไข่ฟ้าจึงผลักให้ผัวล้มและสลบไป แล้ววิญญาณของผัวนางไข่ฟ้าก็ออกไปที่เมืองผี ไปเจอผีและขอ น้ำนมของผีมาได้”

นิทานเรื่องไอ้ลูกช้าง (นางลา ใจคำ, สัมภาษณ์ 11 พฤษภาคม 2562) ปรากฏความเชื่อเรื่องวิญญาณของผู้เสียชีวิตจะกลับมาบ้านของตน ในเหตุการณ์หลังจากที่ไอ้ลูกช้างไปเจอนางหล้าในบ้านหลังหนึ่ง ซึ่งเป็นสถานที่ที่ชาวเมืองส่งตัวแทนไปให้ยักษ์กินทีละคน ไอ้ลูกช้างได้ฆ่ายักษ์ตนนั้นตายทำให้นางหล้ารอดชีวิตมาได้ ดังนี้ “นางหล้าก็เดินกลับบ้าน เมื่อไปถึงบ้านก็ตะโกนบอกพ่อกับแม่ว่าจะขึ้นไปข้างบนบ้านให้ส่งบันไดลงมาให้หน่อย แต่พ่อกับแม่คิดว่านางหล้าถูกยักษ์จับกินไปแล้วนี่คงเป็นวิญญาณของนางหล้าก็เลยบอกนางหล้าว่าจะทำบุญไปให้”

นอกจากนี้เรื่องไอ้ลูกช้างยังปรากฏความเชื่อเรื่อง ผี ในตอนที่ไอ้ลูกช้างเดินทางไปตามหาแม่ ระหว่างทางพบผีเฝ้าจอมปลวก ดังนี้ “ผีเฝ้าจอมปลวกได้ทักถามไอ้ลูกช้างว่าจะไปไหนหรือ ไอ้ลูกช้างบอกว่ากำลังไปตามหาแม่ ผีจึงบอกว่าแม่ของไอ้ลูกช้างอยู่กับพระฤๅษี ถ้าไอ้ลูกช้างไปเจอแล้วก็ขอน้ำมนต์ที่พระฤๅษีมาให้หน่อย”

นิทานเรื่องไม่มีใครรู้วันตาย (นายมูล วันดู, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2562) ปรากฏความเชื่อเรื่องวิญญาณ ในตอนที่ชายหนุ่มคนหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่กับพ่อครู เมื่อเขาแต่งงานแล้วภรรยาของเขาตั้งครรภ์ พ่อครูบอกเขาว่าเมื่อลูกของเขาเกิดมาแล้วให้ฆ่าแล้วเอาไปฝัง ด้วยความเคารพพ่อครู เขาก็ทำตามที่พ่อครูบอกถึง 3 ครั้ง หลังจากเสียลูกคนที่สามไปแล้วเขาได้แต่ร้องไห้ด้วยความเสียใจ พ่อครูจึงบอกเขาว่าอย่าเสียตายเลย ถ้าอยากทราบเหตุผลก็ให้ไปปูเสื่อตรงที่พ่อครูบอกแล้วนอนฟัง ค็นั่นเขาได้ยินเสียงของวิญญาณลูกของเขาทั้ง 3 ตนคุยกันว่า “พ่อครูนี้เป็นคนฉลาดหยิ่งรู้ว่าเราทั้ง 3 คนมีอายุสั้น ถ้าหากพ่อเลี้ยงดูเราให้โตแล้วเราตายจาก พ่อจะเสียใจมากกว่านี้”

1.1.2 ความเชื่อทางศาสนา ในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน ปรากฏความเชื่อทางศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ดังนี้

1) ความเชื่อทางศาสนาพุทธ ในนิทานพื้นบ้านปรากฏความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เรื่องกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ดังนี้

- ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว และเชื่อว่าทุกสิ่งเกิดจากกรรมดังต่อไปนี้

นิทานเรื่องนางแตงอ่อน (นายมูล วันดู, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2562) ปรากฏความเชื่อเรื่องกรรมที่ทำให้นางแตงอ่อนถูกไล่ออกจากเมือง ดังนี้ “ในวันที่นางแตงอ่อนคลอดลูกมีയാกาไว (แม่มด) มาขโมยลูกของนางแตงอ่อนไปทิ้งลงแม่น้ำแล้วเอาลูกจระเข้มาเปลี่ยน แล้วയാกาไวก็นำรายางแตงอ่อนจนทำให้ผัวของนางแตงอ่อนเข้าใจผิดว่านางแตงอ่อนเป็นชู้กับจระเข้ ผัวนางแตงอ่อนก็เลยไล่ทุบ ไล่ตีนางแตงอ่อนให้ออกไปจากเมือง ที่เป็นแบบนี้ก็เพราะชาติก่อนนางแตงอ่อนเคยเอาแมวไปปล่อยในป่า”

นอกจากนี้ในนิทานเรื่องนางแตงอ่อนยังเล่าถึงผลกรรมที่യാกาไว (แม่มด) ได้ใส่ร้ายนางแตงอ่อนไว้ในตอนท้ายว่า “ส่วนയാกาไวเพราะเคยทำกับนางแตงอ่อนไว้ ก็เลยถูกเชือกมัดตัวไว้ไม่ให้ไปทำร้ายคนอื่นได้อีก”

นิทานเรื่องไอ้ลูกช้าง (นายมูล วันดู, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2562) ปรากฏความเชื่อเรื่องกรรมที่ทำให้ได้คู่ครองรูปร่างหน้าตาไม่ดี ในเหตุการณ์หลังจากนางหล้าซึ่งเป็นตัวแทนของชาวเมืองไปเป็นอาหารยักษ์รอดชีวิตกลับบ้าน พญาเจ้าเมืองซึ่งเป็นพ่อของนางหล้าจึงให้คนไป

ปาวประกาศตามหาชายที่ช่วยชีวิตนางหล้าเพื่อให้มาแต่งงานกับนาง มีคนมากมายมาอ้างว่าเป็นคนที่ช่วยนางหล้า ทุกคนล้วนหน้าตาดี มียศ ตำแหน่งและฐานะดี แต่นางหล้าบอกว่าไม่ใช่พวกเขา เจ้าเมืองจึงให้คนไปตามหาผู้ชายในเมืองทั้งหมดมาพบ จนไปเจอคนสุดท้ายคือไอ้ลูกช้างที่บ้านของแม่หม้าย ดังนี้ “เมื่อพญาเจ้าเมืองเห็นไอ้ลูกช้างตัวมันเล็ก หน้าตามันไม่หล่อ ก็พูดว่าช่างมันเถอะถือว่าเป็นกรรมของลูกสาวเรา”

- ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เป็นความเชื่อว่าตราบใดที่มนุษย์ยังไม่บรรลุนิพพานความหลุดพ้นก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดไปตามกรรมของตน ปรากฏในนิทานเรื่องนางแดงอ่อน (นายมูล วันดู, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2562) เล่าถึง ชาตีก่อนนางแดงอ่อนเคยเอาแมวไปปล่อยในป่า ทำให้เมื่อเกิดมาในชาตินี้ นางแดงอ่อนจึงต้องถูกฉัวขับไล่ทุบตีให้ออกไปจากเมือง

- ความเชื่อเรื่องพระพุทธรเจ้า เป็นความเชื่อที่ว่าพระพุทธรเจ้าเคยเสด็จมายังสถานที่ที่กล่าวถึง ปรากฏในนิทานเรื่องที่มาของโป่งน้ำร้อน (นางลา ใจคำ, สัมภาษณ์ 11 พฤษภาคม 2562) ดังนี้ “พระพุทธรเจ้ามาที่นั่นแล้วหลุดต้อง (ท้องเสีย) เลยเรียกที่ตรงนั้นว่าตอยหลู จากนั้นก็เดินต่อมาจนถึงบริเวณที่โป่งน้ำร้อนนี้แล้วไม่มีแรงเดินต่อจึงตม้น้ำร้อนกิน แต่กินไม่หมดก็เลยเททิ้ง ทำให้ตรงนั้นกลายเป็นบ่อน้ำร้อนจนมาถึงทุกวันนี้”

- ความเชื่อเรื่องเทวดา เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเทวดา และพระอินทร์ผู้เป็นเทพเจ้าที่คอยช่วยเหลือมนุษย์ผู้ที่เป็นคนดี ดังต่อไปนี้

นิทานเรื่องนางแดงอ่อน ปรากฏความเชื่อเรื่องพระอินทร์มาช่วยเหลือมนุษย์ 2 ครั้ง ดังนี้ ครั้งแรกในตอนที่ถูกชายของนางแดงอ่อนถูกนางแม่มดจับโยนลงแม่น้ำ พญาอินทร์ (พระอินทร์) ได้มาช่วยและรับลูกของนางแดงอ่อนไปเลี้ยงดู ส่วนครั้งที่สองตอนที่นางแดงอ่อนถูกขับไล่ออกจากเมืองเมื่อกลับไปถึงบ้านก็พบว่าพ่อและแม่ตายแล้ว พี่ชายของนางแดงอ่อนจึงพานางแดงอ่อนไปหาพระฤๅษี แต่หนทางไปเป็นหน้าผาที่มีหินคมบาดพี่ชายของนางแดงอ่อนตาย พระอินทร์สงสารจึงลงมาช่วยชุบชีวิตพี่ชายของนางแดงอ่อน

เรื่องเจ้าสะโตน ปรากฏความเชื่อเรื่องเทวดาแปลงกายมาช่วยเจ้าสะโตนถึง 3 ครั้ง ดังนี้ ครั้งแรกเจ้าสะโตนถูกพ่อของนางนกทอดสอบให้ยิงก่าแพงเจ็ดชั้นให้ทะลุ เจ้าสะโตนได้แต่ร้องไห้เพราะทำไม่ได้ เทวดาเห็นก็เกิดความสงสารจึงลงมาช่วย ครั้งที่สองพ่อของนางนกให้เจ้าสะโตนหาว่าขันโตกใบใดเป็นของนางนก เทวดาก็แปลงกายเป็นแมลงวันไปเกาะที่ขันโตกใบนั้น และครั้งสุดท้ายในเวลากลางคืนให้หาว่านิ้วใดเป็นนิ้วของนางนก เทวดาก็แปลงกายเป็นหิ้งห้อยไปเกาะที่นิ้วของนางนก

2) ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ เป็นความเชื่อเรื่องฤๅษีซึ่งเป็นนักบวชพวกหนึ่งที่อยู่เ็นป่า ดังนี้

นิทานเรื่องเจ้าสะโตน (นายมูล วันดู, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2562) เล่าถึงพระฤๅษีหลายเหตุการณ์ โดยในเหตุการณ์แรกเจ้าสะโตนไปอาบน้ำในสระแล้วเห็นนางนกกำลังเล่นน้ำก็หลงรักจึงไปปรึกษาพระฤๅษีว่าจะจับนางนกมาได้อย่างไร พระฤๅษีจึงให้ไปขบว่งพญานาคจากพญานาค เหตุการณ์ที่สองเกิดขึ้นในตอนนี้นางนกได้หลอกแม่ของเจ้าสะโตนให้เอาปิกมาให้สวมแล้วเหาะหนีไป นางนกได้เหาะไปบอกพระฤๅษีว่าไม่ให้เจ้าสะโตนตามไปเพราะหนทางไปเมืองนกยากลำบากและฝากขอวิเศษให้เจ้าสะโตน ส่วนเหตุการณ์ที่สามเจ้าสะโตนออกตามหานางนกจนมาพบพระฤๅษี พระฤๅษีก็ได้ให้ของตามที่นางนกฝากไว้

ส่วนนิทานเรื่องนางแดงอ่อนเล่าถึง พี่ชายพานางแดงอ่อนไปหาพระฤๅษีเพื่อขอบวชชีย่อยกับพระฤๅษี

1.1.3 ความเชื่อเรื่องอมนุษย์ อมนุษย์ คือ เทวดา พรหม สัตว์นรก เปรต อสุรกาย ภูติผี ปีศาจ เป็นต้น หรือหมายถึงสัตว์ในภพที่มีฤทธิ์มีอำนาจมากแล้ว (พระครูอรุณชมการ ปริบุญโณ, 2557:102) พบว่าในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน ปรากฏความเชื่อเรื่องยักษ์ พญานาค และกินรี ดังต่อไปนี้

ความเชื่อเรื่องยักษ์ ปรากฏในนิทานเรื่องสองพี่น้อง (นางเอื้อย ดีบตี, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2562) เล่าถึง ยักษ์กระแจะซึ่งเป็นยักษ์ที่มีหาง กินคนและซากศพเป็นอาหาร ในตอนที่พี่ชายกลับมาถึงบ้านแล้วพบว่ายายของเขาเสียชีวิตแล้วจึงจะออกไปเชิญชาวบ้านมารวมงานศพ น้องชายได้ขออาสาไปเชิญแขกมาร่วมงานศพเอง แต่น้องชายไม่ได้ไปเชิญชาวบ้านเขากลับไปเชิญพวกยักษ์มีหางมาสองพี่น้องจึงต้องพากันวิ่งหนีพวกยักษ์มีหาง และช่วยกันฆ่ายักษ์มีหางได้ในที่สุด

ความเชื่อเรื่องพญานาค ปรากฏในนิทานเรื่องนางแดงอ่อน ในตอนที่ลูกเจ้าเมืองไปคล้องช้างในป่าแล้วไปนอนพักก็ฝันว่า ตนเดินลงไปใต้น้ำเห็นโพรงก็เดินเข้าไปในนั้นและได้พบกับหญิงสาวสวยชื่อว่านางแดงอ่อน เมื่อตื่นขึ้นมาจึงลองเดินลงไปดูก็เห็นนางแดงอ่อนซึ่งเป็นลูกพญานาคอยู่ที่นั่นจริง ๆ จึงเกิดความรักและขอพญานาคยกนางให้เป็นเมีย พญานาคจึงบอกว่าให้พาพ่อแม่ยกขบวนช้างม้ามารับนางแดงอ่อนไปอยู่ด้วย ส่วนนิทานเรื่องเจ้าสะโตน เล่าถึง พญานาค ในตอนที่ เจ้าสะโตนไปอาบน้ำแล้วได้เห็นนางนกสาวสวยก็อยากได้เป็นเมียจึงไปขอให้พระฤๅษีช่วย พระฤๅษีจึงแนะนำให้ไปขอให้พญานาคช่วย พญานาคจึงให้เอาบ่วงพญานาคไปวางดักไว้พอนางนกบินลงมาก็กักเชือกจับ

นอกจากนี้ในนิทานเรื่องเจ้าสะโตน ยังปรากฏความเชื่อเรื่อง กินรี ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตครึ่งมนุษย์ครึ่งนกอาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ ในตอนที่เจ้าสะโตนไปอาบน้ำแล้วได้เห็นนางนก (กินรี) จึงใช้บ่วงพญานาคจับนางนกหล้าได้และได้นางเป็นเมีย ต่อมาเจ้าสะโตนต้องไปรบจึงฝากนางนกไว้กับแม่ของเขา แต่นางนกอยากกลับบ้านของตนจึงหลอกแม่ของเจ้าสะโตนว่าให้นำปีกของนางมาให้แล้วจะรำให้ดู เมื่อสวมปีกแล้วนางนกก็เหาะหนีไป

1.1.4 ความเชื่อเรื่องของวิเศษที่มีอำนาจเหนือการควบคุมของมนุษย์ ดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้ตามปรารถนาในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน ปรากฏความเชื่อเรื่องของวิเศษที่มีอำนาจในการควบคุมสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามต้องการ ชุบชีวิตได้ และเป็นยาวิเศษ ดังต่อไปนี้

นิทานเรื่องเจ้าสะโตน เล่าถึง แหวนวิเศษที่ตัวละครใช้เป็นอาวุธทำให้อีกฝ่ายสัมผัสแล้วไม่สามารถควบคุมตนเองได้และยอมทำตามคำสั่ง ในตอนที่ เจ้าสะโตนออกตามหานางนกเมียของเขาที่เหาะหนีกลับเมืองนกกไป เขาก็ออกติดตามไปจนพบกับพระฤๅษี พระฤๅษีจึงบอกเขาว่านางนกได้ฝากแหวน ยา และวอก 1 ตัว ไว้ให้กับเขาพร้อมสั่งว่าห้ามตามไป แต่เจ้าสะโตนก็ยังติดตามไปจนถึงแม่น้ำที่กว้างใหญ่จนไม่สามารถข้ามไปอีกฝั่งได้ เขาเห็นงูใหญ่เลื้อยผ่านมาจึงใช้แหวนสัมผัสไปที่ตัวงูทำให้งูยอมให้เขาไปได้ขึ้นไปบนตัวของมันและพาเขาข้ามแม่น้ำไปอีกฝั่ง

นิทานเรื่องนางไขฟ้า (นางเอื้อย ดีบตี, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2562) เล่าถึงอำนาจวิเศษของไขที่นางไขฟ้าอาศัยอยู่ ในตอนที่พญาเจ้าเมืองต้องการกำจัดผัวของนางไขฟ้าจึงออกอุบายว่าเศษผงที่บ้านของนางไขฟ้าเข้าตา ดังนั้นผัวของนางไขฟ้าต้องรับผิดชอบไปหาน้ำนมที่หายากมาให้หยอดตา โดยครั้งแรกให้ไปหาน้ำนมเสือ นางไขฟ้าก็บอกผัวว่าไม่ต้องกลัวหากไปเจอเสือให้โยนเปลือกไข่ของนางใส่เสือแล้วเสือกก็จะให้น้ำนมแก่เขา ครั้งที่สองให้ไปหาน้ำนมหมี นางไขฟ้าก็บอกให้ทำแบบเดิม แล้วเขาก็ได้น้ำนมหมีมาให้พญาเจ้าเมือง

นิทานเรื่องนางแดงอ่อน เล่าถึงน้ายาวิเศษชุบชีวิตได้ ในตอนที่พี่ชายของนางแดงอ่อนเสียชีวิตเพราะถูกหินบาด พญาอินทร์ (พระอินทร์) สงสารจึงน่าน้ายาวิเศษ ชื่อน้ำใจ ไค้พญาอินทร์มาชุบชีวิตพี่ชายของนาง

นิทานเรื่องสาเหตุที่คนปากเกาะญอไม่มีตัวหนังสือ (นายยงค์ ดอกผู้ขาย, สัมภาษณ์ 27 เมษายน 2562) เล่าถึงเรื่องความวิเศษของหนังสือ ในตอนที่ เจ้าเมืองประกาศเรียกชาวเมืองให้มาหาเพราะเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ที่เมืองสิบสองปันนา เจ้าเมืองจึงให้ชาวเมืองรีบมารับของดีไปก่อนที่จะถูกไฟไหม้หมด ดังนี้ “แต่ปากเกาะญอไปช้ามาก จนคนอื่นได้อาของดีไปหมดแล้ว เหลือแต่หนังสือที่เจ้าเมืองเก็บไว้ให้ปากเกาะญอนั้นแหละเจ้าเมืองรอรออยู่นาน ปากเกาะญอก็ยังไม่มาสักที ให้คนไปตามแล้วก็ยังไม่มาอีก จนเจ้าเมืองรอไม่ไหวก็เลยโยนหนังสือให้หมากินเลย หมากินแล้วหมาก็ถ่ายออกมา พอไก่เห็นเข้าก็ไปกินต่อ ก็เพราะว่าหนังสือเป็นของดี ก็เลยทำให้ไก่กลายเป็นยามาจนถึงทุกวันนี้ เมื่อมีพิธีรื้อบนบานก็จะใช้ได้ด้วย”

1.1.5 ความเชื่อเรื่องกำเนิดมนุษย์ ปรากฏความเชื่อเรื่องการกำเนิด 2 ประการ ดังนี้

1) ความเชื่อเรื่องมนุษย์เกิดจากน้ำเต้า จากนิทานเรื่องกำเนิดมนุษย์ (นายมูล วันดู, สัมภาษณ์ 27 เมษายน 2562) เล่าถึงไฟไหม้โลกมีคนรอดชีวิต 2 คนเพราะหลบอยู่ในกาบกล้วย พอออกมา ก็ตั้งท้องที่นอง แล้วคลอดออกมาเป็นน้ำเต้า พวกเขาจึงสับน้ำเต้าให้ละเอียดแล้วเอาไปหว่านก็ปรากฏว่ามีคนโผล่ออกมามากมาย ต่างก็พูดจาคนละภาษาและแยกย้ายกันไป

2) ความเชื่อเรื่องการสมพาสที่ผิดธรรมชาติ พบการกำเนิดจากการสมพาสผ่านการดื่มปัสสาวะในรอยเท้าช้างแล้วตั้งครรรค์ จากนิทานเรื่องไอ้ลูกช้าง เล่าถึง หญิงหม้ายคนหนึ่งทำไร่อยู่ตรงกลางแวดล้อมด้วยไร่ของคนอื่น วันหนึ่งมีช้างป่าตัวหนึ่งเดินผ่านไร่ของชาวบ้านเข้ามากินข้าวในไร่ของหญิงหม้ายนี้ พอมันหิวน้ำก็ขุดบ่อน้ำ เมื่อกินน้ำเสร็จแล้วมันก็ปัสสาวะลงในบ่อนั้นแล้วก็จากไป ต่อมาหญิงหม้ายได้มากินน้ำปัสสาวะของช้างในบ่อนั้นก็ตั้งครรรค์และกำเนิดบุตรชายชื่อไอ้ลูกช้าง

1.1.6 ความเชื่อเรื่องโชคชะตา ปรากฏความเชื่อเรื่องชีวิตทุกชีวิตถูกลิขิตมาแล้วจะมีอายุยืนนานเท่าไร ในนิทานเรื่องไม่มีใครรู้วันตาย ตอนที่ชายหนุ่มอยากรู้ว่าทำไมพ่อครูบอกให้เขามาลูกทั้ง 3 คนของเขา พ่อครูจึงให้เขาไปเสียนอนฟังวิญญาณของลูกทั้ง 3 คอยกันจึงรู้ว่าลูกทั้ง 3 ถ้าได้เกิดมาก็อายุสั้น เพราะถูกลิขิตชีวิตจากยมบาลไว้แล้ว

1.1.7 ความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทาย เป็นความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทายเพื่อให้ได้คำตอบที่ต้องการปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปากเกาะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน ดังต่อไปนี้

นิทานเรื่องเจ้าสะโดน กล่าวถึง การอธิษฐานเพื่อเสี่ยงทายของเจ้าสะโดนเพื่อให้ทราบว่าการเดินทางไปภูทอกหรือไม่ ในตอนที่ เจ้าสะโดนเดินทางไปพบกับช่างชนช้าง ซึ่งชนกันทุกวันไม่เคยหยุดทำให้เจ้าสะโดนไม่สามารถเดินทางไปได้ เจ้าสะโดนจึงอธิษฐานว่าจะยิงธนู ถ้าเมื่อยของเขายู่ทางนั้นก็ขอให้ช่างหยุดชนกัน หลังจากยิงธนูช่างก็หยุดเจ้าสะโดนจึงลอดท้องช้างผ่านไปได้ เมื่อเดินต่อไปก็เจอผาชนผา จึงอธิษฐานว่าจะยิงธนู ถ้าเมื่อยของเขายู่ทางนั้นก็ขอให้ผาหยุดชนกัน แล้วผาก็หยุดเจ้าสะโดนจึงเดินผ่านผาชนกันไปได้

นิทานเรื่องไอ้ลูกช้าง กล่าวถึง การเสี่ยงทายของพ่อและแม่ของไอ้ลูกช้าง เพื่อพิสูจน์ความเป็นลูก ในตอนที่ไอ้ลูกช้างได้จากแม่ไปตามหาพ่อช้างเป็นเวลานานจึงกลับไปหาแม่ แต่แม่มก็จำเขาไม่ได้จึงให้ชาวบ้านทำอาหารมาทุกหลังคาเรือนและให้เสี่ยงทายว่าสารพัดเป็นของแม่ ถ้าเลือกถูกแม่มก็จะเชื่อว่าเป็นแม่ลูกกันจริง และเหตุการณ์ต่อมาคือเมื่อไอ้ลูกช้างไปตามหาพ่อซึ่งเป็นช้างอยู่ในป่าจนพบ

พอไม่เชื่อว่าไอ้ลูกข้างเป็นลูกจึงให้พิสูจน์ว่าถ้าเป็นลูกข้างจริงจะต้องปีนขึ้นไปบนต้นไม้สูงแล้วกระโดดลงมาตรงกลางระหว่าง งา 2 ข้าง ถ้าไม่ถูกงาเสียบ 3 ครั้งก็จะถือว่าเป็นพ่อลูกกันจริง

นิทานเรื่องนางไขฟ้า (นอชอดี) กล่าวถึง การเสี่ยงทายหาที่ทำกิน ในตอนที่ครอบครัวหนึ่งก่อนที่จะพอจะตายได้ส่งเสียลูกชายเกี่ยวกับการหาสถานที่สำหรับประกอบอาชีพว่า ถ้าพ่อตายแล้วให้ตัดคอแล้วนำหัวไปวางไว้บนหิ้งเหนือเตาไฟ อย่างจนแห้งแล้วลากเข้าไปในป่าถ้าหัวไปติดอยู่ตรงไหนให้ทำไร่อยู่ตรงนั้น

1.2. ด้านค่านิยม ค่านิยมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน แบ่งเป็น 5 ด้าน ดังนี้

1.2.1 ความพยายาม ปรากฏในนิทานเรื่องเจ้าสะโตน เล่าถึง เจ้าสะโตนต้องผจญภัยในการตามหานางนกซึ่งเป็นเมียของเขาด้วยความยากลำบากต้องบุกป่าฝ่าดงเจออุปสรรคมากมาย แต่ก็สามารถผ่านไปได้ด้วยความสามารถ และในนิทานเรื่องไอ้ลูกข้าง เล่าถึงไอ้ลูกข้างต้องผจญภัยในป่าเพื่อตามหาพ่อด้วยความมุ่งมั่นพยายาม จนพบช้างผู้เป็นพ่อ และพาพ่อช้างกลับมาหาแม่ นิทานทั้งสองเรื่องสะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งมั่นพยายามของตัวละครในการตามหาบุคคลที่รัก

1.2.2 การเป็นผู้มีไหวพริบ ปรากฏในนิทานเรื่องสองพี่น้อง เล่าถึง พี่ชายและน้องชายหนีพวกยักษ์เกราะกระแะ (ยักษ์มีหาง) ขึ้นไปอยู่บนต้นไม้ พวกยักษ์มีหางหาไม่เจอก็ตะโกนเรียก น้องชายจึงขานตอบ พวกยักษ์มีหางเห็นว่าสองพี่น้องอยู่บนต้นไม้สูงจึงตะโกนถามว่าพวกตนจะขึ้นไปกินสองพี่น้องอย่างไร น้องชายจึงบอกให้พวกยักษ์มีหางเอาก้อนหินก้อนใหญ่ผูกตัวไว้แล้วเขาจะหย่อนเชือกลงไปให้ไต่ขึ้นมา พวกยักษ์มีหางทำตาม เมื่อไต่ขึ้นมามาจนถึงสองพี่น้อง น้องชายก็ตัดเชือกทำให้พวกยักษ์มีหางตกลงไปตายทั้งหมด และนิทานเรื่องซิริ ๆ สอว ๆ เล่าถึงพี่ชายไปเก็บคอแลน (ลิงจีป้า) เจอยักษ์ถามว่าเป็นคนหรือเป็นนกพี่ชายหลอกว่าเป็นนกจึงรอดชีวิตมาได้ ส่วนน้องชายเป็นคนดื้อรั้น พี่ชายจึงห้ามไปเก็บคอแลนเพราะกลัวยักษ์จะจับน้องชายกิน แต่น้องชายไม่เชื่อ จึงออกไปเก็บคอแลน ขณะที่กำลังปีนต้นไม้ก็มียักษ์ถามเขาว่าเป็นคนหรือเป็นนก น้องชายตอบว่าเป็นคนและทำให้พวกยักษ์ไต่เชือกขึ้นมาหาเขา พอพวกยักษ์ไต่ขึ้นมาจนครบและใกล้จะถึงตัวเขาแล้ว เขาก็ตัดเชือกทำให้พวกยักษ์ตกลงไปตายทั้งหมด ทั้งสองเรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงการมีไหวพริบในการแก้ปัญหาเพื่อเอาตัวรอดของตัวละคร

1.2.3 ความกล้าหาญ ปรากฏในนิทานเรื่องไอ้ลูกข้าง เล่าถึง ไอ้ลูกข้างไปพบนางหล้าในบ้านหลังหนึ่งซึ่งนางเมืองส่งนางหล้าไปให้ยักษ์กิน นางหล้าเห็นไอ้ลูกข้างก็ไล่ไปบอกว่าเดี๋ยวยักษ์จะมาจับกิน ไอ้ลูกข้างไม่กลัวก็ทำลายของกินต่าง ๆ ที่ชาวบ้านนำมาให้ยักษ์ และทำลายยักษ์ให้มาหาแล้วก็ฆ่ายักษ์ตาย

1.2.4 ความกตัญญู ปรากฏในนิทานเรื่องสองพี่น้อง เล่าถึง พี่น้องคู่นี้กำพร้าพ่อแม่อาศัยอยู่กับยาย พี่ชายเป็นคนดีและมีเมตตาคุณธรรมเขาเฝ้าดูแลยายของเขาซึ่งแก่มากไม่มีเรี่ยวแรง ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ เขาจึงให้น้องชายออกไปทำงาน ส่วนตัวเขามีหน้าที่ดูแลยายคอยป้อนอาหารและอาบน้ำให้ยาย และนิทานเรื่องไอ้ลูกข้าง เล่าถึง ไอ้ลูกข้างติดตามหาพ่อช้างจนพบ เขาได้แอบไปทำความสะอาดที่นอนของพ่อช้าง และหลังจากที่พ่อช้างยอมรับไอ้ลูกข้างเป็นลูกแล้ว ไอ้ลูกข้างก็ลาพ่อช้างกลับไปหาแม่เพราะแม่อยู่คนเดียวมีความลำบากมาก นิทานทั้ง 2 เรื่องสะท้อนถึงความกตัญญูของตัวละครที่มีต่อบุพการี

1.2.5 การเชื่อฟังผู้ใหญ่ ปรากฏในนิทานเรื่องนางไขฟ้า (นอชอดี) เล่าถึง พ่อได้ส่งเสียลูกชายก่อนตายว่า ถ้าพ่อตายแล้วให้ตัดคอแล้วนำหัวไปวางไว้บนหิ้งเหนือเตาไฟ อย่างจนแห้งแล้วลากเข้าไปในป่า ถ้าหัวไปติดอยู่ตรงไหนให้ทำไร่อยู่ตรงนั้น ซึ่งลูกชายก็ได้ทำตามตามที่พ่อบอก ทำให้เขาได้พบไขฟ้า

ในไร่แห่งนี้ ส่วนนิทานเรื่องไม่มีใครรู้วันตาย เล่าถึงชายคนหนึ่งอาศัยอยู่กับพ่อครู ด้วยความรักและเคารพพ่อครูมาก เมื่อพ่อครูบอกให้เขาลูกของเขาที่เพิ่งคลอด เขาก็ยอมทำตามถึง 3 ครั้ง แม้จะเสียใจมากแค่ไหนก็ไม่เคยต่อว่าพ่อครูเลย จนสุดท้ายพ่อครูเห็นใจบอกให้เขาฟังวิญญาณของลูกทั้ง 3 คนของเขาด้วยกัน เขาจึงได้ทราบเหตุผลที่แท้จริง จากนิทานทั้ง 2 เรื่องสะท้อนถึงค่านิยมเรื่องการเชื่อฟังผู้ใหญ่และผลของการเชื่อฟังก็ล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้ตัวละครมีชีวิตที่ดีหรือมีความสุข

1.3. ด้านการประกอบอาชีพ การประกอบอาชีพที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน แบ่งได้ 4 ด้าน ดังนี้

1.3.1 การทำไร่ทำนา ปรากฏในนิทาน 2 เรื่อง ได้แก่ นิทานเรื่องนางไขฟ้า เล่าถึงชายหนุ่มไปทำไร่ในบริเวณที่เสี่ยงภัยจากการลากหัวของพ่อของเขาไปหยุดลงตรงที่นั่นโดยเขาจะออกไปทำไร่ทุกวัน และนิทานเรื่องไอ้ลูกช้างเล่าถึงหญิงหม้ายแม่ของไอ้ลูกช้างว่าอยู่คนเดียว ทำงานหนักทั้ง ทำนาทำไร่ ทำสวนปลูกมะเขือ แตงโมพริก กล้าย อ้อยและอื่น ๆ จนเต็มไร่

1.3.2 การเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย ปรากฏในนิทาน 2 เรื่อง ได้แก่ นิทานเรื่องซีรี ๆ สอว ๆ เล่าถึงพี่ชายและน้องชายคู่หนึ่งทุกวันก็ออกไปเลี้ยงควาย และนิทานเรื่องสองพี่น้อง เล่าถึง พี่น้องกำพร้าคู่หนึ่งอาศัยอยู่กับยายพี่ชายมีหน้าที่ดูแลยายที่ชราไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ส่วนน้องชายจะออกไปรับจ้างเลี้ยงวัวให้กับขอมอ (พญาเจ้าเมือง) ทุกวัน

1.3.3 การหาของป่าล่าสัตว์ ปรากฏในนิทานเรื่องนางไขฟ้า เล่าถึง ชายหนุ่มอาศัยอยู่คนเดียว ทุกวันเขาจะไปทำไร่หรือไม่ก็เข้าป่าไปหาของกิน ส่วนนิทานเรื่องนางไขฟ้า (นอชอดี) เล่าถึง ผัวของนางไขฟ้าต้องเข้าป่าไปหาน้ำนมเสือและน้ำนมหมี ระหว่างเดินทางกลับบ้านก็ล่าสัตว์ได้ เก้ง กวาง นำมาเป็นอาหารและแบ่งปันเจ้าเมือง

1.3.4 การทอผ้า ปรากฏในนิทานเรื่องนางไขฟ้า เล่าถึง เจ้าเมืองไปขอตมิดที่ใต้ถุนบ้านของนางไขฟ้า นางไขฟ้าก็อนุญาต ส่วนตัวนางไขฟ้าก็ขึ้นไปทอผ้าอยู่บนบ้าน

1.4. ด้านครอบครัว ครอบครัวที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน มีลักษณะดังนี้

1.4.1 ขนาดครอบครัว มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มี พ่อ แม่ และลูก ดังตัวอย่างจากนิทานเรื่องเจ้าสะโตน ตัวละครนางหล้าอาศัยอยู่กับพ่อแม่ นิทานเรื่องนางแดงอ่อน นางแดงอ่อนอาศัยอยู่กับพ่อแม่และพี่ชาย และยังพบว่าตัวละครส่วนใหญ่เป็นกำพร้าจากนิทาน 5 เรื่อง ดังนี้ นิทานเรื่องไม่มีใครรู้วันตาย ตัวละครที่กำพร้าพ่อแม่อาศัยอยู่กับพ่อครู ซึ่งผู้เล่าไม่ได้กล่าวถึงพ่อแม่ของตัวละครนั้นเลย นิทานเรื่องซีรี ๆ สอว ๆ ตัวละครเป็นลูกกำพร้าอาศัยอยู่ด้วยกันสองคนพี่น้อง ส่วนนิทานเรื่องสองพี่น้อง ตัวละครสองพี่น้องเป็นลูกกำพร้าอาศัยอยู่กับยาย นิทานเรื่องนางไขฟ้า (นอชอดี) ตอนเริ่มเรื่องชายหนุ่มอาศัยอยู่กับพ่อแม่ แต่ต่อมาพ่อแม่เสียชีวิต ขณะที่นิทานเรื่องนางไขฟ้า ตัวละครกำพร้าอาศัยอยู่คนเดียวในกระท่อมชายป่า นอกจากนี้ยังพบครอบครัวที่พ่อแม่และลูก ต้องพลัดพรากจากกัน 2 เรื่อง คือ นิทานเรื่องเจ้าสะโตน ตัวละครเจ้าสะโตนอาศัยอยู่กับแม่โดยที่ไม่ทราบว่าใครเป็นพ่อ จนต้องอ่อนน้อมให้แม่บอกจึงทราบว่าตนเกิดจากการที่แม่กินน้ำปัสสาวะของช้าง เจ้าสะโตนจึงออกเดินทางไปตามหาพ่อ และเรื่องนางแดงอ่อน ตอนที่นางแดงอ่อนถูกขโมยลูกไปและถูกใส่ร้ายว่ามีชู้จึงถูกล่อออกจากเมืองจนต้องไปขอขงอยู่กับพระฤๅษี

1.4.2 สัมพันธภาพในครอบครัว ครอบครัวที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ แม้จะเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีสมาชิกในครอบครัวน้อย แต่ก็มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันมีความรักความเข้าใจกันในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ดังนี้ นิทานเรื่องไอ้ลูกช้างในตอนต้นไอ้ลูกช้างมีความขัดแย้งกับแม่เพราะอยาก

ทราบความจริงว่าพ่อของเธอคือใคร เมื่อทราบความจริงก็ขอแม่ออกไปตามหาพ่อ สุดท้ายเมื่อพบพ่อแล้วเขาก็กลับมาหาแม่เพราะเป็นห่วงแม่ที่อยู่คนเดียว นิทานเรื่องนี้นางไขฟ้าสะท้อนถึงครอบครัวที่มีภรรยาที่มีความรักความเข้าใจ คอยช่วยเหลือกัน เรื่องสองพี่น้องสะท้อนให้เห็นความรักความเข้าใจที่พี่ชายมีต่อน้องชายที่แสนดี รื่น นิทานเรื่องเจ้าสะโดนแสดงให้เห็นถึงความรักของสามีที่มีต่อภรรยา ซึ่งเจ้าสะโดนต้องเสี่ยงอันตรายออกผจญภัยเพื่อตามหานางนก มีเพียงเรื่องนางแดงอ่อนที่เป็นครอบครัวแตกแยกเพราะสามีหุบเขาเชื่อคนที่ใส่ร้ายว่านางแดงอ่อนมีชู้จนคลอดลูกออกมาเป็นจระเข้ แต่ในตอนท้ายทั้งสองก็ได้กลับมาอยู่ด้วยกัน

2. การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของคติชนที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน ตามแนวคิดบทบาทหน้าที่ของคติชนที่ ศิราพร ณ ถลาง (2552: 363-141) ได้นำเสนอไว้ 3 ประการ ดังนี้

2.1 บทบาทหน้าที่ในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม คือการใช้นิทานเพื่ออธิบายความเป็นมาและการกำเนิดของกลุ่มชน หรือที่มาของการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชน แบ่งได้ 2 ด้าน ดังนี้

2.1.1 การอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของชุมชน พบว่าในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ ปรากฏบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อตอบคำถามว่ามนุษย์เกิดมาจากไหน เหตุใดชาวปกากะญอจึงไม่มีตัวหนังสือ เหตุใดจึงเรียกว่ายาง จำนวน 3 เรื่อง คือ นิทานเรื่องการกำเนิดมนุษย์เล่าถึง มนุษย์เกิดจากน้ำเต้า ในเหตุการณ์หลังไฟไหม้โลกมีคนรอดชีวิต 2 คน พอออกมาที่ตั้งท้องที่น้องแล้วคลอดลูกเป็นน้ำเต้า จึงสับน้ำเต้าหั่นลงไปเกิดเป็นคนหลายชาติหลายภาษา บางคนพูดลาว บางคนพูดขมุ บางคนพูดไทย บางคนขึ้นเหนือ บางคนล่องใต้ แยกย้ายกันไปคนละทาง การใช้นิทานอธิบายกำเนิดชาติพันธุ์สะท้อนให้เห็นถึงการมองว่าทุกคนในโลกล้วนเป็นพี่น้องกัน เพราะเกิดจากน้ำเต้าใบเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการใช้นิทานอธิบายสาเหตุที่ชาวปกากะญอไม่มีตัวหนังสือ เล่าว่าเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ที่สิบสองปันนาเจ้าเมืองจึงคนให้รีบไปรับของดีก่อนที่จะถูกไฟไหม้หมด คนอื่นก็ไปรับของดีกันหมดแล้ว เจ้าเมืองจึงเก็บหนังสือไว้ให้ปกากะญอ แต่ปกากะญอไปขำมากจนเจ้าเมืองรอไม่ไหวจึงปาหนังสือให้สุนัขกิน ทำให้ปกากะญอไม่มีตัวหนังสือใช้ ส่วนนิทานเรื่องทำไมเรียกว่ายาง ก็อธิบายสาเหตุว่าเพราะปกากะญอมีแต่แกงหอยไม่สุกสักที คนที่มาตามให้ไปรับของดีจากเจ้าเมืองก็ถามว่าเสร็จหรือยังก็ตอบว่ายาง (ยัง) มีคนมาตามก็ครั้งก็ตอบเหมือนเดิม

2.1.2 การอธิบายพิธีกรรม คือ การใช้นิทานเพื่ออธิบายที่มาของพิธีกรรมซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ พบว่าในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ ปรากฏบทบาทหน้าที่ในการอธิบายเหตุผลที่ชาวปกากะญอใช้ไก่ในพิธีกรรมต่าง ๆ จากนิทานเรื่องสาเหตุที่คนปกากะญอไม่มีตัวหนังสือ เล่าถึงปกากะญอไปรับของดีจากเจ้าเมืองช้า จนเจ้าเมืองรอไม่ไหวปาหนังสือให้สุนัขกิน หลังจากสุนัขกินหนังสือนั้นไปแล้วก็ถ่ายออกมา ไก่ไปกินมูลสุนัขต่อเลยทำให้ไก่กลายเป็นของดีตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน ฉะนั้นเมื่อมีพิธีกรรมหรือการขนบก็ตามจึงใช้ไก่ในพิธีกรรมและในการแก้บนด้วย

2.2 บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษา อบรมระเบียบสังคม และรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม คือ ในนิทานมีเนื้อหาเกี่ยวกับการอบรมสั่งสอน ให้ความรู้ หรือให้คำแนะนำแก่สมาชิกในสังคม แบ่งได้ 2 ด้าน ดังนี้

2.2.1 การถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน คือ การอธิบายเกี่ยวกับที่มาของชื่อสถานที่ในท้องถิ่น จากนิทานเรื่องที่มาของโป่งน้ำร้อน เล่าถึงพระพุทธรูปเจ้าหลูต้อง(ต้องเสีย) ตั้งแต่ดอยหลู

แล้วก็เดินมา จนถึงโป่งน้ำร้อน แล้วไม่มีเรี่ยวแรงเดินต่อจึงหยุดพักดื่มน้ำร้อนฉ่ำ แต่ฉ่ำไม่หมดก็เทน้ำร้อนที่เหลือทิ้ง ที่บริเวณนั้นจึงกลายเป็นบ่อน้ำร้อนมาจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับที่มาของชื่อสถานที่ในท้องถิ่นคือโป่งน้ำร้อน และพื้นที่ใกล้เคียง คือ ดอยหลู ปัจจุบันดอยหลูอยู่บ้านกิว หมู่ 2 บริเวณวัดม่อนขามอ่อน

2.2.2 การอบรมระเบียบสังคม ปลุกฝังค่านิยม และรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม คือ การใช้นิทานในการอบรมระเบียบสังคม ปลุกฝังค่านิยม เพื่อให้เกิดการยอมรับระเบียบการอยู่ร่วมกันของหมู่คณะ พบว่าในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ ปรากฏบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการปลุกฝังค่านิยมให้สมาชิกมีความกล้าหาญ ความพยายาม และรู้จักใช้ไหวพริบในการแก้ปัญหา ได้แก่ นิทานเรื่องไอ้ลูกช้าง กล่าวถึง ไอ้ลูกช้างต้องออกเดินทางไปตามหาพ่อซึ่งเป็นช้างอยู่ในป่า และนิทานเรื่องเจ้าสะโตน กล่าวถึง เจ้าสะโตนได้ออกเดินทางไปตามหานางนกเมียวของเขาซึ่งได้บินหนีกลับไปยังเมืองนก ตัวละครเอกทั้ง 2 เรื่องต้องเผชิญกับความยากลำบากในการผจญภัยในป่าและสามารถบรรลุความมุ่งหมายได้ นิทานทั้ง 2 เรื่องนี้สอนให้มีความกล้าหาญ มีความพยายามไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรค ขณะที่นิทานเรื่องซีรี่ ๆ สอว ๆ และเรื่องสองพี่น้องสอนเรื่องความมีไหวพริบ กล่าวถึงสองพี่น้องที่ใช้ไหวพริบในการเอาตัวรอดจากยักษ์กินคน ทั้งนี้เพราะในอดีตชาวปกากะญออาศัยอยู่ในป่าซึ่งมีสัตว์ร้ายและภัยอันตรายมากมายจึงใช้นิทานในการสั่งสอนบุตรหลานให้มีความกล้าหาญ รู้จักระวังตัว เอาตัวรอดเมื่ออยู่ในป่าใหญ่

นอกจากนี้ยังปรากฏบทบาทหน้าที่ของนิทานในการรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม ดังเช่น นิทานเรื่องนางแตงอ่อน กล่าวถึง ตัวละครเอกชื่อนางแตงอ่อนถูกแม่มดเฝ้าจะเข้ามาสับเปลี่ยนกับลูกของเธอ ทำให้สามีเข้าใจผิดขับไล่ออกจากเมือง เหตุที่ได้รับกรรมเช่นนี้เพราะในอดีตชาตินางแตงอ่อนเคยเอาแมวไปปล่อยในป่า นอกจากนี้ในตอนจบของเรื่องแม่มดที่เคยใส่ร้ายนางแตงอ่อนก็ได้รับกรรมโดนเข็กรัดตัวไม่ให้ไปทำร้ายคนอื่นได้อีก นิทานเรื่องนี้ปลุกฝังจริยธรรมและยังมีการใช้นิทานเพื่อควบคุมความประพฤติคนในสังคมได้เป็นอย่างดีทำให้เห็นว่าคนที่ทำดีย่อมได้รับผลดี ส่วนคนที่ทำชั่วย่อมได้รับโทษ

2.3 บทบาทหน้าที่ในการเป็นทางออกให้กับการคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม คือ การเป็นทางระบายความกดดันในใจอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม คือ นิทานทำหน้าที่เสนอทางออกในใจให้แก่มนุษย์ซึ่งมีความอัดอัด กดดันต่อกฎเกณฑ์ หรือข้อบังคับในสังคม พบจากเรื่องนางไข่ฟ้า กล่าวถึง เจ้าเมืองต้องการช่วยลูกชายให้ได้นางไข่ฟ้ามาเป็นเมีย แต่นางไข่ฟ้าไม่สนใจเพราะมีผัวแล้ว เจ้าเมืองจึงใช้อุบายเพื่อกำจัดผัวของนางไข่ฟ้าโดยให้ไปหาน้ำนมของสัตว์ร้ายต่าง ๆ รวมถึงน้ำนมผีมาให้ ซึ่งนางไข่ฟ้าก็ช่วยผัวได้ทุกครั้ง ท้ายที่สุดนางไข่ฟ้าจึงวางแผนกำจัดเจ้าเมือง โดยบอกเจ้าเมืองว่าญาติของเจ้าเมืองที่อยู่ในเมืองผีจะแต่งงาน เธอสามารถทำให้เจ้าเมืองไปร่วมงานแต่งงานของญาติที่เมืองผีแล้วก็จะกลับมาได้ เจ้าเมืองเชื่อนางไข่ฟ้าก็อนุญาตให้ตัดหัวตนได้ นิทานแสดงให้เห็นว่าตัวละครมีความเจ็บช้ำน้ำใจจากเจ้าเมืองซึ่งเป็นผู้ครองเมืองที่ใช้อำนาจข่มเหงผู้ที่อยู่ใต้การปกครอง การที่นางไข่ฟ้าใช้อุบายฆ่าเจ้าเมือง สะท้อนถึงการใช้นิทานเพื่อหลบหนีจากความกดดันไปสู่โลกแห่งจินตนาการซึ่งในชีวิตจริงไม่สามารถทำได้

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

ผลการวิเคราะห์วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง พบว่า วิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน แบ่งได้เป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านความเชื่อ พบความเชื่อ 7 ประเภท ได้แก่ ความเชื่อดั้งเดิมคือความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ ความเชื่อทางศาสนาพบความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อ

เรื่องอมนุษย์ ความเชื่อเรื่องของวิเศษ ความเชื่อเรื่องกำเนิดมนุษย์ ความเชื่อเรื่องโชคชะตา และความเชื่อเรื่อง การเสี่ยงทาย พบว่าวิถีชีวิตด้านความเชื่อส่วนใหญ่เป็นความเชื่อทางศาสนา คือศาสนาพุทธ รองลงมาคือ ความเชื่อดั้งเดิมคือความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องของวิเศษ ความเชื่อเรื่องอมนุษย์ ความเชื่อเรื่องการเสี่ยง ทาย ความเชื่อเรื่องการกำเนิดมนุษย์ และความเชื่อเรื่องโชคชะตา เห็นได้ว่านิทานพื้นบ้านสะท้อนให้เห็นถึง วิถีความเชื่อพื้นบ้านของชาวปกาเกอะญอที่ผสมผสานทั้งความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม

2. ด้านค่านิยม แบ่งได้ 5 ด้าน ได้แก่ ความพยายาม การเป็นผู้มีไหวพริบ ความกล้าหาญ ความกตัญญู และ การเชื่อฟังผู้ใหญ่ พบค่านิยมด้านความพยายาม การเป็นผู้มีไหวพริบ ความกตัญญู และการเชื่อฟังผู้ใหญ่ มากที่สุด รองลงมาคือความกล้าหาญ

3. การประกอบอาชีพ พบอาชีพในสังคมเกษตร ได้แก่ การทำไร่ทำสวน การเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย การหาของป่าล่าสัตว์ และการทอผ้า พบว่าการประกอบอาชีพสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ที่เรียบง่ายตัวละครส่วนใหญ่ทำไร่ทำสวน ตัวละครชายจะทำหน้าที่เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย หาของป่า ล่าสัตว์ ส่วนตัวละครหญิงจะทอผ้าอยู่ที่บ้าน ซึ่งคล้ายกับวิถีชีวิตของชาวปกาเกอะญอในอดีต

4. ด้านวิถีชีวิต ครอบครัว แบ่งเป็น 2 ประเด็นคือ ขนาดครอบครัวมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว และสัมพันธภาพ ในครอบครัวพบว่าส่วนใหญ่ในครอบครัวมีความรัก ความเข้าใจอันดีต่อกัน นอกจากนี้ยังพบว่าตัวละคร มักเป็นลูกกำพร้า หรือไม่ก็ต้องการครอบครัวไปผจญภัยในป่าอีกด้วย

นิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อนสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และ วัฒนธรรมของชาวปกาเกอะญอเป็นอย่างดี ทำให้เห็นถึงความเป็นผู้ที่ใกล้ชิดธรรมชาติ เชี่ยวชาญในการ ใช้ชีวิตในป่า และมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย การเล่านิทานในกลุ่มชาติพันธุ์จึงเป็นอบรมสั่งสอนและถ่ายทอด อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ให้แก่บุตรหลาน หรือผู้ที่ได้รับฟังได้เข้าใจถึงความเป็นตัวตนได้เป็นอย่างดี ดังที่ วิเชษฐชาย กมลสังจะ (2563: 18) กล่าวว่า นิทานพื้นบ้านปกาเกอะญอถือเป็นสื่ออย่างหนึ่งที่นำเสนอตัวตน ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอออกมาได้อย่างชัดเจน เนื่องจากนิทานพื้นบ้านปกาเกอะญอแต่ ละเรื่องปรากฏวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ สะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างเด่นชัด ทำให้เห็นความเป็นอยู่ ของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอที่ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายผสมกลมกลืนกับธรรมชาติป่าและสรรพสัตว์ จึงทำ ให้เกิดภูมิปัญญา และพิธีกรรมความเชื่อที่เป็นเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอจึงมีอัตลักษณ์ของกลุ่มที่ โดดเด่นและน่าสนใจ

ส่วนผลการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน ตามแนวคิด บทบาทหน้าที่ของคติชนที่ ศิราพร ณ ถลาง (2552) ได้นำเสนอไว้ 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก บทบาทหน้าที่ในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม แบ่งได้ 2 ด้าน คือ การอธิบาย กำเนิดและอัตลักษณ์ของชุมชน พบการอธิบายการกำเนิดมนุษย์จากน้ำเต้า และอธิบายสาเหตุที่คน ปกาเกอะญอไม่มีตัวหนังสือ การอธิบายพิธีกรรม พบการอธิบายเหตุผลที่ชาวปกาเกอะญอใช้ไถในการพิธีกรรม หรือการบนบาน ประการที่ 2 บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษ อบรมระเบียบสังคม และรักษามาตรฐาน พฤติกรรมของสังคม แบ่งได้ 2 ด้าน คือ การถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน พบการอธิบายเกี่ยวกับ ที่มาของชื่อสถานที่ในท้องถิ่น การอบรมระเบียบสังคม ปลูกฝังค่านิยม และรักษามาตรฐานพฤติกรรม ของสังคม พบการใช้นิทานในการสั่งสอนบุตรหลานให้มีความกล้าหาญ รู้จักระวังตัว เอาตัวรอดเมื่ออยู่ ในป่าใหญ่ และปลูกฝังจริยธรรม และประการที่ 3 บทบาทหน้าที่ในการเป็นทางออกให้กับการคับข้องใจ ของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม พบการเป็นทางระบายความกดดันในใจอันเกิดจากกฎเกณฑ์ในสังคม

บทบาทหน้าที่ของคติชนในนิทานพื้นบ้านชาวปกาเกอะญอส่วนใหญ่เน้นบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการให้ การศึกษา การอบรมสั่งสอนมากที่สุด รองลงมาคือการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของชุมชน สะท้อนให้เห็น

ว่านิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอเป็นวรรณกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อให้ความรู้ และอบรมสั่งสอนคนในชุมชน ให้ประพฤติตามแบบแผนของสังคม และปลูกฝังให้มีความผูกพันต่อกันที่อยู่อาศัย สอดคล้องกับ ศิราพร ณ ถลาง (2552: 413) ที่อธิบายเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของคติชน สรุปความได้ว่า คติชนทำหน้าที่เป็นสถาบันการศึกษาในสังคมประเพณี ดำเนินช่วยอธิบายอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและอธิบายความเป็นมาของพิธีกรรม ซึ่งพิธีกรรมเป็นกลไกในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน นิยายประจำถิ่นช่วยสร้างความรู้สึผูกพันคุ้นเคยกับท้องถิ่นของตน ขณะที่นิทานคติสอนใจ นิทานเรื่องสัตว์ มีส่วนให้ความรู้ ปลูกฝังค่านิยม และอบรมระเบียบสังคมให้แก่สมาชิกในสังคม

เนื้อเรื่องในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ ส่วนใหญ่เป็นนิทานขนาดยาวและคล้ายกับนิทานชาดกหลายเรื่อง เช่น นิทานเรื่องเจ้าสะโตน มีเค้าโครงเรื่องคล้ายนิทานชาดกเรื่องสุธนชาดก หรือพระสุธน มโนราห์ นิทานเรื่องไอลูกช้าง คล้ายกับนิทานเรื่องสีหนาทชาดก นอกจากนี้ยังมีนิทานเรื่องนางแดงอ่อนซึ่งมีชื่อนิทานเหมือนกัน เนื่องจากชาวปกากะญอในชุมชนนี้นับถือศาสนาพุทธจึงรับอิทธิพลนิทานชาดกเข้ามาเป็นนิทานพื้นบ้าน แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนชื่อตัวละครให้เรียกง่ายและจะมีชื่อเฉพาะตัวละครเอกเท่านั้น ส่วนเนื้อหา ก็ไม่ได้ตรงกับในนิทานชาดกทั้งหมด มีบางตอนที่เปลี่ยนแปลงหรือไม่กล่าวถึง ส่วนใหญ่จะเน้นเรื่องการผจญภัยของตัวละครซึ่งสอดคล้องกับบริบทของชุมชนในอดีตซึ่งอยู่ใกล้เขตธรรมชาติในป่าใหญ่ สอดคล้องกับ วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน (2548: 41) ที่กล่าวว่านิทานเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม การถ่ายทอดนิทานทำให้นิทานเดินทางจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง บ่อยครั้งที่นิทานเรื่องเดียวกันมีเนื้อหาต่างกัน เมื่อนิทานแพร่กระจายไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ ย่อมมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาของนิทานให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น ดังเช่นพระรามชาดกของอีสานได้มีการเปลี่ยนชื่อเมืองของพระรามจากเมืองโยธยาเป็นเมืองจันทบุรี ศรีสัตตนาคร ซึ่งตรงกับชื่อเมืองเวียงจันทน์เมืองหลวงของลาว

นิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอมีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ อีกทั้งมีการอธิบายสาเหตุที่มาของสรรพสิ่งเกี่ยวกับชาติพันธุ์ และสถานที่ในชุมชนได้อย่างน่าสนใจ นอกจากนี้พื้นที่บ้านโป่งน้ำร้อนแห่งนี้ยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติคือมีโป่งน้ำร้อน มีธรรมชาติที่สวยงาม และมีวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตามหากมีการใช้นิทานพื้นบ้านหรือเรื่องเล่าของชุมชนเพื่อประกอบการท่องเที่ยวเกี่ยวกับสถานที่ หรือสินค้าชุมชน จะทำให้การท่องเที่ยวในสถานที่นั้นมีความน่าสนใจ และเป็นการเพิ่มมูลค่าของสินค้าได้อีกด้วย ดังที่ อรัญญา แสนสระ และ นันทขญา มหาขันธ (2561: 64 - 65) กล่าวถึงการนำนิทานพื้นบ้านไปใช้ประกอบการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น สรุปได้ว่า ท้องถิ่นสามารถนำคุณค่าของนิทานมาสร้างมูลค่าได้ เช่น การสร้างแหล่งท่องเที่ยวโดยอาศัยตำนานหรือนิทานประจำถิ่นมาประกอบการเล่าเรื่องสถานที่ท่องเที่ยวนอกเหนือจากชมทัศนียภาพ หรือทำกิจกรรมเกี่ยวกับสถานที่นั้น ๆ ถือเป็นมิติเศรษฐกิจที่ใช้นิทานในการสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างมูลค่าจากการท่องเที่ยวหรือการขายสินค้าในชุมชนได้ นอกจากนี้ สุดารัตน์ มาศวรรณ และปฐม หงษ์สุวรรณ (2564: 157) ยังได้อธิบายว่า การใช้ตำนานและนิทานมาผลิตซ้ำในรูปแบบของสินค้า บริการและการส่งเสริมการท่องเที่ยวจึงเป็นวิธีที่สำคัญมากในปัจจุบันที่สามารถแสดงอัตลักษณ์และทำให้ผู้คนรับรู้ถึงความรู้สึกของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ได้ดีกว่าวิธีอื่น ๆ

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ในด้านการนำไปใช้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาควรนำนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอไปเป็นบทเรียนเสริมการเรียนรู้ชาติพันธุ์ให้แก่เด็กเรียนในพื้นที่
2. ในด้านการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยควรมีการศึกษาเปรียบเทียบวิถีชีวิตและบทบาทหน้าที่ในนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ ในเขตภาคเหนือเพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและแตกต่าง

เอกสารอ้างอิง

- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2554). *คติชนกับชนชาติไท*. พิมพ์ครั้งที่ 2. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประคอง นิยมมานเหมินท์. (2551). *นิทานพื้นบ้านศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ :
โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูอรุณเขมการ (สรเพชญ์ ปรีปนฺโน). (2557). ศึกษาวิเคราะห์ท่อนุชนในมหาสมยสูตร.
วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์.
2(2), 95-105.
- วัชรภรณ์ ดิษฐปาน. (2548). การแต่งเรื่อง 2 ชั้นในนิทานชุดสุวรรณสิริสา. *วารสารวรรณวิทัศน์*,
5(พฤศจิกายน), 40-67.
- วิเชษฐชาย กมลสัจจะ. (2563). การศึกษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ
ในนิทานพื้นบ้าน. *วารสารศิลปศาสตร์ มทร.กรุงเทพ*, 2(2) , 1-19
- ศิริพร ณ ถลาง. (2552). *ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน*. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุदारัตน์ มาศวรรณ และปฐม หงษ์สุวรรณ. (2564). การใช้ตำนานและนิทานของคนไทพลัดถิ่น
เพื่อต่อรองอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมภายใต้บริบทสังคมอีสาน. *วารสารสังคมศาสตร์และ
มานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6(4), 143-159.
- สุภัทรา บุญปัญญาโรจน์. (2558). *คติชนสำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. (2558). *ทฤษฎีคติชนและวิธีการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: รามคำแหง.
- เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. (2561). *นิทานพื้นบ้าน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: รามคำแหง.
- อรัญญา แสนสระ และ นันทขญา มหาพันธ์. (2561). นิทานพื้นบ้านกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น
อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ. *วารสารมนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา*, 7(1), 53-66.

สัมภาษณ์

- นายมูล วันดู. (2562, 27 เมษายน). บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง, สัมภาษณ์.
- นายมูล วันดู. (2562, 30 เมษายน). บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง, สัมภาษณ์.
- นายยงค์ ดอกผู้ขาย. (2562, 27 เมษายน). บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง, สัมภาษณ์.
- นางลา ใจคำ. (2562, 11 พฤษภาคม). บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง, สัมภาษณ์.
- นางสุข ใจยาธิ. (2562, 11 พฤษภาคม). บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง, สัมภาษณ์.
- นางเอ้อย ดีบัติ. (2562, 3 พฤศจิกายน). บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง, สัมภาษณ์.

อัตลักษณ์ชายรักชายกับวาทกรรมโรแมนติกในเรื่องสั้นแนววายของไทย: กรณีศึกษาจากรวมเรื่องสั้นชุด “MR. WORLD WIDE # สามีนานาชาติ”

อณัญญา วารีสอาด

ผู้ช่วยศาสตราจารย์, อาจารย์

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

ananya.w@nsru.ac.th

รับบทความ: 21 ตุลาคม 2565

แก้ไขบทความ: 8 พฤศจิกายน 2565

ตอบรับบทความ: 22 พฤศจิกายน 2565

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งพิจารณาการประกอบสร้างเรื่องเล่าและอัตลักษณ์ชายรักชายของตัวละครเอกภายใต้วาทกรรมโรแมนติก จากเรื่องสั้นจำนวน 6 เรื่อง ในรวมเรื่องสั้นแนววายชุด “MR. WORLD WIDE # สามีนานาชาติ” พบว่าการประกอบสร้างเรื่องเล่า ได้แก่ โครงเรื่อง ฉาก และอัตลักษณ์ของตัวละครเอกได้รับอิทธิพลจากวาทกรรมโรแมนติก ทั้งในลักษณะผลิตซ้ำและได้กลับวาทกรรมโรแมนติกกระแสหลักด้วยการสร้างวาทกรรมโรแมนติกแบบคนรักเพศเดียวกันขึ้นมาใหม่ การประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครชายรักชาย ได้รับอิทธิพลจากวาทกรรมโรแมนติกในลักษณะการประกอบสร้างอัตลักษณ์แบบชั่วคราวข้ามโดยเลียนแบบความสัมพันธ์ของคู่รักต่างเพศ และอัตลักษณ์แบบคนรักในอุดมคติ

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ชายรักชาย, วาทกรรมโรแมนติก, MR. WORLD WIDE # สามีนานาชาติ, เรื่องสั้นแนววาย

Yaoi Identity and Romantic Discourse in the Short Story on Thai's Boy Love: A Case Study of "MR. WORLD WIDE # Samee Nanachat" A Collection of Short Stories

Ananya Wareesa-aad

Assistant Professor, Lecturer

Thai Language Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Nakhon Sawan Rajabhat University

ananya.w@nsru.ac.th

Received: October 21, 2022

Revised: November 8, 2022

Accepted: November 22, 2022

Abstract

This article aims to studies the construction of narrative and Yaoi identity's main characters are dominated by Romantic discourse. The subjects used in the analysis were 6 short stories in the collection of Boy's love short stories "MR. WORLD WIDE # Samee Nanachat." The results found that the construction of narrative: plot, scene, and Yaoi identity's main characters and both the reproduction and the reaction of romantic dominance discourse by creating a new set of homosexual romantic discourse. The construction of Yaoi identity's main characters were influenced by Romantic discourse too, it was found that the construction of Yaoi identity's main characters were formed by the concept of binary opposition in the heterosexuality and ideal lover.

Keywords: Yaoi Identity, Romantic discourse, MR. WORLD WIDE # Samee Nanachat, Yaoi short story

บทนำ (Introduction)

ปัจจุบันเรื่องเล่าแนววาย (Boy's love หรือ Yaoi) ที่นำเสนอความรักของตัวละครชายรักชาย เป็นแนวทางการประพันธ์ที่ได้รับการยอมรับจากแวดวงวรรณกรรมร่วมสมัยในฐานะวรรณกรรม (genre) ประเภทหนึ่ง ต่างจากในอดีตที่วรรณกรรมแนวนี้นี้มีจำนวนน้อยและถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมแนวสะท้อนชีวิตครอบครัว ดังที่ รีนฤทัย สัจจพันธุ์ (2560: 73) ได้กล่าวถึงพัฒนาการของวรรณกรรมวายไว้ว่า

นวนิยายทั่วไปของไทยที่เป็นแนวรักร่วมเพศก็มีอยู่บ้างแม้จะไม่มากนัก เรื่องที่รู้จักกันดี เช่น ประตูปิดตาย ของ กฤษณา อโศกสิน ทางสายที่สาม ของ กิรติ ชนา เป็นต้น เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับนวนิยายแนว Y ไม่ได้มีรากฐานมาจากนวนิยายรักร่วมเพศของผู้ใหญ่เลย แต่กลับได้รับอิทธิพลมาจากการ์ตูนญี่ปุ่น ซึ่งเขียนกันมาตั้งแต่ทศวรรษ 1980 โดย Yaoi เป็นเรื่องแสดงความรักและความสัมพันธ์ทางเพศของชายกับชาย

การที่ วรรณกรรมแนววายร่วมสมัย ในยุคปัจจุบัน ไม่ได้มีรากฐานมาจากวรรณกรรมแนวสะท้อนชีวิตครอบครัวที่นำเสนอปัญหาชีวิตของตัวละครชายรักชาย แต่กลับมีรากฐานมาจากวัฒนธรรมวายของญี่ปุ่น ในรูปแบบของการ์ตูน ก็ส่งผลให้วรรณกรรมแนววายร่วมสมัย ไม่ได้นำเสนอภาพแทนชีวิตของชายรักชาย แบบเป็นปัญหาหรือไม่สมหวัง เหมือนเรื่องเล่าเกี่ยวกับชายรักชายภายใต้ร่มเงาของวรรณกรรมแนวสะท้อนชีวิตครอบครัว แต่มีลักษณะการประกอบสร้างเรื่องที่เป็นการเฉพาะภายใต้วาทกรรมโรแมนติก กล่าวคือ “เป็นการเล่าเรื่องระหว่างความรักของผู้ชายกับผู้ชายด้วยกัน โดยตัวละครชายที่เป็นฝ่ายรักจะเรียกว่า พระเอก ส่วนตัวละครชายที่เป็นฝ่ายรับจะเรียกว่า นายเอก” (ฉัตรธิดา ชูทอง, 2564: 78) และ “แม้ว่าระหว่างทางแห่งความรักของพระเอกและนายเอกจะมีอุปสรรค ทว่าก็ถูกร้อยเรียงด้วยความหวานชื่น และนำไปสู่ความสุขในบั้นปลาย” (วิชชีรานนท์ ทองเทพ, 2563) นอกจากนี้ “ในหลายเรื่องเมื่อตัวละครเพศเดียวกันทั้งสองตัวรักกันแล้ว มักมีการบรรยายถึงการมีเพศสัมพันธ์กันของตัวละคร” (สุภาวรัชต์ วัฒนทัฬห, 2556: 3)

ด้วยเหตุที่ วรรณกรรมแนววาย นำเสนอความสัมพันธ์ของตัวละครเอกชายที่รักกันแบบขั้วตรงข้าม (binary opposition) โดยแบ่งออกเป็น พระเอก และ นายเอก ตามขนบของเรื่องโรแมนติก ไม่ต่างจากวรรณกรรมรักโรแมนติกที่ตัวละครเอกเป็นชายหญิง ประกอบกับแต่เดิมมาผู้แต่งและผู้อ่านวรรณกรรมแนววายส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง จึงส่งผลให้ในด้านหนึ่งวรรณกรรมแนววายถูกตั้งคำถามว่าถึงแม้จะนำเสนอเรื่องของชายรักชาย แต่ก็ไม่ได้เป็นวรรณกรรมของชายรักชาย เพื่อชายรักชายอย่างแท้จริง ข้อถกเถียงดังกล่าวมีทั้งในสังคมออนไลน์และในพื้นที่ทางวิชาการ ดังที่ ธิตต์ จันทราพิชิต (2564) ศึกษาพบว่าตั้งแต่ช่วงกลางปี พ.ศ. 2563 มีข้อถกเถียงในสังคมออนไลน์ว่าวายเท่ากับเกย์หรือไม่ โดยมีความเห็นแบ่งแยกกันเป็นสองกลุ่ม ส่วนในพื้นที่ทางวิชาการนั้น นักวิชาการ เช่น นัทธนัย ประสานนาม (2563: 165) ตั้งข้อสังเกตว่า ในเรื่องเล่าแนววายนั้นมีการเว้นระยะห่างทางเพศ โดยไม่ได้โอบรับหรือปฏิเสธทั้งบรรทัดฐานรักต่างเพศและรักเพศเดียวกันอย่างสิ้นเชิง ทั้งยังไม่ได้นำเสนอวิถีชีวิตของเกย์ และเสี่ยงที่จะวิพากษ์ประเพณีทางสังคมของเกย์ ดังนั้น จึงไม่อาจมองเรื่องเล่าแนววายเป็นภาพเดียวกับชนกลุ่มน้อยทางเพศได้

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้วรรณกรรมแนววายจะถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับมุมมองการเล่าเรื่องราวเล่าจากมุมมองของผู้หญิง ไม่ใช่ชายรักชาย และไม่ได้ให้พื้นที่กับการวิพากษ์ประเพณีทางสังคมของชายรักชาย

หรือเกย์ แต่การนำเสนอวาทกรรมความรักของชายรักชายในเชิงบวก ด้วยท่าทีที่แสดงออกว่าความรักแบบชายรักชายเป็นความปกติธรรมดาไม่ต่างจากความรักแบบชายกับหญิง ก็ส่งผลให้เกิดการกระจายทัศนคติเชิงบวกจากที่มีต่อตัวละครชายรักชายไปสู่บุคคลที่เป็นชายรักชายในชีวิตจริงด้วย ดังที่ ฉัตรธิดา ชูทอง ซึ่งทำการวิจัยเรื่อง การเปิดรับทัศนคติและแนวโน้มพฤติกรรมกรรมการอ่านนวนิยายชายรักชายของกลุ่มสาววายไทย พบว่า “ในนวนิยายชายรักชาย ส่วนใหญ่ผู้แต่งจะนำเสนอแบบมองกลุ่มชายรักชายว่าไม่แตกต่างไปจากชายรักหญิง ทำให้เปิดใจยอมรับคนรักเพศเดียวกันในชีวิตจริงมากขึ้น จึงสะท้อนให้เห็นได้ว่ากระแสการเกิดขึ้นของสื่อประเภทวายจะทำให้กลุ่มชายรักชายในชีวิตจริงมีพื้นที่ในการแสดงตัวตนและได้รับการยอมรับในสังคมมากขึ้น ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติเมื่อบุคคลเปิดรับสื่อ จะเกิดเป็นกระบวนการรับรู้นำไปสู่การคิดและทำความเข้าใจ ก่อตัวเป็นทัศนคติและแสดงออกเป็นพฤติกรรม ดังนั้นการสนับสนุนนวนิยายประเภทนี้จะเป็นผลดีกับกลุ่มดังกล่าว (ฉัตรธิดา ชูทอง, 2564: 86)

อนึ่ง ความน่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือการที่ ฉัตรธิดา ชูทอง ศึกษาพบว่า ความหลากหลายเรื่องอายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ ของสาววายหรือผู้หญิงที่นิยมนอ่านวรรณกรรมแนววานั้น ไม่มีผลต่อการเปิดใจยอมรับและมีทัศนเชิงบวกต่อกลุ่มคนชายรักชาย ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงพลังของวรรณกรรมแนววายที่ส่งผลกระทบเชิงบวกต่อกลุ่มคนชายรักชายได้เป็นอย่างดี เพราะโดยปกติแล้วการที่ประชากรมีความแตกต่างกันจะต้องส่งผลให้มีพฤติกรรมแตกต่างกันตามไปด้วย (ฉัตรธิดา ชูทอง, 2564: 85)

ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่าถึงแม้วรรณกรรมแนววายจะไม่ได้นำเสนอมุมมองวิถีชีวิตและวิพากษ์ประเด็นทางสังคมของชายรักชายจากมุมมองของชายรักชาย แต่วรรณกรรมแนววายก็มีบทบาทอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมการยอมรับและมองว่าความรักชายรักชายเป็นเรื่องปกติธรรมดา ชายรักชายสามารถแสดงออกเรื่องความรักของตนได้อย่างเปิดเผยในสังคม ไม่ต่างจากคนที่มีความรักแบบรักต่างเพศ ภายใต้แรงหนุนของกลุ่มผู้นิยมเรื่องแนววาย ซึ่งปัจจุบันเป็นประเภทวรรณกรรมในตลาดวรรณกรรมกระแสหลักที่ต่อ ยอดสู่อุตสาหกรรมบันเทิงอย่างวงการละครและซีรีส์อีกด้วย จึงส่งผลให้มีฐานผู้อ่านวรรณกรรมและผู้ชมซีรีส์วายที่หลากหลาย ดังที่พัชรา ณ นคร (2565) ศึกษาพบว่า “ความน่าสนใจอยู่ที่กลุ่มคนดูนั้นมีทั้งผู้ชายผู้หญิง และเพศหลากหลาย”

ข้อค้นพบของ พัชรา ณ นคร ดังกล่าว สอดคล้องกับการศึกษาของ ศุภาวรรณ คงสุวรรณ์ (2561) ที่พบว่า ผู้อ่านจำนวนมากนิยมนอ่านนิยายวายจนเกิดเป็นกระแส และยึดครองพื้นที่บนชั้นวางของร้านหนังสือแบบเป็นสโตร์ บรรยากาศศีกคึกและท่วมท้นไปด้วยนักอ่านที่บูชของสำนักพิมพ์นิยายวายในงานหนังสือความนิยมอันล้นหลามที่ได้รับบนสื่อออนไลน์ หรือการถูกนำไปสร้างเป็นซีรีส์ ทั้งหมดนี้ทำให้นิยายวายสร้างกระแสความสนใจ

ด้วยเหตุนี้ จิตานันท์ เหลืองเพียรสมุท (อ้างถึงใน ศุภาวรรณ คงสุวรรณ์, 2561) นักเขียนรางวัลซีไรต์ผู้คร่ำหวอดในแวดวนิยายวาย จึงเสนอว่า “นิยายวายซึ่งอาจจะยังไม่ใช่เครื่องมือที่ชัดเจนนักในการช่วยเหลือนสังคมเพศที่สาม อาจยังสะท้อนความเป็นชายหญิงอยู่ แต่อย่างน้อยมันก็ได้นำชีวิตของเกย์ออกไปสู่สายตาสาธารณชนในเชิงบวก ไม่ใช่ในเชิงตลก หรือเป็นเอดส์ นิยายวายคือก้าวที่ดีที่จะช่วยให้สังคมเปิดรับเพศทางเลือกและความหลากหลายมากขึ้น”

ด้วยความน่าสนใจของวรรณกรรมแนววายดังรายละเอียดข้างต้น ส่งผลให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาการประกอบสร้างเรื่องของวรรณกรรมแนววายที่มีทั้งการผลิตซ้ำ และการโต้กลับวาทกรรมรักโรแมนติกระแสหลักด้วยการสร้างวาทกรรมรักโรแมนติกของคนรักเพศเดียวกันขึ้นมา ตลอดจนการศึกษาการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครชายรักชายทั้งที่เป็น “พระเอก” และ “นายเอก” ในฐานะที่เป็น

ภาพแทนของชายรักชายต้นแบบ ที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจและก่อให้เกิดเป็นทัศนคติที่ดีต่อชายรักชายในชีวิตจริง โดยบทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาประเด็นดังกล่าวจากเรื่องสั้นในรวมเรื่องสั้นแนววายชุด MR. WORLD WIDE # สามีนานาชาติ จำนวนทั้งสิ้น 6 เรื่อง

ความน่าสนใจของ เรื่องสั้นแนววายชุด MR. WORLD WIDE # สามีนานาชาติ คือการนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับความรักของตัวละครชายรักชายภายใต้รูปแบบเรื่องสั้นโรแมนติคขนาดยาว โดยแบ่งเนื้อหาเป็นตอนหรือเป็นบทคล้ายกับนวนิยาย ซึ่งในด้านหนึ่งช่วยให้เห็นการพัฒนาของโครงเรื่องและอัตลักษณ์ของตัวละครชายรักชายภายใต้แนวคิดโรแมนติคได้อย่างชัดเจน และในอีกด้านหนึ่งยังคงมีเอกภาพตามแนวทางการประพันธ์เรื่องสั้นอยู่อย่างสมบูรณ์ ส่งผลให้รวมเรื่องสั้นชุดนี้มีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการนำมาเป็นตัวบทในการศึกษาวิจัยประเด็นการประกอบสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับชายรักชายภายใต้กรอบวาทกรรมโรแมนติค ที่ทั้ง เหมือน ต่าง ผลิตซ้ำ และได้กลับวาทกรรมโรแมนติคกระแสหลักที่เป็นเรื่องของชายรักหญิงหรือรักต่างเพศได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

1. เพื่อศึกษาการประกอบสร้างเรื่องเล่าแบบผลิตซ้ำและได้กลับวาทกรรมรักโรแมนติคกระแสหลักในรวมเรื่องสั้นแนววายเรื่อง MR. WORLD WIDE # สามีนานาชาติ
2. เพื่อศึกษาการประกอบสร้างอัตลักษณ์ชายรักชายของตัวละครเอกในรวมเรื่องสั้นแนววายเรื่อง MR. WORLD WIDE # สามีนานาชาติที่ได้รับอิทธิพลจากวาทกรรมโรแมนติค

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่มีวิธีการดำเนินการวิจัยที่สำคัญคือ

1. ศึกษาเรื่องสั้นในรวมเรื่องสั้นชุด MR. WORLD WIDE # สามีนานาชาติ ซึ่งมีด้วยกันทั้งสิ้นจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ Based on Blue Story ของ แบลมแบม Pitching Love ขว้างรักลงกลางใจ ของ Arpo Catch Me on Runway จับผมขึ้นเตียงพร้อมคุณสิครับ ของ Averie Pie มาโกโตะ โตะ เขยริว โนะ โมโนกาตาริ ของ Jamie 14 Days หนีร้ายมาเจอรัก ของ Scriper และ Death Becomes Him ของ the neoclassic โดยมุ่งเน้นการศึกษาประเด็นการประกอบสร้างเรื่องและอัตลักษณ์ของตัวละครเอกชายรักชาย
2. ศึกษาตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการประกอบสร้างเรื่องเล่าแนววาย การประกอบสร้างวาทกรรม และการประกอบสร้างอัตลักษณ์
3. ศึกษาแนวคิดเพื่อเป็นกรอบในการวิเคราะห์เรื่อง ดังนี้
 - 3.1 ศึกษาแนวคิดเรื่องวาทกรรม ตามทฤษฎีหลังโครงสร้างนิยม เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ตัวบทบนหลักการที่ว่า “ตัวบทเป็นวาทกรรมรูปแบบหนึ่งที่สร้างจากกรอบวาทกรรมหรือชุดความคิดบางอย่างใดอย่างหนึ่ง และส่งอิทธิพลในการหล่อหลอมความคิดของผู้อ่าน วรณกรรมไม่ได้เป็นสิ่งที่นำเสนอหรือสะท้อนความจริง แต่เป็นการนำเสนอระบอบแห่งความจริง หรือความจริงที่ผู้เขียนเชื่อ เนื่องจากผู้เขียนอยู่ในกรอบวาทกรรมหนึ่ง ๆ” (สุรเดช โชติอุดมพันธุ์, 2559: 111)
 - 3.2 ศึกษาแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ ตามหลักการที่ อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2546: 75) กล่าวว่า “ปัจเจกภาพเป็นเพียงผลของชุดวาทกรรมต่าง ๆ บทบาท ‘ตัวเรา’ แบบต่าง ๆ ที่วาทกรรมหยิบยื่นให้เปลี่ยนแปลงไปได้ตามสถานการณ์ สิ่งที่มีจึงเป็นตัวเราในสถานการณ์เท่านั้น” เพื่อวิเคราะห์การประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอกชายรักชายในสถานการณ์ของตัวบทที่อยู่ภายใต้วาทกรรมโรแมนติค

3.3 ศึกษาทฤษฎีเรื่องพื้นที่ ตามแนวทางของ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2560: 172) ที่พิจารณาพื้นที่ ในแง่ของกระบวนการ ขั้นตอน และรายละเอียดในการผลิต/สร้างพื้นที่ เพื่อวิเคราะห์การประกอบสร้างฉากในเรื่องสั้นทั้ง 6 เรื่อง

4. วิเคราะห์ประเด็นตามวัตถุประสงค์ภายใต้กรอบแนวคิดที่กำหนดไว้

5. สรุปผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย (Research Results)

จากการศึกษาวิจัยการประกอบสร้างเรื่องเล่าแนววย ทั้ง 6 เรื่อง ในรวมเรื่องสั้นชุด MR. WORLD WIDE # สามีนานาชาติ พบลักษณะการประกอบสร้างเรื่องเล่าทั้งแบบผลิตซ้ำและได้กลั้วบาทกรรมโรแมนติก กระแสหลักด้วยการสร้างวาทกรรมโรแมนติกแบบรักเพศเดียวกันขึ้นมา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การประกอบสร้างเรื่องเล่าแบบผลิตซ้ำวาทกรรมโรแมนติกกระแสหลัก

เมื่อพิจารณาการประกอบสร้างเรื่องเล่าของเรื่องสั้นแนววยทั้ง 6 เรื่อง ตามองค์ประกอบของเรื่องเล่า พบว่ามีการประกอบสร้างโครงเรื่องและกลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่า ตลอดจนการประกอบสร้างฉากในลักษณะผลิตซ้ำวาทกรรมโรแมนติกกระแสหลัก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การประกอบสร้างโครงเรื่องและกลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าแบบผลิตซ้ำวาทกรรมโรแมนติกกระแสหลัก

การประกอบสร้างโครงเรื่องและกลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่า พบการผลิตซ้ำวาทกรรมโรแมนติกกระแสหลักด้วยการสร้างปมปัญหาความขัดแย้งที่ทำให้ตัวละครเอกชายรักชายพบอุปสรรคของความรัก ก่อนที่จะได้ครองคู่อย่างสมหวังในท้ายที่สุด โดยเริ่มต้นด้วยการแนะนำให้ผู้อ่านได้รู้จักกับตัวละครชายรักชายที่เป็นตัวเอกในเรื่อง ซึ่งแบ่งออกเป็นสองฝ่ายโดยเลียนแบบการสวมบทบาทในความสัมพันธ์รักต่างเพศ ดังนี้ “พระเอก” เลียนแบบการสวมบทบาทแบบชาย และ “นายเอก” เลียนแบบการสวมบทบาทแบบหญิง จากนั้นพระเอกและนายเอกได้พบกัน รักกัน เกิดอุปสรรคให้ต้องพลัดพรากกัน อุปสรรคคลี่คลาย พระเอกและนายเอกกลับมาพบและครองรักอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ดังนี้

เรื่อง Based on Blue Story ของ แบบแบบ มีการผูกปมของเรื่องให้พระเอกซึ่งเป็นนักแสดงชื่อดังชาวจีนเดินทางมารักษาอาการโรคกลัวสังคมที่เกาะในแถบภาคใต้ของไทย จึงได้พบและรักกับนายเอกชาวไทยที่เดินทางมาพักใจที่เกาะเดียวกัน เพราะถูกชายคนรักทรยศต่อความรักที่เขาให้ ต่อมาเกิดอุปสรรคในความรักขึ้นเมื่อพระเอกถูกต้นสังกัดตามตัวกลับด่วนในช่วงที่นายเอกเดินทางกลับไปเยี่ยมแม่ที่ป่วย และคนดูแลที่พักสื่อสารผิดพลาดจนนายเอกเข้าใจว่าพระเอกจะไม่กลับมาอีกแล้ว และอุปสรรคคลี่คลายเมื่อพระเอกหาทางติดต่อกับนายเอกได้โดยความช่วยเหลือของพี่ชายนายเอก ทั้งสองฝ่ายปรับความเข้าใจกันและครองรักกันอย่างมีความสุข

เรื่อง Pitching Love ขว้างรักลงกลางใจ ของ Arpo มีการผูกปมของเรื่องโดยให้นายเอกซึ่งกำลังรองานใหม่ เดินทางมาท่องเที่ยวพักผ่อนและเยี่ยมเพื่อนสนิทในชิคาโก เป็นเหตุให้ได้พบรักกับพระเอก ซึ่งเป็นนักกีฬาเบสบอลชื่อดัง อุปสรรคความรักเกิดขึ้นเมื่อนายเอกได้รับการตอบรับจากหลายบริษัทที่สมัครงานไว้ เขาจึงต้องเลือกระหว่างหน้าที่การงานที่เมืองไทยกับความรักที่ชิคาโก อุปสรรคคลี่คลายเมื่อนายเอกพบว่าในบรรดาบริษัทเหล่านั้นมีบริษัทหนึ่งสามารถเลือกทำงานในสาขาที่ชิคาโกได้

เรื่อง Catch Me On Runway จับผมขึ้นเตียงพร้อมคุณสิริรับ ของ Avery Pie มีการผูกปมของเรื่องโดยให้นายเอกในช่วงวัยรุ่นมีประสบการณ์รักแรกพบกับพระเอกซึ่งเป็นมาเฟียหนุ่ม อุปสรรคความรักเกิดจากการตามล่าของคู่อริของพระเอก ส่งผลให้พระเอกและนายเอกต้องพลัดพรากกัน ผ่านไปหลายปี พระเอกตามหานายเอกได้ทันเวลาเมื่อทราบว่าคุณริของเขาส่งแค้นเขาด้วยการทำร้ายนายเอก แต่นายเอกจำพระเอกไม่ได้ จึงเกิดความขัดแย้งกัน อุปสรรคคลี่คลายเมื่อนายเอกสัมผัสถูกแผลเป็นของพระเอกจนจำพระเอกได้ ทั้งสองปรับความเข้าใจและรักกันอีกครั้ง

เรื่องมาโกโตะ โตะ เซย์ริว โนะ โมโนกาตาริ ของ Jamie มีการผูกปมของเรื่องแบบรักโรแมนติกข้ามภพชาติ โดยพระเอกและนายเอกรักกันมาตั้งแต่อดีตชาติ อุปสรรคมี 2 ประการ ประการแรกคือในอดีตชาตินายเอกที่เป็นมนุษย์ป่วยจนเสียชีวิต พระเอกซึ่งต้องการครองรักกับนายเอก จึงละชีวิตอมตะของเทพมังกรมาเกิดเป็นมนุษย์เพื่อตามหานายเอก และประการที่ 2 คือ มีแต่พระเอกฝ่ายเดียวที่ยังจำเรื่องราวในอดีตชาติได้ ส่วนนายเอกลืมความทรงจำทั้งหมดในอดีตชาติแล้ว อุปสรรคคลี่คลายเมื่อพระเอกรื้อฟื้นความทรงจำในอดีตชาติให้นายเอกได้สำเร็จ ทั้งสองจึงครองรักกันอย่างมีความสุขจนถึงวัยชรา

เรื่อง 14 Days หนีร้ายมาเจอรัก ของ Scriper มีการผูกปมของเรื่องโดยให้พระเอกที่เป็นนักธุรกิจชาวเยอรมันเดินทางมาพักผ่อนในประเทศไทย จนได้พบรักกับนายเอกซึ่งเป็นบริการในร้านอาหาร อุปสรรคเกิดขึ้นเมื่อ พระเอกต้องกลับไปจัดการปัญหาในบริษัทของเขาที่เยอรมนี และอุปสรรคคลี่คลายเมื่อพระเอกจัดการปัญหาเสร็จเรียบร้อยและกลับมารับนายเอกไปใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันในฐานะคนรักของเขา

เรื่อง Death Becomes Him ของ the neoclassic ผูกปมของเรื่องแบบโรแมนติกแฟนตาซี โดยให้พระเอกเป็นยมทูต ซึ่งเขาได้พบกับนายเอกในระหว่างที่เขาแฝงตัวมาใช้ชีวิตร่วมกับมนุษย์ในการปฏิบัติภารกิจล่าวิญญาณของเขา อุปสรรคความรักเกิดจากความแตกต่างของมนุษย์และยมทูต อันส่งผลให้พระเอกและนายเอกไม่เข้าใจกันในช่วงแรกของความสัมพันธ์ อุปสรรคคลี่คลายเมื่อตัวละครเข้าใจในความแตกต่างของกันและกันและปรับตัวเข้าหากันได้ ทั้งสองจึงครองรักกันอย่างมีความสุข

2. การประกอบสร้างฉากในลักษณะผลิตซ้ำวาทกรรมโรแมนติกกระแสหลัก

ฉากเป็นอีกองค์ประกอบสำคัญที่ผู้แต่งเรื่องสั้นทั้ง 6 เรื่อง นำมาใช้ในการสะท้อน แสดง และสร้างความความผูกพันทางอารมณ์ของตัวละครภายใต้วาทกรรมแบบโรแมนติก ซึ่งให้ความสำคัญกับมิติทางอารมณ์ และความรักที่ลึกซึ้งรุนแรง ฉากจึงเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการทำหน้าที่ตอบสนองและผลิตซ้ำวาทกรรมโรแมนติกกระแสหลัก ซึ่งสอดคล้องกับที่ วนิดา บำรุงไทย (2543: 148) กล่าวว่าฉากมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือกล่อมเกลานิมิตน์ผู้อ่านและเป็นกรอบของเรื่องที่จะดำเนินต่อไป

เมื่อนำแนวทางการศึกษา “พื้นที่” ของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2560: 172) ที่พิจารณา “พื้นที่” ในฐานะสิ่งประกอบสร้าง มาวิเคราะห์ “ฉาก” ซึ่งตามทฤษฎีเรื่องเล่าหมายถึง “บริบทสถานที่และเวลาที่เหตุการณ์ในโครงเรื่องดำเนินไป” (คณาจารย์ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ, 2564: 7) พบว่า ฉากของเรื่องสั้นทั้ง 6 เรื่อง แบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ “ฉากพื้นที่หลักหรือพื้นที่ปกติ” ที่ตัวละครเอกใช้ชีวิตอยู่ และ “ฉากพื้นที่ชั่วคราว” ซึ่งเป็นพื้นที่ซึ่งตัวละครเอกใช้สำหรับหลีกเลี่ยงจากความจริงหรือภาวะบางประการที่ตัวละครยังไม่ต้องการเผชิญ ดังที่ สันต์ สุวัจน์ราสินันท์ (2554: 53) ได้อธิบายว่า พื้นที่ชั่วคราวเป็นพื้นที่หลบซ่อนหรือแทรกตัวอยู่ภายในความปกติ แต่ก็แปลกแยกออกจากวาทกรรมหลักของสังคม ดังเช่นพื้นที่ของโรงแรมมานูรีที่เป็นพื้นที่แห่งความโรแมนติกชั่วคราวที่ไม่ได้ยึดโยงอยู่กับสถาบันครอบครัวและการแต่งงานซึ่งเป็นรูปแบบความโรแมนติกที่เป็นทางการ

ในเรื่อง Based on Blue Story เกาะพันดาว เป็นพื้นที่ชั่วคราวสำหรับหลีกเลี่ยงหนีจากความตึงเครียดของพระเอกจากพื้นที่หลักในวงการบันเทิงของจีน และนายเอกชาวไทยที่ผิดหวังจากความรักในพื้นที่หลัก ในเรื่อง Pitching Love ขว้างรักลงกลางใจ พื้นที่ชั่วคราวของนายเอกคือชิคาโก สถานที่ที่เขาเลือกมาตั้งหลักก่อนที่จะกลับไปต่อสู้เพื่ออาชีพการงานของเขาในพื้นที่หลักอีกครั้งหนึ่ง ส่วนพระเอกนั้นพื้นที่ชั่วคราวที่ทำให้เขาได้พบกับนายเอกนี้ซ้อนทับกันอยู่กับพื้นที่หลัก เนื่องจากเขาเป็นนักกีฬาเบสบอลชาวชิคาโกที่มีชื่อเสียง พื้นที่หลักของเขาจึงเป็นทุกพื้นที่ (ในชิคาโก) ที่เขาปรากฏตัวและมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในฐานะนักเบสบอลชื่อดัง และพื้นที่ชั่วคราว (พื้นที่ของชิคาโก) ในทุกพื้นที่ที่เขาปรากฏตัวในฐานะ “เกร็ก” ชาวชิคาโกธรรมดาคนหนึ่ง เช่นเดียวกับเรื่อง เรื่อง Catch Me on Runway จับผมขึ้นเตียงพร้อมคุณสิครับ พื้นที่ชั่วคราวของพระเอกและนายเอกซ้อนทับกันอยู่ในพื้นที่หลักของพวกเขา อันได้แก่พื้นที่ในรถยนต์และห้องนอนที่มีลักษณะเป็นเซฟเฮ้าส์ของพระเอก ซึ่งพระเอกใช้สำหรับซ่อนตัวนายเอกให้ปลอดภัยจากมาเฟียคู่อริของเขา เรื่องมาโกโตะ โตะ เซย์ริว โนะ โมโนกาตาริ ก็เช่นกัน พื้นที่ชั่วคราวที่พระเอกและนายเอกได้กลับมาสานสัมพันธ์กันอีกครั้งในชาติปัจจุบัน ก็คือ พื้นที่ในป่าลึกในหมู่บ้านชนบทแห่งหนึ่งของญี่ปุ่น ซึ่งพระเอกสามารถปรากฏตัวผ่านอัตลักษณ์ “อดีตเทพมังกร” ได้อย่างเต็มที่ ไม่ต้องปรากฏตัวในฐานะเจ้าของและผู้ให้บริการในโฮมสเตย์ (เรียวกัง) ซึ่งนายเอกมาพักแรม เรื่อง 14 Days หนีรักมาเจอรัก พื้นที่ชั่วคราวของพระเอกและนายเอกคือพื้นที่ในเกาะไม้ท่อน ซึ่งพระเอกนักธุรกิจชาวเยอรมันใช้สำหรับหลบหนีจากความตึงเครียดในหน้าที่การงานในพื้นที่หลักของเขาพร้อมกับนายเอกที่มีภูมิหลังเป็นบริกรยากจนในเมืองท่องเที่ยวทางภาคใต้ของไทย ซึ่งเป็นพื้นที่ชั่วคราวที่นายเอกได้หลุดออกจากความตึงเครียดจากการกดขี่ของพ่อแม่บุญธรรมและความกดดันจากความด้อยทางเศรษฐกิจและสังคมของเขา และเรื่อง Death Becomes Him ที่พื้นที่ชั่วคราวของพระเอกและนายเอก ซ้อนทับอยู่ในพื้นที่หลัก คือ ห้องนอนของนายเอก ซึ่งสถานะในพื้นที่หลักเป็นทั้งพื้นที่ส่วนตัวของนายเอกที่แยกจากแม่ของเขา และเป็นพื้นที่การทำงานที่เขาใช้สำหรับทำงานในอาชีพโปรแกรมเมอร์อิสระด้วย แต่เมื่อพระเอกที่เป็นยมทูตปรากฏตัวขึ้นพื้นที่แห่งนี้กลายเป็นพื้นที่ชั่วคราวสำหรับมีปฏิสัมพันธ์แบบคนรักระหว่างกัน

ทั้งนี้ สรุปได้ว่า “ฉากพื้นที่ชั่วคราว” และ “ฉากพื้นที่หลักหรือพื้นที่ปกติ” นั้น มีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่องภายใต้วาทกรรมโรแมนติกในเรื่องสั้นทั้ง 6 เรื่อง โดยมีลักษณะสำคัญดังนี้ “ฉากพื้นที่ชั่วคราว” ถูกใช้เป็นพื้นที่หลีกเลี่ยงหนีจากพื้นที่หลักไปสู่พื้นที่ซึ่งเปิดโอกาสให้พระเอกและนายเอกซึ่งเป็นคนแปลกหน้าจากคนละพื้นที่ที่ได้บังเอิญมาพบกัน และได้เรียนรู้ประสบการณ์ที่แปลกใหม่ร่วมกันผ่านการผจญภัย เหตุการณ์ตื่นเต้น การดำเนินชีวิตที่แปลกใหม่ และประสบการณ์รักอันร้อนแรง ตามขนบการดำเนินเรื่องแบบนิยายโรมานซ์ (Romance) ที่ “นิยมใช้สถานที่ที่อยู่ห่างไกลหรือต่างแดน เหตุการณ์ตื่นเต้น ความกล้าหาญ ความรักที่รุนแรง และประสบการณ์เร้นลับเหนือธรรมชาติในการเล่าเรื่อง” (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2561: 444) ทั้งนี้ เมื่อตัวละครเอกชายรักชายรักกันแล้วจะมีการเคลื่อนย้ายพื้นที่ของความสัมพันธ์จากการมีความสัมพันธ์ที่ไม่แน่นอนระหว่างกันในฉากพื้นที่ชั่วคราวไปสู่การสถาปนาความสัมพันธ์แบบเป็นทางการผ่านการเปิดตัวอีกฝ่ายใน “ฉากพื้นที่หลักหรือพื้นที่ปกติ” อันเป็นการผลิตซ้ำวาทกรรมแบบรักแรกพบ (Love at first sight) ที่นำไปสู่รักนิรันดร์ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของรักโรแมนติกที่น่าประทับใจผ่านพื้นที่

การประกอบสร้างเรื่องเล่าแบบโต้กลับด้วยการสร้างวาทกรรมโรแมนติกของคนรักเพศเดียวกัน

วาทกรรมโรแมนติกกระแสหลักนั้น เป็นเรื่องของชายหญิงและความสัมพันธ์รักต่างเพศ เดิมในวัฒนธรรมตะวันตกเป็นวาทกรรมที่ใช้กำกับควบคุมพฤติกรรมของชายและหญิงในสังคมให้ดำเนินไปภายใต้กติกาของระบบผัวเดียวเมียเดียว แต่ในสังคมไทยซึ่งมีวัฒนธรรมเครือญาติเข้มแข็ง วาทกรรมโรแมนติกจึงหลอมรวมเข้ากับจารีตของครอบครัวขยายซึ่งให้ความสำคัญกับเครือญาติ แต่ก็ยังคงจำกัดขอบเขตอยู่เพียงความสัมพันธ์ของชายหญิงในระบบรักต่างเพศเช่นเดิม ส่วนคนรักเพศเดียวกัน เช่น ชายรักชายนั้น จะถูกกีดกันออกไปจากวาทกรรมกระแสหลักฉบับไทยอยู่เช่นเดิม ดังที่ นฤพนธ์ ดัวงวิเศษ (2563: 138) กล่าวว่า

การเกิดขึ้นของความรักโรแมนติกในสังคมไทยถูกผนวกรวมเข้ากับจารีตของครอบครัวขยาย ทำให้ความเป็นปัจเจกนิยมของผัวเมียมิได้เกิดขึ้นแบบเดียวกับสังคมตะวันตก หากแต่เกิดแบบยึดโยงอยู่กับการแสดงความเคารพนับถือพ่อแม่ญาติพี่น้องของฝ่ายผัวและฝ่ายเมีย ความรักเดียวใจเดียวและการสมรสของหญิงชายที่จะสร้างประชากรให้กับชาติ เป็นกระบวนการสร้างตัวตนทางเพศของพลเมือง ซึ่งผูกโยง เชื่อมโยง การยอมรับ เข้ากับความรักที่อนุญาตให้ทั้งรัฐและเครือญาติเข้ามาควบคุมตรวจสอบอย่างเข้มงวด

เช่นเดียวกับวรรณกรรมโรมานซ์กระแสหลัก ซึ่งประกอบสร้างขึ้นภายใต้วาทกรรมโรแมนติก ที่จำกัดขอบเขตการเล่าเรื่องอยู่ในเรื่องรักของชายหญิงในระบบรักต่างเพศเท่านั้น ส่วนคนรักเพศเดียวกันนั้นจะถูกกีดกันออกไป ดังที่ จอห์น คาเวลติ (John Cawelti, 1978: 102) อธิบายเกี่ยวกับวรรณกรรมโรมานซ์ (Romance) ไว้ สรุปได้ว่า เป็นงานประพันธ์ที่นำเสนอเกี่ยวกับความรัก การเกี้ยวพาราสี และการแต่งงาน โดยประยุกต์มาจากเรื่องเล่าแบบมหากาพย์ด้วยการสงคราม การผจญภัย และการพิชิตใจสตรี

อย่างไรก็ตาม เรื่องสั้นทั้ง 6 เรื่อง ในชุด MR. WORLD WIDE # สามีนานาชาติ กลับก้าวไปอีกขั้นในการทำทลายและโต้กลับขนบของการประพันธ์เรื่องแนวโรมานซ์และวาทกรรมโรแมนติกกระแสหลัก ด้วยการประกอบสร้างวาทกรรมโรแมนติกแบบคนรักเพศเดียวกันในนามของความปกติธรรมดาขึ้นมา และผู้ที่แสดงท่าทีเป็นปฏิปักษ์หรือมองว่าความรักแบบชายรักชายเป็นสิ่งผิดปกติ จะกลายเป็น “สิ่งผิดปกติ” เสียเองในเรื่องเล่าเหล่านี้ซึ่งประกอบสร้างขึ้นภายใต้วาทกรรมโรแมนติกแบบคนรักเพศเดียวกัน

ยกตัวอย่างเช่นในเรื่อง Based on Blue Story ครอบครัวของนายเอกรับรู้ถึงอัตลักษณ์ชายรักชายของนายเอกมาโดยตลอด แต่ก็ปฏิบัติต่อนายเอกอย่างปกติธรรมดา โดยไม่ได้มองว่าเขามีอัตลักษณ์แปลกแยกจากสมาชิกในครอบครัวคนอื่นที่เป็นชายแท้ และในเหตุการณ์ที่พี่ชายของนายเอกโกรธจัดจนทำร้ายชายคนรักคนแรกของนายเอก ในวันที่นายเอกแนะนำเขาให้พี่ชาย (ซึ่งเป็นตัวแทนครอบครัว) รู้จักในฐานะคนรักนั้น ก็ไม่ได้เป็นเพราะเขาไม่ยอมรับในความรักของคนเพศเดียวกัน แต่เป็นเพราะเขารู้ความจริงว่าคนรักของนายเอกนั้นแต่งงานมีภรรยาและลูกแล้ว แต่มาหลอกลวงความรักจากนายเอก ตรงกันข้ามเมื่อพี่ชายของนายเอกได้ทราบว่าเป็นผู้ที่มีความรักจริงใจและมั่นคงต่อนายเอก เขากลับเป็นผู้ทำหน้าที่ช่วยเหลือให้พระเอกและนายเอกได้พบและปรับความเข้าใจกันอีกครั้ง อย่างไรก็ตาม นอกจากครอบครัวแล้วสังคมในระดับที่ใหญ่ขึ้นทั้งสังคมที่ทำงานและสังคมในระดับที่เป็นสาธารณะในเรื่อง ต่างก็เห็นว่าความรักในรูปแบบรักเพศเดียวกันของชายรักชายนั้นเป็นความปกติธรรมดา ดังนั้น เมื่อเพื่อนร่วมงาน และแฟนคลับของพระเอก (นักแสดงชายจีนที่มีชื่อเสียงระดับโลก) ได้รับรู้เกี่ยวกับเรื่องราวความรักที่خابซึ่งประทับใจระหว่างพระเอกและนายเอก แต่กลับมีเหตุให้ต้องพลัดพรากจากกันเพราะความเข้าใจผิด ทุกคนและทุกฝ่าย

จึงพยายามช่วยเหลือพระเอกในการกิจตามหาและปรับความเข้าใจกับนายเอกเท่าที่ตนเองจะสามารถทำได้ ดังเช่นที่แฟนคลับของพระเอกต่างช่วยกันโพสต์ข้อความในโซเชียลมีเดียเพื่อสื่อความถึงนายเอก ผู้จัดการและต้นสังกัด ตลอดจนบริษัทสินค้าที่เลือกพระเอกมาถ่ายโฆษณา ต่างยินดีที่จะเลือกบริษัทโฆษณาที่นายเอกทำงานอยู่มาทำงาน จากนั้นทีมงานทุกคนก็ร่วมมือกันจัดฉากให้พระเอกและนายเอกได้อยู่กันตามลำพังใน “เรือข้ามเกาะ” ซึ่งเป็น “พื้นที่ชั่วคราว” พื้นที่แรกที่พระเอกและนายเอกพบกันจนเกิดเป็นรักแรกพบขึ้นมาในอดีต เพื่อเปิดโอกาสให้ทั้งสองคนได้ปรับความเข้าใจกัน

อีกตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนถึงอัตลักษณ์ที่เป็นที่ยอมรับของชายรักชาย และการมองว่าความรักแบบชายรักชายเป็น “ความปกติธรรมดา” ในสังคมของเรื่องสั้นภายใต้วาทกรรมโรแมนติกแบบคนรักเพศเดียวกัน ก็คือการฉายภาพสถานะของชายรักชายในสังคมผ่านสายตาของนายเอกในเรื่องมาโกโตะ โตะ เซย์ริว โนะ โมโนกาตาริ ที่แสดงให้เห็นว่าทั้งพ่อแม่ของพระเอกซึ่งเป็นตัวแทนของสังคมญี่ปุ่นในเรื่อง และพ่อแม่ของนายเอกที่เป็นตัวแทนของสังคมไทยในเรื่องนั้นต่างยอมรับและเห็นว่าความรักแบบชายรักชายนั้นเป็นความปกติธรรมดาที่ยอมรับได้ ดังที่นายเอกกล่าวถึงพ่อแม่ของพระเอกและของเขาเองตามลำดับ ดังนี้ “พ่อกับแม่ของคนรักใจกว้าง และไม่ขัดข้องกับการตัดสินใจของลูกชาย” และ “ความที่คุณลุงของชนที่เองก็มีคนรักเป็นเพศเดียวกัน แต่งงานและไปอาศัยอยู่ในประเทศทางแถบยุโรปซึ่งเป็นบ้านเกิดของอีกฝ่าย ทำให้ครอบครัวของเขาเปิดกว้างและมีความคิดเห็นว่าการคบหากับเพศเดียวกันเป็นเรื่องธรรมดา เป็นเรื่องของคนสองคนที่รักกันทั่ว ๆ ไป คนที่รักเพศเดียวกันไม่ควรต้องรู้สึกผิดกับครอบครัวหรือต้องมีการออกมาสารภาพ เพราะมันไม่ใช่เรื่องผิดปกติ” (Jamie, 2564: 318)

การแสดงออกในลักษณะนี้เกิดขึ้นเช่นเดียวกันในกรณีของแม่นายเอกในเรื่อง Death Becomes Him ที่พยายามสนับสนุนให้นายเอกแต่งงานกับผู้หญิงที่ดีสักคนอยู่ตลอดเวลา เช่น ที่เธอกล่าวว่า “วันนี้ป่าชมพูเขาบอกแม่ว่าลูกเขากำลังจะแต่งงาน เมื่อไหร่จะถึงคิวลูกชายของแม่บ้าง” (theneoclassic, 2564: 502) แต่เมื่อเธอสังเกตพบว่าพระเอกคือชายหนุ่มที่นายเอกรัก เธอก็แสดงออกซึ่งความยินดีที่ลูกชายของเธอจะมีคู่ชีวิตที่ดี ดังที่ “คุณแม่พยักหน้าช้า ๆ ข้างแก้มปรากฏรอยยิ้มกริ่มกริ่ม [...] อะ ๆ แม่ไม่รบกวนสองหนุ่มแล้วละนะ” (theneoclassic, 2564: 503 - 504) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการประกอบสร้างเรื่องโรแมนติกภายใต้ความเท่าเทียมทางเพศในระดับแนวคิดการประกอบสร้างเรื่องได้เป็นอย่างดี

ขณะที่ตัวละครที่มีพฤติกรรมแปลกแยก คือมีทัศนคติว่าชายรักชายเป็นสิ่งผิดปกตินั้น พบเพียงตัวละครพ่อแม่บุญธรรมของนายเอก ในเรื่อง 14 Days หนีร้ายมาเจอรัก เท่านั้น ซึ่งตัวบทนำเสนอภาพพ่อแม่บุญธรรมของนายเอกในลักษณะที่เป็นหน่วยเดียวกัน โดยนำเสนอภายใต้อัตลักษณ์ของตัวละครปักษ์ที่จิตใจคับแคบ ไม่ยอมรับนายเอก และมักเอารัดเอาเปรียบ ตลอดจนทำร้ายจิตใจนายเอกอยู่เสมอ ส่งผลให้ตัวละครพ่อแม่บุญธรรมมีอัตลักษณ์ที่เป็นภาพเหมารวม (Stereotype) แบบแม่เลี้ยงใจร้าย ที่สามารถพบได้ในเรื่องเล่าโรแมนติกทั่วไป ตัวละครพ่อแม่จึงเป็นตัวละครที่แปลกแยกและไม่เป็นที่ยอมรับทั้งจากสังคมในเรื่องและในสายตาของผู้อ่าน

อีกสิ่งหนึ่งที่แสดงถึงการท้าทายวาทกรรมโรแมนติกกระแสหลักที่จำกัดขอบเขตอยู่ภายใต้เพศวิถีแบบรักต่างเพศ ก็คือการนำเสนอฉากการหาหรือเพื่อหาทางออกในเรื่องกิจกรรมทางเพศร่วมกันระหว่างพระเอกและนายเอก ซึ่งกำลังสวทบบทบาทแบบสามีและภรรยาในวาทกรรมโรแมนติกกระแสหลักอยู่ ดังจะเห็นได้จากบทสนทนาระหว่างพระเอกและนายเอกที่มีการสนทนากันถึงความพร้อม วิธีการ รูปแบบ และอุปกรณ์ช่วยที่ทั้งสองฝ่ายพึงพอใจในการทำกิจกรรมทางเพศร่วมกัน ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อเล่าโลมกันจนเป็นที่

พึงพอใจกันทั้งสองฝ่ายแล้ว และพระเอกกำลังจะปฏิบัติกิจกรรมทางเพศในขั้นที่สูงขึ้น นายเอกแนะนำและขอให้มีการใช้เจลหล่อลื่นและถุงยางอนามัยก่อน ซึ่งพระเอกก็เห็นด้วย ดังความว่า

เขายกหน้าน้อย ๆ ก่อนหยิบมันมาจากมือของชลนที แม่เขาจะเคยเป็นเทพมังกร แต่เพราะยุคสมัยที่เปลี่ยนไป สื่อบันเทิงทางโทรทัศน์นั้นสอนให้เขารู้จักสิ่งเหล่านี้ไปด้วย แม้ไม่เคยคิดว่าจะมีวันที่เขาได้ใช้มันก็ตาม ที่สำคัญเขากำลังจะใช้มันกับคนที่เขารักที่สุด เมื่อร่างกายของพวกเขาเชื่อมกันจนแนบสนิท เซย์ริวก็ยังคงไม่ขยับตัว เขามองหน้าชลนที อยู่ตลอดเวลาด้วยเกรงว่าอีกฝ่ายจะต้านทานไม่ได้ พอคนรักเปิดเปลือกตาขึ้นมามองเขา ริมฝีปากที่เม้มสนิทเมื่อครู่ค่อยคลี่ออกมาเป็นรอยยิ้มแล้วเขายกหน้าน้อย ๆ เขาจึงเริ่มขยับ

(Jamie, 2564: 333-334)

การนำเสนอฉากการร่วมรักของพระเอกและนายเอกข้างต้นไม่เพียงเป็นการนำเสนอให้เห็นถึงวิถีทางเพศแบบชายรักชายอย่างปลอดภัยเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติตนเป็นคู่สมรสที่ดีของทั้งสองฝ่ายที่ต่างก็ห่วงใย พร้อมทั้งจะทำความเข้าใจ และต้องการเติมเต็มความสุขให้อีกฝ่ายในทุกเรื่อง รวมถึงเรื่องกามารมณ์ ดังที่ นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ (2563: 136) กล่าวว่า “เป้าหมายของการสมรสคือการเติมเต็มความสุขของคู่สมรส ซึ่งการทำให้คนรักมี ‘ความสุข’ คือเป้าหมายสำคัญของความรักโรแมนติก” อย่างไรก็ตาม การที่ตัวบทไม่เพียงนำเสนอภาพอัตลักษณ์ของพระเอกและนายเอกโดยเชื่อมโยงกับความเป็นชายและหญิง แต่ยังให้ตัวละครเหล่านี้แสดงความพยายามที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่เป็นเอกภาพแบบ “คู่สมรสเป็นคู่คนเดียวกัน” อย่างแท้จริง อันจะต้องเริ่มจากการมีความเข้าใจซึ่งกันและกันในทุกเรื่อง รวมถึงเรื่องกามารมณ์ด้วย ตามกรอบคิดภายใต้วาทกรรมโรแมนติกซึ่งปกติใช้สำหรับควบคุมพฤติกรรมของบุคคลให้มีความรักต่างเพศอย่างเหมาะสมในระบบความสัมพันธ์แบบคู่เดียวเมียเดียว ซึ่งระบบดังกล่าวกีดกันคนรักเพศเดียวกันออกไป จึงนับเป็นการสร้างวาทกรรมใหม่ที่ท้าทายวาทกรรมโรแมนติกอย่างชัดเจน

สุดท้ายสิ่งที่ท้าทายและได้กลับวาทกรรมโรแมนติกกระแสหลักในเรื่องสั้นแนววายทั้ง 6 เรื่อง ก็คือการนำเสนอวาทกรรมเกี่ยวกับรักนิรันดร์ของชายรักชาย ผ่านเรื่องเล่าที่พิสูจน์ให้เห็นว่าถ้าคู่รักชายรักชายรักและเข้าใจกันมากพอ พวกเขาก็สามารถมีรักนิรันดร์หรือรักที่ยั่งยืนได้เช่นเดียวกับคู่รักชายหญิง ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างในเรื่อง มาโกโตะ โตะ เซย์ริว โนะ โมโนกาตาริ ที่พระเอกและนายเอกมีชีวิตคู่ที่ประสบความสำเร็จอยู่กันจนแก่เฒ่าได้ ดังที่ตัวบทกล่าวว่า “ทั้งสองมองหน้ากัน รอยยิ้มที่ประดับอยู่บนใบหน้าของพวกเขา ยังคงเต็มไปด้วยความสุข ดวงตาฝ้าฟางที่มองกันยังคงเป็นแววตาที่เปี่ยมล้นไปด้วยความรักที่ไม่เคยลดลงแม้แต่วันทีเดียว” (Jamie, 2564: 335) เป็นเพราะปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ ความรักต่อกันที่มากพอ จนทำให้พระเอกสละชีวิตเทพมังกรที่เป็นอมตะออกตามหานายเอกที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดไปตามธรรมชาติของมนุษย์ จนได้พบกันอีกครั้งในชาติปัจจุบัน และความเข้าใจซึ่งกันและกัน ดังจะเห็นได้ว่าพระเอกและนายเอกต่างปรับตัวเข้าหากันในทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิต การทำงาน และกามารมณ์ จนสามารถบรรลุเป้าหมายของความรักที่มีเอกภาพอย่างยั่งยืนร่วมกันได้ ซึ่งการนำเสนอเรื่องเช่นนี้แสดงถึงการนำทฤษฎีรักโรแมนติกมาใช้อย่างชัดเจน ดังที่ นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ (2563: 134) กล่าวว่า “ทฤษฎีความรักก่อให้เกิดวาทกรรมเกี่ยวกับความรักที่เหนียวแน่น มั่นคง เป็นหนึ่งเดียว ราบรื่น และมีความสุข วาทกรรมดังกล่าวแทรกซึมอยู่ในข้อเขียน ตำรา หนังสือ นวนิยาย บทประพันธ์ และสื่อประเภทต่าง ๆ” ดังนั้น การนำ

ทฤษฎีรักโรแมนติกซึ่งปกติใช้ในการสร้างเรื่องเล่าโรแมนติกของคู่รักชายหญิงมาใช้ในการนำเสนอเรื่องเล่าของชายรักชาย จึงถือเป็นการท้าทายและได้กลั้วบาทกรรมโรแมนติกกระแสหลักอย่างมีนัยสำคัญ

การประกอบสร้างอัตลักษณ์ตัวละครชายรักชายภายใต้วาทกรรมโรแมนติก

การประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครชายรักชายในเรื่องสั้นชุด MR. WORLD WIDE # สามีนานาชาติ พบความเชื่อมโยงว่าได้รับอิทธิพลจากวาทกรรมโรแมนติกอย่างชัดเจน ใน 2 ลักษณะด้วยกัน ประการแรกได้แก่ การประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอกชายรักชายแบบขั้วตรงข้าม (binary opposition) โดยเลียนแบบและสวมทับอัตลักษณ์ของชายและหญิงในความสัมพันธ์แบบรักต่างเพศของชายและหญิง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาเรื่องปมปัญหาในนวนิยายหลากหลายความนิยมทางเพศรส ของ สุชัยญา วงศ์वेश วรรณธรณ์ ศรียาภย์ บุญยงค์ เกศเทศ และศานติ ภักดีคำ (2564: 63) ที่พบว่าเรื่องเล่าแนวยาวจะสร้างตัวละครภายใต้กฎเกณฑ์ของระบบโรมานซ์ และเลียนแบบพฤติกรรมบางประการของชายหญิง และประการที่สองคือการนำเสนออัตลักษณ์ของตัวละครเอกชายรักชายแบบตัวละครในอุดมคติ

เมื่อพิจารณาการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของ พระเอก และ นายเอก โดยละเอียด พบว่ามีการประกอบสร้างอัตลักษณ์ 2 แนวทางด้วยกัน คือ ตัวละครที่ตัวบทกล่าวถึงอย่างชัดเจนว่ามีอัตลักษณ์แบบชายรักชายตั้งแต่ต้น ได้แก่ นายเอกในเรื่อง Based on Blue Story และ เรื่อง 14 Days หนีร้ายมาเจอรัก และตัวละครชายรักชายที่มีอัตลักษณ์แบบชายแท้มาก่อน พบในอัตลักษณ์ของพระเอกในทุกเรื่อง และนายเอกในเรื่อง Pitching Love ขว้างรักลงกลางใจ Catch Me on Runway จีบผมขึ้นเตียง พร้อมคุณสิริรับ มาโกโตะ โตะ เซียร์วิ โนะ โมโนกาตาริ และ Death Becomes Him

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าตัวละครจะแสดงอัตลักษณ์แบบชายรักชายมาตั้งแต่ต้น หรือเปลี่ยนเป็นอัตลักษณ์แบบชายรักชายในภายหลัง เพราะอัตลักษณ์เลื่อนไหลได้ก็ตาม ตัวละครเหล่านี้ก็ได้รับการประกอบสร้างอัตลักษณ์ในลักษณะเดียวกันคือมีการสวมทับลักษณะความเป็นชายและหญิงลงไปตัวตนของพวกเขาตามบทบาทที่ได้รับว่าเป็น “พระเอก” หรือ “นายเอก”

ดังจะเห็นได้จากในด้านกายภาพ พระเอกจะถูกขับเน้นรูปร่างลักษณะที่แสดงถึงความเป็นชายอย่างเข้มข้นและเด่นชัด ผ่านการเปรียบต่างกับรูปร่างลักษณะของนายเอกที่มีความเป็นชายด้อยกว่า โดย เรื่องสั้นทั้ง 6 เรื่องจะใช้ถ้อยคำที่สื่อถึงความแข็งแรงหรือพลังกำลัง อันเป็นวาทกรรมที่สื่อถึงความเป็นชายตามวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่เมื่อกล่าวถึงพระเอก เช่น ใช้คำว่า “ตัวใหญ่” “บึกบึน” และ “มีมัดกล้ามเนื้อ” และหากจะชื่นชมความงามของพระเอก จะใช้คำว่า “หล่อเหลา” ในขณะที่เมื่อกล่าวถึง นายเอก จะใช้ถ้อยคำตรงกันข้ามคือ “คนตัวเล็ก” “บอบบาง” “ร่างสูงโปร่ง” และ “ร่างบาง” เป็นต้น และหากจะชื่นชมความงามของนายเอก จะใช้คำว่า “สวย” เช่น ในเรื่อง 14 Days หนีร้ายมาเจอรัก บรรยายถึงนายเอกความว่า “ถึงจะเป็นเด็กหนุ่ม แต่ก็เป็เด็กหนุ่มที่มีเรือนร่างสวยงามเชิญชวนให้มอง” (Scriper, 2564: 367) หรือในเรื่อง Based on Blue Story ที่นายเอกกล่าวเปรียบเทียบกับตนเองกับพระเอกความว่า “เขาไม่ได้มั่นใจในตัวเองขนาดนั้น...หุ่นก็เป็นกำ ไม่ได้มีไหล่กว้าง แผ่นหลังแกร่ง และซิกซ์แพ็คแบบเฉิดเกอ (พระเอก - ผู้วิจัย) สักหน่อย” (แบบแบบ, 2564: 38)

นอกจากลักษณะทางกายภาพแล้ว ตัวบทยังมีการประกอบสร้างอัตลักษณ์แบบเป็น “สามี” และ “ภรรยา” ให้แก่ “พระเอก” และ “นายเอก” ผ่านบทบาทแบบ “รุก” และ “รับ” ตามลำดับที่ตายตัว โดยทั้งสองฝ่ายต่างทำหน้าที่ดังกล่าวอย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยและคำนึงถึงความรู้สึกของอีกฝ่ายเป็นสำคัญตามหลักของการเป็น “คู่ชีวิต” ที่ติดตามแนวคิดโรแมนติก ทั้งในเรื่องความสุขทางเพศและการส่งเสริม

สนับสนุนให้กำลังใจเป็นที่ปรึกษากันในทุกเรื่องในชีวิต ทั้งนี้ พบว่าตัวละครแสดงบทบาทเหล่านี้ผ่าน การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันทั้งในรูปแบบวจนภาษาและอวจนภาษา รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์ทางเพศ ซึ่งเป็ นการสื่อสารแบบอวจนภาษารูปแบบหนึ่งด้วย ดังที่พระเอกในเรื่อง Death Becomes Him ให้กำลังใจและ ปลอบใจนายเอกซึ่งเพิ่งผ่านเหตุการณ์ที่ทำให้เขาตื่นตระหนกมาผ่านอวจนภาษาและวจนภาษา ดังนี้

ยูนอุซิกคล้ายอ้อมกอดซ้ำ ๆ เขาซ้อนตามองผมด้วยสายตาที่เต็มไปด้วย
ความเป็นห่วง ยังไม่วายที่จะช่วยปาดคราบน้ำตาที่เลอะเปื้อนอยู่บนแก้มทั้งสอง
ผมตั้งใจจะพูดอะไรบางอย่าง แต่กลับถูกจูโจมด้วยริมฝีปากนุ่มละมุนเสียก่อน
รสจูบของยูนอุซิกนั้นร้อนแรง แต่ช่างหนักแน่นตรงผมไว้ไม่ให้หลุดไปไหน
ผมยอมรับว่าตกใจในครั้งแรก แต่สุดท้ายก็รับสัมผัสจากเขาด้วยความเต็มใจอยู่ดี ไม่นาน
ความอ่อนไหวเคล้าหยาดน้ำตาก็ค่อย ๆ เหือดหาย แทนที่ด้วยความเข้มแข็งเป็นพลัง
ที่เขาถ่ายทอดมาให้ ผมโอบคอหนาแน่นแข็งแกร่งเอาไว้ ในขณะที่มือของเขาก็โอบไล่
ไปทั่วแผ่นหลังบอบบางของผมเช่นกัน

[...]

ผมหลุดยิ้มออกมา “คุณพาผมกลับบ้านเธอ”
“คุณควรพักผ่อน”

(theneoclassic, 2564: 499)

ส่วน การนำเสนออัตลักษณ์ของตัวละครเอกชายรักชายแบบตัวละครในอุดมคติ นั้น เป็นการประกอบสร้างอัตลักษณ์แบบอุดมคติของตัวละครภายใต้วาทกรรมโรแมนติก ด้วยการประกอบสร้าง ตัวละครทั้งพระเอกและนายเอกให้เป็นคนรูปร่างหน้าตาดีที่เชื่อมั่นและมั่นคงในความรัก ตัวอย่างที่ชัดเจน ที่สุดตัวอย่างหนึ่ง ได้แก่ พระเอกและนายเอกในเรื่อง Catch Me on Runway จับผมขึ้นเตียงพร้อมคุณลิรับ ที่ต่างรอคอยกันและกันมานานหลายปี หลังจากได้พบกันในคืนหนึ่งจนเกิดเป็นรักแรกพบขึ้น ก่อนจะได้ กลับมาพบกันและครองชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุข และในเรื่องมาโกโตะ โตะ เซย์ริว โนะ โมโนกาตาริ ที่พระเอกตามหานายเอกมาหลายร้อยปีกว่าจะได้กลับมาใช้ชีวิตคู่ร่วมกันอย่างมีความสุขจนแก่ชรา

อย่างไรก็ตาม เมื่อผนวกรวมคุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ ตามการสวมทับบทบาท ของชายและหญิงลงในอัตลักษณ์ของพระเอกและนายเอก ทั้งมิติทางด้านกายภาพอย่างรูปร่างหน้าตา พฤติกรรมการแสดงออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อคนรัก และความเป็นคนมั่นคงในความรัก ก็ส่งผลให้ตัวละคร ทั้งพระเอกและนายเอกมีอัตลักษณ์แบบอุดมคติที่สมบูรณ์แบบตามวาทกรรมแบบโรแมนติก อันเป็นสาเหตุ ประการสำคัญที่ทำให้ตัวละครชายรักชายเหล่านี้สามารถประสบความสำเร็จในความรักได้ไม่ต่างจากผู้ที่มี เพศวิถีแบบรักต่างเพศ การนำเสนออัตลักษณ์ของตัวละครในลักษณะเช่นนี้จึงถือเป็นการทำทลาย กรอบความคิดโรแมนติกกระแสหลักที่สำคัญประการหนึ่ง

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

เมื่อพิจารณาสรุปผลการวิจัยเรื่องสั้นทั้ง 6 เรื่อง ในรวมเรื่องสั้นชุด MR. WORLD WIDE # สำนวนานาชาติ โดยใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรม อัตลักษณ์ และทฤษฎีเกี่ยวกับพื้นที่ในการวิจัยประเด็นอิทธิพลของวาทกรรมโรแมนติกที่มีต่อการประกอบสร้างเรื่องและอัตลักษณ์ของตัวละครเอกชายรักชาย

ผลการศึกษาพบว่า เรื่องสั้นทั้ง 6 เรื่อง มีการประกอบสร้างเรื่องเล่าแบบรักโรแมนติก ทั้งการผลิตซ้ำและโต้กลับวาทกรรมโรแมนติกกระแสหลัก โดยการผลิตซ้ำวาทกรรมโรแมนติกกระแสหลัก เกิดขึ้นในลักษณะของการสร้างตัวละครชายรักชายแบบชั่วคราวข้าม โดยเลียนแบบการแสดงบทบาทแบบชายและหญิงในความสัมพันธ์แบบรักตามเพศในเรื่องเล่าโรแมนติกทั่วไป โดยตัวละครที่แสดงบทบาทแบบชายเรียกว่า “พระเอก” และตัวละครที่แสดงบทบาทแบบหญิงเรียกว่า “นายเอก” จากนั้นจึงดำเนินเรื่องตามขนบแบบรักโรแมนติก คือ พระเอกและนายเอกได้พบและรักกัน ต่อมาเกิดอุปสรรคจนต้องพลัดพรากกัน เมื่ออุปสรรคคลี่คลาย พระเอกและนายเอกจึงกลับมาครองรักกันอย่างมีความสุข

ทั้งนี้ ยังพบการประกอบสร้างเรื่องเล่าแบบรักโรแมนติกที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การผลิตซ้ำ “นิยามรักแท้แบบรักโรแมนติก” ในรูปแบบของ “รักแรกพบ” และ “รักนิรันดร์” ผ่านกระบวนการให้พระเอกและนายเอกได้มีประสบการณ์รักแรกพบร่วมกันใน “ฉากพื้นที่ชั่วคราว” รักแรกพบที่เกิดขึ้นนั้นยังคงตราตรึงอยู่ในความรู้สึกของพวกเขายังไม่เปลี่ยนแปลงแม้ผ่านกาลเวลายาวนาน และในที่สุดนำไปสู่ความรักที่เป็นถาวรหรือ “รักนิรันดร์” เมื่อมีการสถาปนาความรักนั้นให้เป็นทางการ ด้วยการเปิดตัวอีกฝ่ายในฐานะคู่ชีวิตใน “พื้นที่หลักหรือพื้นที่ปกติ” ที่ตนดำรงชีวิตอยู่ ซึ่งการประกอบสร้างเรื่องดังกล่าวสะท้อนความสำคัญของฉากดังที่ วนิดา บำรุงไทย (2544, 148) กล่าวไว้ว่า “ฉากเป็นองค์ประกอบที่มุ่งรองรับเหตุการณ์ เรื่องราว หรือพฤติกรรมของตัวละครให้โดดเด่นขึ้น”

การนำทฤษฎีพื้นที่มาวิเคราะห์ฉากเพื่อทำความเข้าใจแนวคิดการประกอบสร้างเรื่องและพฤติกรรมของตัวละคร เป็นสิ่งที่พบได้ในการวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์พฤติกรรมของคนชายขอบที่ถูกวาทกรรมใดวาทกรรมหนึ่งกดทับอยู่ ดังจะเห็นได้จากการวิจัยเรื่อง พื้นที่และความเป็นหญิงในนวนิยายเรื่อง “เพลิงพรางเทียน” ของ ยุติ อาภาฉาย (2565: 252) ที่ศึกษาการช่วงชิงบทบาทการเป็นผู้กระทำและการขัดขืนอำนาจปิตาธิปไตยของตัวละครเอกหญิงผ่านพื้นที่ในนวนิยายเรื่องเพลิงพรางเทียน ซึ่งผลการวิจัยพบว่าตัวละครเอกหญิงช่วงชิงบทบาทผู้กระทำผ่านพื้นที่อดีตที่เธอเดินทางทะเลมิตเวลากลับไป แต่การช่วงชิงของเธอเกิดขึ้นเพียงชั่วคราวและต้องยุติลงอย่างถาวร เมื่อทางเชื่อมระหว่างอดีตและปัจจุบันปิดลง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภาวะที่การช่วงชิงพื้นที่เพื่อสร้างความเท่าเทียมของผู้หญิงยังไม่อาจเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

ขณะที่การผลิตซ้ำวาทกรรมโรแมนติกผ่านฉากที่เป็น “พื้นที่ชั่วคราว” และ “พื้นที่หลักหรือพื้นที่ปกติ” ในเรื่องสั้นแนววายทั้ง 6 เรื่อง นั้น ในด้านหนึ่งก็เป็นการท้าทายและโต้กลับวาทกรรมปิตาธิปไตยที่กดทับชายรักชายอยู่ ไม่ต่างจากที่เกิดขึ้นในกรณีของการต่อสู้ของผู้หญิงในเรื่องเพลิงพรางเทียนตามการศึกษาของยุติ อาภาฉาย เนื่องจากวาทกรรมโรแมนติกนั้นเป็นวาทกรรมที่กำเนิดขึ้นภายใต้อุดมการณ์ปิตาธิปไตยที่สร้างชุดความเชื่อที่ว่า “รักนิรันดร์” นั้น เป็นเรื่องของรักต่างเพศเท่านั้น

การโต้กลับวาทกรรมรักโรแมนติกกระแสหลัก นอกจากจะเกิดขึ้นผ่านวาทกรรมโรแมนติกแบบชายรักชายที่นำเสนอว่า “รักนิรันดร์” เป็นไปได้เช่นกันสำหรับชายรักชายแล้ว ยังนำเสนอผ่านการกล่าวถึงและการแสดงออกต่อความเป็นชายรักชายในสังคมของเรื่องเล่าที่แสดงออกซึ่ง “ความปกติธรรมดา” อีกด้วยทั้งนี้ สังคมในเรื่องได้ปฏิบัติต่อชายรักชายและมีทัศนคติต่อความรักของพวกเขาในลักษณะที่เป็นเรื่องปกติธรรมดา ไม่มีความแตกต่างจากความรักของชายกับหญิง ชายรักชายไม่ใช่เรื่องผิด ไม่ใช่ของแปลก และไม่จำเป็น

ต้องขอโทษ ยิ่งกว่านั้นในเรื่องเล่าเหล่านี้ การกล่าวถึงเพศวิถีอย่างปลอดภัยของคู่รักชายรักชายเป็นสิ่งที่สามารถกล่าวถึงได้ด้วยน้ำเสียงและท่าทีปกติ ไม่ต่างจากที่คู่รักหรือสามีภรรยาที่เป็นชายและหญิงสามารถทำได้ในการดำเนินชีวิตคู่ของพวกเขา การนำเสนอในลักษณะดังกล่าวถือว่าเป็นอีกพัฒนาการหนึ่งของเรื่องเล่าแนววยในการนำเสนอภาพความรักที่เป็นไปได้ของคนรักเพศเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากเรื่องเล่าของคนรักเพศเดียวกันในวรรณกรรมที่ประพันธ์ขึ้นในช่วง พ.ศ. 2559-2562 ตามการวิจัยของสุชญาวงศ์เวสซ์ วรวรรธน์ ศรียาภย์ บุญยงค์ เกศเทศ และศานติ ภักดีคำ (2564: 54) ยังคงพบว่าในขณะที่ “นิยายวายจะมีตอนจบแบบสุขสมหวัง แต่ในการดำเนินเรื่องยังปรากฏเหตุการณ์สังคมที่ไม่ยอมรับความรักของกลุ่มรักเพศเดียวกันอย่างแท้จริง ประเด็นปัญหาที่ปรากฏในนวนิยายเป็นความขัดแย้งภายนอกที่ตัวละครต้องต่อสู้กับสิ่งที่สังคมเชื่อหรือยึดถือว่าถูกต้อง”

นอกจากการประกอบสร้างเรื่องเล่าแล้ว การประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากการวาทกรรมโรแมนติคอย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากการสร้างตัวละครแบบอุดมคติภายใต้แนวคิดแบบรักเดียวใจเดียวบนพื้นฐานการแบ่งแยกบทบาทออกเป็น “พระเอก” และ “นายเอก” ตัวละครเอกชายรักชายทั้งสองฝ่ายนี้มีรูปร่างหน้าตาดี มีเสน่ห์ทางเพศ แต่ก็รักเดียวใจเดียว และพระเอกมักจะมีฐานะทางเศรษฐกิจเหนือกว่านายเอกและเป็นที่พึ่งให้แก่ นายเอกได้ ส่งผลให้อัตลักษณ์ของพระเอกและนายเอกที่มีพื้นฐานการประกอบสร้างมาจากวาทกรรมโรแมนติคกระแสหลักที่กีดกันคนรักเพศเดียวกัน กลับมีคุณสมบัติในการประกอบสร้างเรื่องที่โต้กลับวาทกรรมโรแมนติคกระแสหลักได้ ในนามของรักโรแมนติคที่มั่นคงของชายรักชาย

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

งานวิจัยนี้สามารถเป็นแนวทางในการศึกษาการประกอบสร้างเรื่องเล่าและอัตลักษณ์ของตัวละครทั้งนี้สามารถต่อยอดสู่การศึกษาวรรณกรรมที่ตัวละครนำเสนอภาพแทนของกลุ่มคนชายขอบประเภทอื่น หรือต่อยอดสู่การศึกษาอิทธิพลของวาทกรรมที่ส่งผลต่อการประกอบสร้างเรื่องและอัตลักษณ์ของตัวละครในเรื่องเล่าแนววยแบบยูริได้

เอกสารอ้างอิง (References)

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2560). *วาทกรรมการพัฒนา*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ฉัตรธิดา ชูทอง. (2564). การเปิดรับทัศนคติ และแนวโน้มพฤติกรรมกรรมการอ่านนวนิยายชายรักชายของกลุ่มสาววายไทย. *วารสารวิทยาการสังคมศาสตร์และการสื่อสาร*, 4(3), 75-78.
- ธีทัต จันทราพิชิต. (2564). “ไม่ได้เป็นเกย์ แค่ชอบผู้ชายคนนี้คนเดียว” นิยายวายไม่เท่ากับสนับสนุนความเท่าเทียมทางเพศ. [สืบค้นเมื่อ 25 กันยายน 2565] ได้จาก <https://decode.plus/20210817>.
- นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ. (2563). ความรักโรแมนติคในยุคการสร้างชาติไทย ทศวรรษ 2480. *วารสารมานุษยวิทยา (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร)*. 3(2), 115-151.
- นันทนัย ประสานนาม. (2563). *การเว้นระยะห่างทางเพศสถานะ: นวนิยายวายโออีของไทยในการเมืองเรื่องขนบวรรณกรรมกับการตีความ*. *วารสารศาสตร์*, 13(3), 160-187.
- แบมแบม. (2564). Based on Blue Story. *รวมเรื่องสั้น MR.WORLD WIDE # สามมีนาชาติ*. ปทุมธานี: Deep.

- พัชรา ณ นคร. (2565). ถอดความหมายและสิ่งที่ซ่อนอยู่ในวลี “ยกระดับซีรีส์วาย” เมื่อซีรีส์ที่หลายคนมองว่าตลกกลับไม่ใช่ซีรีส์ตลก. *ศิลปะวัฒนธรรม*. [สืบค้นเมื่อ 25 กันยายน 2565] ได้จาก <https://exoticcuixotic.com>
- ยุวดี อาภาบุญ. (2564). พื้นที่และความเป็นหญิงในนวนิยายเรื่องเพลงพรางเทียน. *วิจิตรวรรณสาร*. 6(1), 251-263.
- ราชบัณฑิตยสภา, สำนักงาน. (2561). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสภา (แก้ไขเพิ่มเติม)*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์.
- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2560). *อ่านวรรณกรรม Gen Z*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- วนิดา บำรุงไทย. (2544). *ศาสตร์และศิลป์แห่งนวนิยาย*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- วรรณคดีเปรียบเทียบ, ภาควิชา. คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2564). *วรรณคดีที่ค้นหา*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิชชารานนท์ ทองเทพ. (2563). *เพราะเรารู้กัน วัฒนธรรมวายคืออะไร ทำไม # คั่นกู จึงเพิ่มความสนใจต่อซีรีส์ “คู่จิ้นชาย-ชาย”*. [สืบค้นเมื่อ 25 กันยายน 2565] ได้จาก <https://www.bbc.com>thai/features-52240707>.
- ศุภาวรรณ คงสุวรรณ์. (2561). นิยายวาย: กระแสนิยม และกระแงสะท้อนสังคมที่ “ไร้เตียงสาทางเพศ” บริษัท ดี วันโอวัน เปอร์เซนต์ จำกัด [สืบค้นเมื่อ 25 กันยายน 2565] ได้จาก <https://www.the101.world>.
- สุชัยญา วงศ์वेश วรรณธน์ ศรียาภัย บุญยงค์ เกศเทศ และศานติ รักดีคำ. (2564). ปมปัญหาในนวนิยายหลากหลายความนิยมทางเพศรส. *พิมพ์เนศวรสาร*. 17(1), 51-67.
- สุภาวรัชต์ วัฒนพัท. (2556). *ภาพแทนคนรักเพศเดียวกันในนิยายวายจากสื่ออินเทอร์เน็ต*. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ.
- สุรเดช โชติอุดมพันธุ์. (2559). *ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อภิญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- Arpo. (2564). Pitching Love ขว้างรักกลกกลางใจ. *รวมเรื่องสั้น MR.WORLD WIDE # สามีนานาชาติ*. ปทุมธานี: Deep.
- Avery Pie. (2564). Catch Me on Runway จับผมขึ้นเตียงพร้อมคุณสิครับ. *รวมเรื่องสั้น MR.WORLD WIDE # สามีนานาชาติ*. ปทุมธานี: Deep.
- John Cawelti. (1978). Romance: The once and Future Queen. *The Wilson Quarterly*. 2(3), pp. 102-109.
- Jamie. (2564). มาโกโตะ โตะ เซียวริ โนะ โมโนกาตาริ. *รวมเรื่องสั้น MR.WORLD WIDE # สามีนานาชาติ*. ปทุมธานี: Deep.
- Scriper. (2564). 14 Days หนีร้ายมาเจอรัก. *รวมเรื่องสั้น MR.WORLD WIDE # สามีนานาชาติ*. ปทุมธานี: Deep.
- theneoclassic. (2564). Death Becomes Him. *รวมเรื่องสั้น MR.WORLD WIDE # สามีนานาชาติ*. ปทุมธานี: Deep.

อัตลักษณ์และสุนทรียภาพของหน้ากากผีbungเต้าที่ส่งต่อการพัฒนา การท่องเที่ยวบ้านไฮตาก อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย

ไทยโรจน์ พวงมณี

รองศาสตราจารย์, อาจารย์
สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
thai-roj@hotmail.com

คชสิทธิ์ เจริญสุข

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์
สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
mtcomputer9@hotmail.com

สุภาวดี สำราญ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์
สาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
sumransupawadee@gmail.com

รับบทความ: 8 สิงหาคม 2565

แก้ไขบทความ: 19 กันยายน 2565

ตอบรับบทความ: 23 กันยายน 2565

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบวัฒนธรรมการใช้หน้ากากผีbungเต้า บ้านไฮตาก อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย และ 2) ศึกษาอัตลักษณ์และสุนทรียภาพที่ส่งต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว บ้านไฮตาก อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย ในการศึกษาใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสังเกตและการสนทนากลุ่ม ใช้กลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 17 คน คัดเลือกจากปราชญ์ท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มเยาวชน นักวิชาการศิลปะ นักพัฒนาชุมชน และนักวิชาการท่องเที่ยว จากนั้นนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษา พบว่า 1) รูปแบบวัฒนธรรมการใช้หน้ากากผีbungเต้า มี 3 รูปแบบคือ (1) รูปแบบหน้ากากที่นำไปประดับหัวธงถือร่วมกับขบวนแห่งานประเพณี และการนำไปติดตั้ง 4 ทิศของซุ้มมณฑปที่ประดิษฐานพระพุทธรูป (2) รูปแบบหน้ากากแบบสวมใส่เข้าร่วมขบวนแห่งานประเพณี และกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวสวมใส่ และ (3) รูปแบบหน้ากากของที่ระลึก ให้นักท่องเที่ยวซื้อกลับไปเป็นของฝาก และ 2) อัตลักษณ์หน้ากากผีbungเต้า คือเอกลักษณ์ที่มีหน้าที่

ปกปักรักษาชุมชนและศาสนา ส่วนสุนทรียภาพหน้าากผีbungเต้าเป็นรู้สึกจากการรับรู้เชิงเนื้อหาที่เป็นเรื่อง การแก้ปัญหาผลผลิตและมีการเชื่อมโยงสู่ประเพณีชุมชนและการท่องเที่ยว ส่วนเชิงรูปแบบของผีbungเต้า นั้น เป็นผลรวมจากทัศนธาตุและหลักการทางทัศนศิลป์ที่นำมาประกอบกันเป็นภาพยักษ์อย่างประสานสัมพันธ์กัน และความลงตัว

คำสำคัญ: อัตลักษณ์, สุนทรียภาพ, หน้าากผีbungเต้า, การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน

Identity and aesthetics of Phi Boong Tao Masks influencing tourism development of Hi-Tak Village, Phu Ruea District, Loei Province

Thairoj Phoungmanee

Associate Professor, Lecturer

Visual Arts Program, Faculty of Humanities and Social Science,

Rajabhat Loei University

thai-roj@hotmail.com

Kotchasi Charoensuk

Assistant Professor, Ph.D., Lecturer

Music Program, Faculty of Humanities and Social Science,

Rajabhat Loei University

mtcomputer9@hotmail.com

Supawadee Sumran

Assistant Professor, Ph.D., Lecturer

Food Science and Technology Program, Faculty of Science and Technology,

Rajabhat Loei University

sumransupawadee@gmail.com

Received: August 8, 2022

Revised: September 19, 2022

Accepted: September 23, 2022

Abstract

This research article aimed to 1) study the culture of Phi Boong Tao Masks of Hi-Tak Village, Phu Ruea District, Loei province and 2) study the identity and aesthetics influencing tourism development of Hi-Tak Subdistrict, Phu Ruea District, Loei Province. The data was acquired from documentary research and field study using an interview, an observation, and a focus group conversation. The 17 informants were selected from local scholars, village headmen, youths, arts professors, community developers, and tourism officers. After that, the obtained data was analyzed using content analysis. The results of the study were : (1) The culture of Phi Boong Tao Masks was found in 3 aspects namely (1) the use of the Masks for decorating at the top of Tung to join the parade in a festival and being placed at

the 4 corners of the Pavilion where the Buddha image was situated; (2) the use of the masks for wearing to join a parade in a festival and activities held for tourists to try wearing; and (3) the masks as souvenirs for tourists buying and taking home, and 2) the identity of Phi Boong Tao Masks is kind giant as a guardian to protect the community and the religion. For aesthetics, Phi Boong Tao Mask was a sense of content perception regarding how to solve the problems of products, and there was a connection leading to community traditions and tourism. For the conceptual pattern of Phi Boong Toa, it was composed from the principles of visual elements together with the image of giant so relatively and harmoniously that the beauty can be perceived.

Keywords: Identity, Aesthetics, Phi Boong Tao mask, Community tourism development

บทนำ (Introduction)

ศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญงอกงามที่มาจากการคิดสร้างสรรค์ ที่มีการถ่วงถ่วงจนค้นพบวิธีการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการส่งมอบความรู้ ความคิด จินนาสู่การปฏิบัติที่ส่งผลต่อการพัฒนาคน พื้นที่ และนำไปสู่การต่อยอดเชิงคุณค่าในอนาคต อย่างไรก็ตาม กระแสการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยว ส่งผลทำให้พื้นที่ทางวัฒนธรรมทั่วประเทศถูกจัดการและพัฒนาเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวขึ้น เช่นเดียวกับจังหวัดเลย หน่วยงานภาครัฐได้เข้ามาส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นพื้นที่การท่องเที่ยวผ่านกิจกรรมการเรียนรู้และการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง

อำเภอภูเรือ มีคำขวัญว่า “เมืองแห่งทะเลภูเขา สุดหนาวในสยาม ดอกไม้งามสามฤดู” มีต้นสนเป็นต้นไม้ประจำอำเภอ มีการจัดงานดอกไม้เมืองหนาวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทุกปี โดยเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติของจังหวัดเลย เช่น อุทยานแห่งชาติภูเรือ สถานีทดลองเกษตรที่สูงน้ำตกปลาป่า และบ้านไฮตากซึ่งเป็นพื้นที่วัฒนธรรมใหม่ที่มีอัตลักษณ์และสุนทรียภาพเฉพาะ สามารถสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาพักผ่อนได้ สำหรับบ้านไฮตาก หมู่ที่ 2 ตำบลลาดค่าง อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย อยู่ห่างจากอุทยานแห่งชาติภูเรือ 20 กิโลเมตร สูงจากระดับน้ำทะเล 750 เมตร เป็นชุมชนที่เกิดจากชาวบ้านหลายพื้น เข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันตั้งเป็นหมู่บ้านมากกว่า 60 ปี โดยภาครัฐได้จัดพื้นที่ให้ทำมาหากิน ระยะแรกมีจำนวน 3 ครอบครัว สภาพที่ตั้งหมู่บ้านนั้นเป็นพื้นที่สูงอุดมสมบูรณ์ โดยมีแหล่งน้ำไหลผ่านที่เรียกว่า “ตาด” และมีต้นไผ่ขนาดใหญ่ยืนต้นอยู่ จึงนำมาตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “ไฮตาด” ต่อมาได้ผันเสียงเป็น “ไฮตาก” มีวัดโพธิ์ชัยเป็นวัดประจำหมู่บ้าน คนในชุมชนปฏิบัติหลักตามความเชื่อในพุทธศาสนาและฮัตสึบสองกองสับสืออย่างเคร่งครัด การตั้งอยู่บนพื้นที่สูงทำให้บ้านไฮตากมีภูมิทัศน์ที่สวยงาม สามารถเห็นภูเขาสลับซับซ้อนของประเทศไทยและประเทศลาว ผังไทยมองเห็นพื้นที่อำเภอด่านซ้าย อำเภอนาแห้ว และ อำเภอท่าลี่ ส่วนฝั่งลาวมองเห็นแขวงไชยะบุรี โดยมีภูเขาโดดเด่นชาวบ้านเรียกว่า “ภูนมสาว” และยังเห็นร่องน้ำสานและร่องน้ำหมันที่มีความยาวกว่า 30 กิโลเมตร ชาวบ้านจึงใช้ความได้เปรียบทางทุนธรรมชาติเปิดเป็นพื้นที่การท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรมและโฮมสเตย์ ซึ่งนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวขนานนามว่า “สวีตเซอร์แลนด์เมืองเลย”

บ้านไฮตากมีทุนทางภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนคือ ประเพณีสักการะพระพุทธรูปที่จัดขึ้นทุกปีช่วงเดือนเมษายนเพื่อความเป็นสิริมงคล โดยมีหมู่บ้านใกล้เคียงเข้าร่วม 5 หมู่บ้าน คือบ้านภูเรือ บ้านป่าจันทม บ้านหนองเสือคราง บ้านไฮตาก และบ้านน้ำ เข้าร่วมด้วยจิตแห่งความศรัทธาและความเชื่อมั่น ส่งผลให้หน่วยงานภาครัฐมองเห็นโอกาสที่จะส่งเสริมพัฒนาหมู่บ้านดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยนำจุดเด่นของพื้นที่และผีบั้งเต่าที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งในงานประเพณีมาเป็นจุดขายในการท่องเที่ยวของชุมชนด้วย สำหรับผีบั้งเต่าเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมใหม่ที่ถูกคิดและสร้างขึ้นมาบนฐานการแก้ปัญหาการเกษตรของชาวบ้านที่ปลูกน้ำเต้าเพื่อส่งขายไปยังกลุ่มชาวบ้านที่ผลิตของที่ระลึกน้ำเต้าเงินน้ำเต้าทอง น้ำเต้าที่มีรูปทรงบิดเบี้ยวแตกหัก บางผลขนาดเล็กหรือใหญ่เกินไปไม่สามารถขายได้จึงต้องทิ้งหรือปล่อยให้เน่าเสีย ผู้นำชุมชนจึงทดลองนำมาวาดเป็นลวดลายรูปยักษ์ โดยนำแรงบันดาลใจมาจากยักษ์ทวารบาลหน้าอุโบสถ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงรูปแบบของหน้ากากเข้ากับความเชื่อท้องถิ่น และทำการรื้อสร้างความสัมพันธ์ใหม่ของผีบั้งเต่ากับประเพณีการสักการะพระพุทธรูปที่ชาวบ้านทำ โดยนำน้ำเต้าเงินน้ำเต้าทองที่ติดบริเวณหัวธูปออกแล้วเปลี่ยนเป็นหน้ากากผีบั้งเต่า (ไทยโรจน์ พวงมณี และสุภาวดี สาราน, 2562: 76 - 94) การถูกนำมาเสนอผ่านประเพณีดังกล่าวครั้งแรก ส่งผลทำให้ผีบั้งเต่าเป็นที่รู้จักและถูกนำไปประชาสัมพันธ์ทางสื่อของพื้นที่

บ้านโฮจกัทั้งในระดับอำเภอและจังหวัด เช่นการเข้าร่วมงานบุญหลวงที่มีผีตาโชนเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมหลักของงานที่มีความเด่น โดยการปรากฏตัวของผีบั้งเต้าทำให้พื้นที่บ้านโฮจกัได้รับความสนใจจากภาครัฐเข้ามาส่งเสริมและพัฒนาเข้าสู่การเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอำเภอภูเรือ รวมไปถึงใช้การวาดภาพพระบายสีหน้ากากและแต่งกายแบบผีบั้งเต้ามาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ทางความคิดร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม จากความแปลกใหม่และแตกต่างจากสิ่งที่เคยมีทำให้ผีบั้งเต้าถูกกล่าวถึงในฐานะผีตัวใหม่ที่มีอัตลักษณ์ของบ้านโฮจกั ที่เกิดจากการแสวงหาเพื่อแก้ปัญหาผลผลิตทางการเกษตรสู่การทำสิ่งที่โดดเด่นและเป็นประโยชน์กับพื้นที่และคน ดังนั้นความเป็นอัตลักษณ์จึงถูกเลือกจากสำนึกและพฤติกรรมร่วมของกลุ่ม เพื่อนำมาสื่อสารกับคนอื่นให้แยกแยะและบ่งชี้ความเป็นตัวตนได้ (สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง, 2565: 198 - 228) กล่าวได้ว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งบ่งบอกความเป็นตัวตนของสิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้คนทั่วไปทราบถึงลักษณะเฉพาะของสิ่งนั้น โดยอัตลักษณ์จะพลวัตไปตามกาลเวลาและบริบททางสังคม ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2545: 155) กล่าวว่าอัตลักษณ์อาจไม่มีเพียงหนึ่งเดียว แต่อาจมีหลายลักษณะที่ถูกประกอบขึ้นมา และอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจนมีลักษณะพิเศษที่บ่งบอกตัวตนของสิ่งนั้น ซึ่งการมีอัตลักษณ์ในพื้นที่การท่องเที่ยวสามารถช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจ สร้างความสามัคคี และสร้างความตระหนักต่อการอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป (เปรมวิทย์ วิวัฒนเศรษฐ, 2560: 2775 - 2792)

การเข้าไปแทนที่น้ำเต้าเงินน้ำทองของผีบั้งเต้าในประเพณีสงกรานต์พระพุทธรูปนาบารพที่เดิมเชื่อว่า “การประกอบพิธีกรรมจะทำให้ชุมชนอยู่อย่างมีความสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ลูกหลานมีความรักสามัคคีกันและเป็นคนดี ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล ผลผลิตทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์ ” และคำกล่าวที่ว่า “น้ำเต้าเงินน้ำเต้าทองถูกนำมาสักการะพระพุทธรูปนาบารพด้วยความศรัทธาและเชื่อว่าจะเป็นสิริมงคลแก่ตัวและครอบครัว คิดหวังสิ่งใดจะได้สมปรารถนา อำนาจพรโชคลาภ มั่งมี สุขภาพแข็งแรง โดยน้ำเต้าเงินน้ำเต้าทอง ถือว่าเป็นไม้มงคลที่มีงอกอยู่ตลอดจนกระทั่งต้นแก่ตาย จึงสื่อถึงการมีดอกออกผลทรัพย์สมบัติงอกเงย เงินทองไหลมาเทมาอย่างต่อเนื่อง ” (รักยม (นามแฝง), 2560: ออนไลน์) ดังนั้นความเชื่อจึงปรับเปลี่ยนไปเป็นความต้องการโชคลาภ ความรักสามัคคี การคุ้มครองปกป้องรักษาหมู่บ้าน ชาวบ้านที่ร่วมงานจึงขอพรให้ตนเองและหมู่บ้านสุขสมหวังดังที่ใจตั้งอธิษฐานไว้ ในงานประเพณี มีขบวนพ่อน ต้นผึ้ง ต้นดอกไม้ ดอกไม้ธูปเทียน ขันหมากเบ็ง และผู้แต่งกายเป็นผีบั้งเต้าร่วมประเพณีอย่างยิ่งใหญ่ (ภาพที่ 1 - 2) กล่าวได้ว่าผีบั้งเต้ามีตัวตนขึ้นจากการแก้ปัญหาผลผลิตทางการเกษตรและเชื่อมโยงเข้ากับประเพณีท้องถิ่นของบ้านโฮจกั พร้อมกับการสร้างความหมายใหม่เพื่อการท่องเที่ยวชุมชน ผลของการเกิดขึ้นใหม่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเรียนรู้และการรับรู้คุณค่าทางสุนทรียภาพของผีบั้งเต้าในมิติประเพณีชุมชนและกิจกรรมท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนมีรายได้เกิดขึ้นและยังสร้างความเข้าใจอันดีและความรู้สึกเชิงสุนทรียภาพขึ้นในใจของนักท่องเที่ยวด้วย ซึ่งการรับรู้ทางสุนทรียภาพนั้นมนุษย์รับรู้และรู้สึกได้ในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม ผลของการรับรู้สุนทรียภาพจะถูกนำมาเป็นจุดขายเพื่อการท่องเที่ยว โดยชุมชนได้สร้างเนื้อหาและรูปแบบเฉพาะตัวเพื่อมากระตุ้นอารมณ์ความรู้สึก และสร้างจุดเด่นที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวและมีการท่องเที่ยวซ้ำในโอกาสต่อไป (พรชรรัตน์ เจริญรัตน์ และศิริเพ็ญ ดาบเหล็ก, 2563: 125 - 147) จากที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาหน้ากากผีบั้งเต้าในฐานะวัฒนธรรมใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นบนฐานคิดจากการแก้ปัญหาของชุมชนที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ สัมผัส ชื่นชมอัตลักษณ์ และสุนทรียภาพของชุมชน สำหรับนำไปสู่การขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยวของจังหวัดเลยอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

1. เพื่อศึกษารูปแบบวัฒนธรรมการใช้หน้าากผีbungเต้า บ้านไฮตาก ตำบลลาดค่าง อำเภอกูเรือ จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์และสุนทรียภาพที่ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวบ้านไฮตาก ตำบลลาดค่าง อำเภอกูเรือ จังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

1. **การศึกษาเอกสาร** ผู้วิจัยศึกษาเอกสารจากสำนักวิทยบริการ ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์และงานวิจัย รวมถึงเอกสารจากองค์การบริหารส่วนตำบลลาดค่าง โดยการศึกษาประเด็นศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเลย และบริบทที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชน
2. **การศึกษาจากภาคสนาม** ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยประสานงานอย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้ผลิตหน้าากผีbungเต้า กลุ่มเยาวชน เพื่อขอลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล โดยมอบเอกสารในวันที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ ส่วนกลุ่มเป้าหมายจากหน่วยงานภาครัฐ ประสานงานอย่างไม่เป็นทางการและขอเข้ารับการเก็บข้อมูล โดยลงพื้นที่เก็บข้อมูลดังนี้ 1) การสัมภาษณ์ จำนวน 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 เก็บข้อมูลบริบทพื้นที่ ที่มาของหน้าากผีbungเต้า กระบวนการทำและนัยยะเชิงความหมายและการท่องเที่ยวชุมชน มีผู้ให้ข้อมูล 10 คน ครั้งที่ 2 เก็บข้อมูลประเด็นอัตลักษณ์และสุนทรียศาสตร์ของหน้าากผีbungเต้ากับการพัฒนาสู่การท่องเที่ยว มีผู้ให้ข้อมูล 7 คน 2) การสนทนากลุ่ม จำนวน 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 ประเด็นการเกิดขึ้นของหน้าากผีbungเต้า คุณค่าของหน้าากผีbungเต้าที่มีต่อการท่องเที่ยว มีผู้ร่วมสนทนาจำนวน 5 คน ครั้งที่ 2 ประเด็นอัตลักษณ์และสุนทรียศาสตร์ของหน้าากผีbungเต้าที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว มีผู้ร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 6 คน 3) การสังเกต โดยใช้แบบบันทึกการสังเกตที่ผู้วิจัยกำหนดประเด็นดังนี้ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำผีbungเต้า รูปลักษณ์ของหน้าากผีbungเต้าที่ถูกทำขึ้นมาในแต่ละครั้ง วิธีการและรูปแบบการใช้ผีbungเต้า บุคลิกภาพของผีbungเต้าที่ถูกนำเสนอผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์
3. **การวิเคราะห์ข้อมูล** ผู้วิจัยนำข้อมูลที่เก็บจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและการศึกษาเอกสารมาจัดระเบียบข้อมูลให้สอดคล้องกับประเด็นการสัมภาษณ์และวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)
4. **นำเสนอข้อมูล** ผู้วิจัยนำผลการศึกษามาเขียนนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ประกอบภาพถ่าย

ผลการวิจัย (Research Results)

1. รูปแบบของวัฒนธรรมการใช้หน้าากผีbungเต้า

รูปแบบการใช้หน้าากผีbungเต้าแบ่งเป็น 3 รูปแบบคือ 1) รูปแบบหน้าากผีbungเต้าที่ถูกนำไปแทนที่จั่วสามเหลี่ยมที่ประดับยอดสูง โดยที่ธงจะถูกนำไปถือร่วมกับขบวนแห่และจัดทำเฉพาะขึ้นมาอีก 4 ธง เพื่อติดตั้ง 4 ทิศของขั้วมณฑป 2) รูปแบบหน้าากผีbungเต้าใช้สวมใส่เพื่อร่วมขบวนแห่และนำเสนออัตลักษณ์บ้านไฮตากสำหรับการสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและกิจกรรมอื่น ๆ นั้น ผู้สวมใส่หน้าากผีbungเต้าจะต้องแต่งกายด้วยรูปแบบเฉพาะ คือผู้ชายสวมใส่สร้อยลายตาราง ส่วนผู้หญิงสวมเสื้อแขนกระบอกนุ่งผ้าซิ่น

(ภาพที่ 1 - 2 และ 3) รูปแบบหน้ากากของที่ระลึก ให้นักท่องเที่ยวซื้อกลับไปเป็นของฝาก โดยผู้ผลิตใช้น้ำเต้าขนาดเล็กมาทำเป็นหน้ากากขนาดเล็กสำหรับติดผนัง ที่ใส่ดินสอและปากกา

ภาพที่ 1 การใช้หน้ากากผีbungเต้าในการประดับสูงและการสวมใส่ในกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในพื้นที่บ้านไฮตาก (องค์การบริหารส่วนตำบลคาง, 2565: ออนไลน์)

ความเป็นหน้ากากผีbungเต้านั้นสื่อถึงชัยชนะความหมายบนฐานคิด 2 รูปแบบคือการประดับหัวสูงที่สื่อสารถึงเครื่องบูชาพระพุทธรูปที่ถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 4 ทิศ เป็นการนำเสนอให้เห็นถึงความสูงส่ง ความพิเศษและการมีชัยชนะ ส่วนประกอบของbungเต้าในขบวนแห่สักการะพระพุทธรูปบรรพต มี 3 ส่วน ดังนี้ 1) หัวbung ติดหน้ากากผีbungเต้า 2) ตัวbung ทำจากด้ายเส้นเล็กหลายสีนำมาพันต่อกันบนโครงไม้ไผ่รูปสี่เหลี่ยมคล้ายกับโยแมงมุม ติดให้ลดหลั่นขนาดจากใหญ่ไปเล็ก มีตั้งแต่ 5 ดอก 7 ดอก 9 ดอก หรือจากความต้องการให้ยาวหรือสั้น ซึ่งนิยมทำเป็นเลขคู่ เพราะเชื่อว่า "คู่ อยู่ คู่ หนี" โดยที่เลขคู่จะใช้ในงานมงคล ส่วนเลขคี่จะใช้ในงานอวมงคล และ 3) หางbung ทำจากด้ายมัดรวมเป็นกลุ่มใหญ่แล้วตัดให้กลมมีลักษณะเป็นพวงแบบดอก สำหรับหน้ากากผีbungเต้ารูปแบบที่ใช้สวมหน้านั้นต้องการสื่อสารถึงอุดมคติและจินตนาการที่ชุมชนคิดสร้างบนความเชื่อที่ว่า ทวารบาลที่เฝ้าประตูทางเข้าอุโบสถจะช่วยปกป้อง ดูแล และรักษาให้บ้านไฮตากสงบสุข โดยนัยยะการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวทุกคนต้องสามารถบอกเล่าเรื่องราวของbungเต้าให้กับนักท่องเที่ยวได้รับรู้ ดังรายละเอียดที่ว่า “เมื่อใช้แขวนบนหัวbungจะทำให้ปกป้องสิ่งไม่ดีช่วยให้ร่ำรวยเงินทองและโชคดี ด้วยลักษณะที่น้ำเต้าคล้ายถุงเงินทอง จึงสื่อสารถึงความอุดมสมบูรณ์ ความร่ำรวย ส่วนbungถือว่าเป็นเครื่องสูงที่มีนัยยะสื่อสารถึงความสำเร็จ และชัยชนะ” กล่าวคือหน้ากากรูปยักษ์ หมายถึงทวารบาลป้องกันสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้าใกล้พุทธสถาน ส่วนbungหมายถึงชัยชนะ ความโชคดี มีโชคลาภ น้ำเต้า หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ ความร่ำรวย ซึ่งการให้ความหมายจะสร้างการรับรู้ให้กับคนในพื้นที่และนักท่องเที่ยวได้รู้สึกชื่นชม เห็นคุณค่าและตระหนักรู้ถึงการคิดสร้างสรรค์และความเชื่อของชุมชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างดี ทั้งนี้การสร้างควมหมายวัตถุทางวัฒนธรรมใหม่ล้วนต้องกำหนดแบบแผน และการอ้างอิงอดีตที่จะนำมาสู่ตัวตนและการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน

ภาพที่ 2 หน้ากากผีbungเต้าที่ถูกสวมใส่โดยคนในชุมชน มีการสร้างบุคลิกภาพให้กับผีbungเต้าเป็นยักษ์ใจดี ไม่ดุร้าย (องค์การบริหารส่วนตำบลลาดค่าง, 2565: ออนไลน์)

จากที่กล่าวมา ความเป็นรูปแบบ 3 รูปแบบ ผ่านการสร้างสรรคจากลูกเต้าที่มีลักษณะ 3 มิติ มีขั้นตอนหลักก่อนที่จะถูกนำไปทำเป็นรูป การสวมใส่หรือการนำไปทำเป็นของที่ระลึก โดยช่างจะสร้างรูปแบบของหน้ากากที่มีภาพอย่างยักษ์มีขั้นตอนคือ ขั้นที่ 1 ขั้นเตรียมวัสดุอุปกรณ์ (1) นำผลไม้เต้าแก้มาล้าง โดยการเจาะเอาเมล็ดด้านในออกและขัดถูส่วนที่เปื้อนดินโคลนให้สะอาด และนำตากแดดให้แห้งประมาณ 1 อาทิตย์ (2) สีนํ้าพลาสติกหลากสี โดยใช้สีขาวทารองพื้นบนลูกน้ำเต้าก่อนการลงสี (3) พู่กัน ใช้สำหรับการระบายสีตามลายเส้นที่ร่างไว้ (4) ดินสอ ใช้วาดลวดลายบนลูกน้ำเต้า (5) แลคเกอร์สำหรับเคลือบสี ขั้นที่ 2 ขั้นการวาดและระบายสี นํ้าเต้าที่ทำเสร็จพร้อมแล้วมาร่างลวดลายหน้ายักษ์ด้วยดินสอ จากนั้นเลือกสีตามต้องการและใช้พู่กันจุ่มสีนํ้ามาระบายตามพื้นที่ว่างของลวดลายจนทั่วบริเวณ จากนั้นนำไปผึ่งในที่ร่มจนแห้ง แล้วเคลือบด้วยแลคเกอร์ ขั้นที่ 3 ขั้นการตกแต่งด้วยการติดองค์ประกอบของเชือกควั่นบริเวณตำแหน่งของหูที่ได้สัดส่วนกับผู้สวมใส่หน้ากาก โดยขั้นตอนดังกล่าวชุมชนได้นำมาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้วยการให้นักท่องเที่ยวได้ทดลองระบายสีตามแบบของตนเอง

2. อัตลักษณ์และสุนทรียภาพหน้ากากที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยว

2.1 อัตลักษณ์ของหน้ากากผีbungเต้า มีรูปทรงเฉพาะ ถูกคิดและผลิตขึ้นบนฐานคิดของการเห็นคุณค่าของน้ำเต้าที่เป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชน โดยน้ำเต้าที่มีรูปทรงและสัดส่วนสวยงามจะถูกนำไปผลิตเป็นน้ำเต้าเงินน้ำเต้าทอง ส่วนน้ำเต้าที่มีปัญหาเช่น มีรูปทรงบิดเบี้ยว รูปทรงและขั้วมีลักษณะเอียงถูกนำมาคิดและจินตภาพต่อยอดให้เป็นหน้ากากยักษ์พร้อมกับการสร้างการเชื่อมโยงถึงความเชื่อในพุทธศาสนาและมีประติมากรรมยักษ์เฝ้าวัด การมีอัตลักษณ์ของ “ยักษ์อารมณดี มีตาหยา มุมเฝ้าปากฉีกยิ้มอย่างมีความสุข” ที่สร้างการจดจำให้กับนักท่องเที่ยว การมีลักษณะเฉพาะนี้ถูกสร้างจากองค์ประกอบสำคัญอย่างรูปทรงของน้ำเต้าที่ถูกแบ่งสัดส่วนและพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนใบหน้าและส่วนผม โดยส่วนใบหน้าจะถูกขีดเขียนและแบ่งพื้นที่หน้ากากออกเป็น 2 ซีกคือ ซีกซ้ายและซีกขวา โดยทั้งซีกมีองค์ประกอบเหมือนกัน คือ ส่วนของปากที่กว้างกว่ามนุษย์ประกอบด้วยฟันบนและเขี้ยวที่ระบายด้วยสีขาว ส่วนฟันด้านล่างไม่ปรากฏให้เห็น จมูกมีขนาดเล็ก ตาเจาะเป็นช่องเล็ก ๆ ส่วนคิ้วมีการซ้อนชั้น 3 ชั้นแบบไล่ระดับด้วยสีอ่อน มีลวดลายปรากฏตรงกลางหน้าผาก โดยส่วนใบหน้ากับศีรษะเชื่อมโยงด้วยเครื่องประดับที่ทาด้วยสีทอง การมีลักษณะเฉพาะจึงออกแบบบุคลิกภาพของผีbungเต้าให้สอดคล้องกับหน้ากาก เช่น ถ้าผู้หญิงสวมใส่จะต้อง

ใช้มือปิดป้องบริเวณใบหน้าแสดงท่าทางเอียงอาย ส่วนผู้ชายเมื่อสวมใส่จะแสดงบุคลิกภาพของยักษ์หนุ่มผู้มี
ความทะล้นอารมณ์ดีด้วยการยกมือขึ้นมาในเชิงสัญลักษณ์ หรือการสวมใส่ทั้งชายและหญิงที่แสดงตัวตนด้วย
การเป็นยักษ์ผู้มีหน้าที่ต้อนรับแขกผู้มาเยือน ด้วยการยกมือประนมบริเวณหน้าอก ความเป็นผีบั้งเต้าเป็น
ความพยายามถูกตั้งชื่อให้เชื่อมโยงและสัมพันธ์กับผีตาโขนในงานบุญหลวงที่มีอยู่แล้ว เพื่อไปสู่การสร้างผีบั้ง
เต้าใหม่ด้วยการนำผลน้ำเต้ามาสร้างความคิด จนเกิดคำใหม่และรูปแบบผลผลิตแบบใหม่ขึ้นมา เพื่อให้
บ้านไฮตากเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยว

2.2 สุนทรียภาพของผีบั้งเต้าสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน พบว่า ผีบั้งเต้าถูกนำเสนอ
ภาพลักษณ์ของยักษ์อารมณ์ดี โดยช่างเขียนสร้างการรับรู้ใหม่ที่ตรงข้ามกับการรับรู้เดิมที่ยักษ์ต้องมีนิสัยดุร้าย
น่ากลัว และไม่เป็นมิตร ด้วยการวาดเส้นให้ดูพลี้วไหวและอ่อนหวาน ใช้สีที่สดใสและสื่อสารถึง
ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ผสมผสานกับรูปทรงของน้ำเต้าที่มีลักษณะป่องด้านล่าง เมื่อนำมาสวมใส่ร่วมกับ
เครื่องแต่งกายแบบพื้นบ้านส่งผลให้ยักษ์ที่มีลักษณะนามธรรมและอยู่บนฐานจินตนาการสามารถจับต้องได้
ดังความคิดเห็นที่ว่า “...ผีบั้งเต้ามีสีสันสวยงามน่ารัก เป็นรูปแบบของยักษ์แบบใหม่ที่ดูเป็นกันเอง...” และ
“...ผีบั้งเต้าถูกนำเสนอผ่านเรื่องราวของยักษ์แบบใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน วาดออกมาให้มีลักษณะอย่างยักษ์ที่ดู
ผ่อนคลาย เมื่อสวมใส่บนใบหน้าจะทำให้เหมือนกับยักษ์ยิ้ม หรือยักษ์ซื่อๆ เป็นยักษ์ที่ดูน่ารัก น่าเข้าใกล้
มากกว่ายักษ์โดยทั่วไป...” อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า สุนทรียภาพหน้ากากผีบั้งเต้าที่นั้นเกิดจากความรู้สึก
พึงพอใจเกี่ยวกับ 1) เนื้อหาเรื่องราวที่ถูกสร้างขึ้นจากการแก้ปัญหาผลผลิตน้ำเต้าที่รูปทรงไม่สวยและถูกทิ้ง
ไปเชื่อมโยงไปสู่รูปทรงยักษ์ที่เป็นทวารบาลปูนปั้นหน้าอุโบสถ จนท้ายสุดถูกเชื่อมโยงไปสู่ประเพณีท้องถิ่น
ที่จัดขึ้นช่วงเดือนเมษายน (ภาพที่ 3 และ 2) ด้านรูปแบบที่ช่างพื้นบ้านใช้รูปทรงของน้ำเต้ามาผสมผสานกับ
เส้น รูปร่างรูปทรง สีและผิวสัมผัสผสมผสานกัน ด้วยการใช้หลักการทางทัศนศิลป์และทักษะการสร้างสรรค์
ทำให้เกิดรูปแบบหน้ากากผีบั้งเต้าที่ให้ความรู้สึกรักจากใจ ความลงตัว ความประสานสัมพันธ์และความเป็น
ระเบียบของหน้ากากผีบั้งเต้า

ภาพที่ 3 ประเพณีการสักการบูชาพระพุทธรูปนาบารพ มีผีบั้งเต้าเข้าวชนวนแห่
(บ้านเมือง, 2562: ออนไลน์)

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

จากการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยมีประเด็นการอภิปรายดังนี้

1. **รูปแบบการใช้หน้ากากผีbungเต่า** พบว่าการผลิตสร้างหน้ากากผีbungเต่าขึ้นมานั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาผลผลิตจากการปลูกน้ำเต้าในพื้นที่บ้านไฮตากที่มีจำนวนมาก จึงนำลูกน้ำเต้ามาเขียนให้เป็นรูปยักษ์สำหรับการทำเป็นของที่ระลึกขายในพื้นที่บ้านไฮตากในฐานะหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี เมื่อเห็นว่ามีคามสวยงามจึงคิดนำไปประดับบริเวณหัวสูง เพื่อแสดงอัตลักษณ์ของประเพณีและบ้านไฮตาก เมื่อนำเข้าร่วมงานประเพณีจึงเป็นที่สนใจของสื่อมวลชนและนักท่องเที่ยวจากความแปลกใหม่ จึงมีการพัฒนาวิธีการเขียนและการสร้างเรื่องราวให้ชัดเจนขึ้นเพื่อการสื่อสารถึงที่มาของผีbungเต่า โดยมีกลุ่มการผลิตหน้ากากผีbungเต่าในหมู่บ้านเป็นพื้นที่การเรียนรู้และกิจกรรมการท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวซื้อผลิตภัณฑ์ การทดลองวาดหน้ากาก และการแต่งกายเป็นผีbungเต่าถ่ายภาพ ซึ่งพรชรรัตน์ เจริญรัตน์ และศิริเพ็ญ ดาบเหล็ก (2563: 125 - 147) กล่าวว่า ลักษณะเฉพาะของเรื่องราวและกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวที่ทำให้แตกต่างจากพื้นที่อื่นนั้นมาจากวิธีการคิด รูปแบบทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมหรือถูกสร้างขึ้นใหม่จะถูกนำมาพัฒนาและสร้างเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่การท่องเที่ยวเพื่อจูงใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาสัมผัสคุณค่านั้น โดยผีbungเต่าที่ถูกสร้างขึ้นมานั้น พบว่าถูกนำมาใช้ 3 รูปแบบ รูปแบบแรกเป็นการใช้หน้ากากประดับบริเวณหัวสูงที่จะนำเข้าร่วมขบวนแห่ในประเพณี โดยการนำหน้ากากไปติดไว้บริเวณหัวสูงแทนที่น้ำเต้าเงินเต้าเต้าทองเป็นความเชื่อของวัฒนธรรมอื่น รูปแบบต่อมาคือการสวมใส่หน้ากากพร้อมกับการแต่งกายให้มีลักษณะเช่นยักษ์ร่างมนุษย์ โดยรูปแบบนี้จะถูกนำไปใช้ทั้งการเข้าร่วมขบวนแห่และพิธีกรรม จึงช่วยสร้างบรรยากาศและสีสันทางวัฒนธรรมใหม่ในพื้นที่อำเภอภูเรือ ส่วนรูปแบบสุดท้ายคือ รูปแบบหน้ากากผีbungเต่าเป็นของที่ระลึกทำขึ้นมาหลายรูปแบบทั้งการประดับผนังและตั้งโต๊ะ นอกจากนี้ผีbungเต่ายังถูกนำไปใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอภูเรือ โดยหน่วยงานภาครัฐส่งเสริมให้เข้าร่วมงานทั้งการแสดงโชว์ และการสวมใส่สร้างบรรยากาศของงาน นอกจากนี้พื้นที่การท่องเที่ยวบ้านไฮตากยังมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้แต่งกายเป็นผีbungเต่าสำหรับการถ่ายภาพเป็นที่ระลึก พร้อมกับมีการสร้างอัตลักษณ์ทางบุคลิกภาพของผีbungเต่าให้ทดลองทำท่าทางตามแบบอย่างผีbungเต่าด้วย โดยการรับรู้รูปแบบของหน้ากากผีbungเต่าที่มีรูปแบบสวยงามนั้นมีความเป็นตัวตนแฝงอยู่ดังที่พระครูสังฆรักษ์คุณัญญ์ ภูริวัฒน์, พระพิชญพล สุวณฺญโรโป และภักตร์เดช ปันยารชานกุล (2561: 231 - 238) กล่าวว่า การเขียนภาพนั้นมักแฝงความเชื่อ ประสพการณ์และทัศนคติของผู้วาด ส่งสารให้คนอื่นรับรู้และตีความหมาย โดยผลการรับรู้จะรู้สึกถึงความสวยงามพร้อมกับการโน้มน้าคุณค่าภาพจิตใจให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพต่อไป

2. **อัตลักษณ์และสุนทรียภาพของหน้ากากผีbungเต่านั้น** พบการมีแรงบันดาลใจจากเรื่องราวยักษ์หน้าอุโบสถ ผู้วาดจึงนำมาสู่การวางโครงหน้าบนรูปทรงน้ำเต้าที่มีลักษณะด้านล่างป่องด้านบนแคบเขียนลายเส้น ระบายสีจัดจ้านและสีรุนแรง ผีbungเต่าจึงมีอัตลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างจากผีตาโชนและผีขนน้ำที่ต้องนำเอาวัสดุหลายชนิดมาผสมผสานกัน หน้ากากผีbungเต่าจึงมีความเรียบง่ายทั้งรูปแบบและวิธีการผลิตขึ้นมา โดยตัวรูปแบบหน้ากากผีbungเต่าสามารถให้ผลด้านสุนทรียภาพแก่ผู้พบเห็นหรือนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนแสดงออกและสื่อสารว่าหน้ากากผีbungเต่านั้นมีขอบเขตมาจากแนวคิดที่ว่าเราเป็นใคร เราเหมือนหรือต่างจากคนอื่นอย่างไร เราจะมีปฏิสัมพันธ์และสื่อสารกับสมาชิกและคนอื่น ๆ อย่างไร (สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง, 2565: 198 - 228) การค้นหาและสร้างอัตลักษณ์จากการนำปัญหาด้านผลผลิตไม่มีคุณภาพมาสร้างคุณค่าเชิงเรื่องราว ก็เพื่อสื่อสารถึงที่มาของวัฒนธรรมเก่าสู่ใหม่สู่การสร้างมูลค่าที่สูงขึ้นผ่านรูปแบบ สีสัน ความประณีตของการผลิตหน้ากากผีbungเต่าที่แทนตัวตนของพื้นที่บ้านไฮตาก ทำให้ชุมชน

มีสำเนียงร่วมทางมรดกทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นใหม่ที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น ซึ่ง ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันต์ตกุล (2545: 30) กล่าววาท์ลักษณะเป็นตัวแทนการสำนึกถึงการมีตัวตน การเน้นย้ำการดำรงอยู่ทางปัญญาและอารมณ์ความรู้สึกของคนในชุมชน อัตลักษณ์ผีบั้งเต้าจึงเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความพิเศษเชิงรูปแบบและเนื้อหาของสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากภูมิปัญญาและพัฒนาไปสู่การอยู่ร่วมกับพื้นที่ตลอดไป โดยชุมชนนำความเด่นของอัตลักษณ์มาสู่การจัดการท่องเที่ยว และเมื่ออัตลักษณ์ถึงจุดที่ชัดเจนสูงสุด ก็อาจมีพัฒนารูปแบบใหม่ที่ดีกว่าทันสมัยกว่า เนื่องจากการตกผลึกและกระแสหลักของสังคม ส่วนการที่อัตลักษณ์จะมีคุณค่าและน่าสนใจมากขึ้นน้อยเพียงใดนั้น ก็ย่อมขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาของชุมชนด้วย (เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ, 2560: 2775 - 2792) การสร้างสรรค์รูปลักษณ์น้ำเต้าสู่หน้ากากผีบั้งเต้าที่มีแรงบันดาลใจมาจากทวารบาลรูปยักษ์ถือว้า เป็นการจินตนาการที่สัมพันธ์กับความคิดสร้างสรรค์ด้วยการใช้รูปทรงของน้ำเต้ามาบรรยายสิ่งนั้นมีลักษณะเป็นยักษ์ที่มีความเด่นและไม่เหมือนใคร และยังสะท้อนถึงหยิบยืมแรงบันดาลใจมาจากผีตาโชนและผีชนน้ำวัดภูทางวัฒนธรรมพื้นที่ใกล้เคียงมาสร้างมูลค่าเชิงพื้นที่ให้เกิดขึ้น (ไทยโรจน์ พวงมณี และสุภาวดี สำราญ, 2562: 76 - 94) อย่างไรก็ตามอัตลักษณ์หน้ากากผีบั้งเต้า นั้น มาจากรายละเอียดที่ช่างนำมาผสมผสานจนมีความหลากหลายในส่วนประกอบ ดังที่กษิรา ภิวงศ์กูร, บุญชู บุญลิขิตศิริ และภรดี พันธจักร, 2562: 123 - 140 ; ณรงค์นุช นทีพ่ายพิทศ, 2557: 113 - 121) กล่าวว่าการรับรู้อัตลักษณ์และสุนทรียภาพมักเกิดรายละเอียด เช่น ลวดลาย สี สัน เทคนิควิธีการ ความประณีต ความเรียบง่าย ความเป็นระเบียบ ความชำนาญและการผสมผสานจินตนาการใหม่เข้าด้วยกัน

สำหรับหน้ากากผีบั้งเต้าแล้วคนในชุมชนรับรู้ถึงคุณค่าใหม่ที่เด่นและแปลกตาด้วยลวดลายที่สัมพันธ์กับความเชื่อของชุมชน ทั้งนี้มาจากการสร้างชุดความคิดของคนในพื้นที่มาสู่การกำหนดรหัสที่มีนัยยะเชิงความหมายจากสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน (ธนวรรณ นิธิพานันท์, 2558: บทคัดย่อ) กล่าวได้ว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่คนในและคนนอกจะต้องรับรู้ร่วมกันทั้งรูปแบบและเนื้อหาเรื่องราวที่จับต้องได้ อันช่วยขับเคลื่อนประสบการณ์เชิงคุณค่าให้เกิดผลดีต่อพื้นที่การท่องเที่ยว (ไทยโรจน์ พวงมณี, 2561: 93 - 112) หน้ากากผีบั้งเต้าจึงเป็นอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อการขายผลิตภัณฑ์ชุมชนให้นักท่องเที่ยวซื้อเป็นของที่ระลึก ส่วนความเด่นที่แสดงตัวตนนั้นนักท่องเที่ยวเป็นผู้ให้คำตอบแห่งความน่าวิลหาจากสิ่งที่ให้ประสบการณ์ทางสุนทรียภาพ (พรรษรัตน์ เจริญรัตน์ และศิริเพ็ญ ดาบเหล็ก, 2563: 125 - 147)

ส่วนประเด็นสุนทรียภาพนั้นเป็นความรู้สึกส่วนตัวของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาหาประสบการณ์เชิงคุณค่าในพื้นที่บ้านไฮตากและตัวตนของผีบั้งเต้า ส่วนคนในชุมชนเป็นผู้สร้างอัตลักษณ์จากความเป็นพื้นที่เฉพาะร่วมกับวัฒนธรรมผีบั้งเต้า มีการนำคุณค่ามาสู่การสร้างมูลค่าทางความรู้สึกผ่านการประชาสัมพันธ์และการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งการรับรู้อัตลักษณ์ย่อมส่งผลต่อความรู้สึกสุนทรียภาพถึงการจดจำ ความประทับใจและนำไปบอกต่อคนอื่นให้เป็นที่รู้จัก (พรรษรัตน์ เจริญรัตน์ และศิริเพ็ญ ดาบเหล็ก, 2563: 125 - 147) คำว่าสุนทรียภาพนั้นเป็นคำที่สื่อถึงการรับรู้คุณค่าสิ่งที่งามจากเนื้อหาและรูปแบบจากผลรวมของผลงานที่ใช้ทฤษฎีศิลปะและหลักการจัดองค์ประกอบ เช่น ความกลมกลืน ความขัดแย้ง สัดส่วน สมดุล การย้าให้เกิดจุดเด่น การซ้ำ ความหลากหลาย และทิศทางมาประกอบกันจนกระทบความรู้สึกของผู้รับรู้ (นิวิติ ทองป่อง, 2558: 1402 - 1418) ถึงแม้ว่าสุนทรียภาพจะมีลักษณะเป็นนามธรรมที่ไม่สามารถระบุขอบเขตหรือระดับที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลได้ชัด แต่ปฏิกิริยาการรับรู้ต่อทัศนธาตุจะเป็นผลลัพธ์ทางจิตวิทยาที่มนุษย์รู้สึกได้ใกล้เคียงกันสามารถที่จะอธิบายออกมาในภาพรวมถึงความสุขใจจากความประณีต และละเอียดอ่อนจากสิ่งที่เข้ามากระทบสายตาและใจ (ภาณุ สรวายสุวรรณ, 2555: 22 - 44) ดังนั้นความรู้สึกพึงพอใจต่อหน้ากากผีบั้งเต้าที่สามารถให้สุนทรียภาพจากรูปลักษณ์ ความเชื่อ และภูมิปัญญาที่สัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกันตามบทบาทหน้าที่ เช่น

สร้างความรู้ความภาคภูมิใจแก่คนในชุมชน เป็นภาพลักษณ์ความเจริญทางวัฒนธรรมที่เป็นศูนย์รวมใจ เป็นเครื่องมือแสดงตัวตน และเป็นปัจจัยการท่องเที่ยวที่ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชน (เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ , 2560: 2775 - 2792) จึงเป็นจุดได้เปรียบที่ตอบโจทย์วิถีการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่สำนักพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลลาดค่างเห็นโอกาสส่งเสริมให้ชุมชนมีกิจกรรมและเป็นหมู่บ้าน OTOP นวัตกรรม มีการพัฒนาวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า ซึ่งกฤตยภรณ์ ตันติเศรษฐ์ (2557: 137 - 150) กล่าวว่า ผลการพัฒนา สิ่งใหม่ เป็นการสร้างกระบวนทัศน์ทางสังคมและรายได้ของคนในพื้นที่ ด้วยการทำให้วัฒนธรรมกลายเป็น สินค้า สำหรับหน้ากากผีบั้งเต้าที่เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม ได้ถูกนำมาผลิตซ้ำจนเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว ของชุมชน (ธนวรรณ นิธิภานันท์, 2558: 6) อย่างไรก็ตามการพัฒนาชุมชนสู่การท่องเที่ยวบ้านไฮตาคที่ชุมชน มีความเชื่อใหม่ซ้อนทับความเชื่อเดิม จะผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดังนี้ 1) การสำรวจและเตรียม ชุมชน 2) การจัดกิจกรรมมีส่วนร่วมสร้างความตระหนักรู้และเห็นคุณค่า 3) การปฏิบัติการพัฒนาและสร้าง อัตลักษณ์วัฒนธรรม คน พื้นที่และการท่องเที่ยว และ 4) การประเมินผลการดำเนินการเพื่อหาแนวทางการ พัฒนาต่อไป (ไทยโรจน์ พวงมณี, 2559: 22 - 23) สอดคล้องกับ ชานนท์ ไชยทองดี (2562: 72 - 89) ที่กล่าวว่า สุนทรียภาพจะทำหน้าที่ประกอบสร้างความรู้และความจริงในพื้นที่ การเปิดพื้นที่การท่องเที่ยว จะสร้างการรับรู้และกระตุ้นความรู้สึกผูกพันกับชุมชน จนนักท่องเที่ยวมีทัศนคติเชิงบวกสามารถเชื่อมโยงความรู้อย่างมั่นใจ เช่น สุนทรียภาพที่สื่อสารผ่านหน้ากากผีบั้งเต้าที่มีความเด่นย่นส่งผลทำให้เข้าใจ ชื่นชมและเห็นคุณค่า ของวัฒนธรรมหลายมิติขึ้น พร้อมกับการเข้าใจว่าทุกสรรพสิ่งเกิดขึ้นมาพร้อมกับวัตถุประสงค์และเป้าหมาย (เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ, 2560: 2775 - 2792) ดังที่สิริกานต์ องค์กรสิงห์ และตุลาภรณ์ แสนปรน (2564: 39 - 49) ที่กล่าวว่า สุนทรียภาพเป็นผลการรับรู้เชิงเนื้อหาและรูปแบบสามารถสร้างการตระหนักรู้ถึงความดี มีศีลธรรม และความงามได้ อย่างไรก็ตาม หน้ากากผีบั้งเต้าเป็นการสร้างสรรค์จากการแก้ปัญหา ผลผลิต จึงถูกคิด ให้แปลกใหม่ที่เชื่อมโยงเข้ากับวัฒนธรรมผีตาโชนและผีขนน้ำที่มีอยู่แล้วและความเป็นผีที่อยู่ในพื้นที่ การท่องเที่ยวจังหวัดเลย ซึ่งการสร้างสรรคนั้นต้องมีความใหม่และดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่จะตัดสินใจเข้ามา ท่องเที่ยว (กชिरา ภิวงศ์กูร, บุญชู บุญลิขิตศิริ และภรดี พันธภากร, 2562: 123 - 140) ดังนั้นหน้ากากผีบั้งเต้า แบบใหม่ ที่ถูกผลิตขึ้นมาจึงมีเป้าหมายเชื่อมโยงสุนทรียภาพกับหมู่บ้าน การท่องเที่ยวใหม่ของชุมชน จึงส่งผล ต่อการเข้ามาสัมผัสประสบการณ์เชิงคุณค่าของนักท่องเที่ยว (พรชรรัตน์ เจริญรัตน์ และศิริเพ็ญ ดาบเหล็ก, 2563: 125 - 147)

สำหรับผีบั้งเต้านั้นเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นแทนของเดิม โดยการนำไปเป็น ส่วนประกอบของธงสำหรับร่วมขบวนแห่ประเพณีสงกรานต์น้ำพระพุทธรูปนาบรพต ด้วยความเชื่อที่ว่า “เมื่อใช้ แขนงบนหัวธงจะส่งผลทำให้ปกป้องสิ่งไม่ดี ช่วยให้อายุยืนทองและโชคดี ด้วยลักษณะที่น้ำเต้าคล้ายถุงเงิน ทอง จึงสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ ความร่ำรวย ส่วนธงเป็นเครื่องสูงมีนัยยะถึงความสำเร็จ และชัยชนะ” ซึ่งการสร้างควมหมายให้กับวัตถุทางวัฒนธรรมใหม่ล้วนต้องแสดงตัวตนผ่านการกำหนดแบบแผน และการอ้างอิงอดีต (ธนวรรณ นิธิภานันท์, 2558: 6) ดังนั้นสุนทรียภาพการรับรู้หน้ากากผีบั้งเต้าจึงเกี่ยวข้อง กับการจัดระเบียบ ความลึก ความคงที่ และการลงตาที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์และองค์ความรู้เดิม ของผู้ชม ความสนใจ และความคาดหวัง ซึ่งเป็นอาจเป็นเรื่องราวบุคคล อีกทั้งยังเกี่ยวข้องกับทฤษฎี การบดบังและความขัดแย้งของเป้าหมายที่มองเห็น รวมไปถึงตำแหน่งของผู้ชม (นิวิติ ทองป่อง, 2558: 1402 - 1418)

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานวัฒนธรรม สำนักงานพัฒนาชุมชน สถาบันการศึกษานำผลการศึกษาไปกำหนดยุทธศาสตร์ กลยุทธ์และกิจกรรมการพัฒนาชุมชน กลุ่มการจัดการท่องเที่ยวชุมชนด้วยกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการทั้งการออกแบบพัฒนาด้วยวัสดุ หรือวิธีการอื่นที่ช่วยสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับกลุ่มในพื้นที่และกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยและพัฒนาหมู่บ้านโฮตาคให้เป็นหมู่บ้านศิลปหัตถกรรมที่มีการนำเอาผลผลิตทางการเกษตรกรรม หรือมีอยู่ในธรรมชาติมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างจุดขายและดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาสัมผัสกับประสบการณ์เชิงคุณค่าแบบครบวงจร

เอกสารอ้างอิง (References)

- กฤตยภรณ์ ตันติเศรษฐ์. (2557). กระบวนการกลายเป็นสินค้าของประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา*. 3(1), 137-150.
- กษิรา ภิวศ์กร, บุญชู บุญลิขิตศิริ และภรดี พันธูการ. (2562). การศึกษาตลาดลายขดพันธุ์ชนเผ่าในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกหมู่บ้านกระเหรี่ยงรวมมิตร. *วารสารมังกรรายสาร*. 7(2), 123-140.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2545). *แนวคิดในการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นไท*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- ชานนท์ ไชยทองดี. (2562). เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*. 14(1), 72-89.
- ณงค์นุช นทีพายัพพิศ. (2557). อัตลักษณ์ผ้าทอกระเหรี่ยงประปาเกะเยอ. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*. 2(1), 113-121.
- ไทยโรจน์ พวงมณี และสุภาวดี สำราญ. (2562). ฝิ่บู่เต้า : พัฒนาการจากความเชื่อท้องถิ่นสู่ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวชุมชนบ้านโฮตาค อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. *เอกสารการประชุมวิชาการระดับชาติราชภัฏเลยวิชาการ ครั้งที่ 5*, 76-94.
- ไทยโรจน์ พวงมณี. (2559). การศึกษากระบวนการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ชุมชนท้องถิ่นสู่การเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงศิลปะและวัฒนธรรม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. *วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*. 11(36), 22-33.
- ไทยโรจน์ พวงมณี. (2561). การศึกษาอัตลักษณ์ทางศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นในเขตพื้นที่การท่องเที่ยว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยสู่การออกแบบสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชน. *วารสารพัฒนศิลป์วิชาการ*. 2(1), 93-112.
- ธนวรรณ นิธิภานันท์. (2558). *กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว: ศึกษากรณีเพลินวน อำเภอท่าวิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์*. ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ.

- นิธิวดี ทองป่อง. (2558). แนวทางการออกแบบและปรับปรุงภูมิทัศน์บนทางระบายน้ำเสียสาธารณะ
โดยวิธีการบำบัดน้ำเสียวิถีธรรมชาติด้วยระบบพืชพันธุ์อย่างมีสุนทรียภาพทางทัศนภาพ.
Veridian E-Journal, Silpakorn University. 8(1), 1402-1418.
- ปรีตดา เฉลิมเภา กอนันตกุล. (2545). *อัตลักษณ์ของนักมนุษยวิทยาในบางเกิด. คนใน :*
ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ. (2560). อัตลักษณ์แห่งกามยาว : รูปลักษณ์ ความเชื่อ และภูมิปัญญา.
Veridian E-Journal, Silpakorn University. 10(3), 2775-2792.
- พรรษรัตน์ เจริญรัตน์ และศิริเพ็ญ ดาบเหล็ก. (2563). ความหมายและอัตลักษณ์ของการท่องเที่ยวในเขต
พื้นที่ทหาร : มุมมองของนักท่องเที่ยว. *วารสารบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร.*
15(2). 125-147.
- พระครูสังฆรักษ์คุณฐ ภูริวัฒนโน, พระพิณพูล สุวณฺโรโป และภัทรเดช ปั่นขยายณาคุล. (2561).
การตีความภาพพุทธศิลป์ที่ปรากฏในเอกสารโบราณของจังหวัดลำปาง.
วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง. 7(2), 231-238.
- ภานุ สรวัยสุวรรณ. (2555). การวิเคราะห์สุนทรียภาพในพระพุทธรูปสุโขทัยด้วยหลักการทางทัศนศิลป์.
Veridian E-Journal, SU กลุ่มศิลปะและการออกแบบ. 5(1), 22-44.
- รักยม (นามแฝง). (2560). *พระพุทธรูปนาวาบรรพต ศรัทธาสุดหนาวที่ภูเรือ, 7 สิงหาคม 2565.*
<https://www.thairath.co.th/horoscope/interesting/1116684>
- สิริกานต์ องค์กรสิงห์ และตุลาภรณ์ แสนปรน. (2564). ประเพณีการตานธรรมหลวงของชาวไทลื้อ
บ้านเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา. *วารสารมังรายสาร.* 9(2), 39-49.
- สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง. (2565). อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ในพหุวัฒนธรรมและการสื่อสาร. *วารสารศาสตร์.*
15(1), 198-228.
- หนังสือพิมพ์บ้านเมือง. (2561). *เที่ยววิถีชาวบ้านฝั่งเต้า เป็นผืนแนวใหม่ ผสมผสานงานประเพณีดั้งเดิม,*
15 กันยายน 2565, <https://www.banmuang.co.th/news/region/131331>
- องค์การบริหารส่วนตำบลลาดค่าง. (2565). *จุดชมวิวยุทธาภรณ์แลนด์,* 15 กันยายน 2565.
<https://ladkang.go.th/public/list/data/detail/id/2143/menu/1619>

บทความวิจัย

การวิเคราะห์กระบวนทัศน์และภาพแทน “พหุวัฒนธรรม” ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย (พ.ศ. 2503 - 2560)

Analysis of Paradigm and Representation of “Multicultural” in Basic Education Curriculum of Thailand (B.E. 2503-2560)

วสันต์ สรรพสุข

Wasan Sapphasuk

วาทกรรมเชิงวิพากษ์: กรณีศึกษาความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้
Critical Discourse Analysis: A Case Study of Violence in the Three Southern Border Provinces

กมลลดา นาคแทน

Kamollada Nakthaen

วิถีชีวิตและบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านชาวปกากะญอ บ้านโป่งน้ำร้อน
อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

LIFESTYLES AND FUNCTIONS OF KAREN FOLKTALES FROM BAN PONGNAMRON, SERM-NGAM DISTRICT, LAMPANG PROVINCE

สุประวีณ์ แสงอรุณเฉลิมสุข

Suprawee Saeng-Arunchalaemsuk

อัตลักษณ์ชายรักชายกับวาทกรรมโรแมนติกในเรื่องสั้นแนววายของไทย:
กรณีศึกษาจากรวมเรื่องสั้นชุด “MR. WORLD WIDE # สามีนานาชาติ”

Yaoi Identity and Romantic Discourse in the Short Story on Thai’s Boy Love: A Case Study of “MR. WORLD WIDE # Samee Nanachat” A Collection of Short Stories

อนัญญา วาริสอาด

Ananya Wareesa-aad

อัตลักษณ์และสุนทรียภาพของหน้ากากผีบังเต้าที่ส่งผลต่อการพัฒนา
การท่องเที่ยวบ้านไฮตาก อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย

Identity and aesthetics of Phi Boong Tao Masks influencing tourism development of Hi-Tak Village, Phu Ruea District, Loei Province

ไทยโรจน์ พวงมณี, คชสิทธิ์ เจริญสุข และ สุภาวดี สำราญ

Thairoj Phoungmanee, Kotchasi Charoensuk and Supawadee Sumran

วารสารมังรายสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

อาคาร 39 สถาบันภาษาและกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

80 หมู่ 9 ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57100 โทร. 053-776031